

אספרה שמך לאח

סיפור יציאת מצרים

בעזה"ת

ניתן להשיג את החוברות

אספרה שמך לאחי

על

יציאת מצרים

מגילת אסתר

מתן תורה

נס חנוכה

וכמו כן את החוברות "לשכנו תדרשו"

שאלות שנכתבו ע"י מפעל דרשו והוספתי עליהם התשובות

אל האכות

*שבת, צירובין, פסח, ברכות נדה, פסח בחלפה,
תצרוכות, מליחה, מקוואות רבית סת"ט.*

משפחת משי זהב

רח' רימון 26

בני ברק

0533141925

wa052052@gmail.com

ברכת אב

יום ה' כ' שבט תשס"ד

הנני בזה בדברי ברכה ושבח ותהלה לבני היקר הגאון חריף ובקי עצום, פה מפיק מרגליות מרביץ תורה ברבים מופלא ומופלג בהפלגת חכמים ירא וחרד לדבר ה'

הרב **ישראל יצחק משי זהב** שליט"א

מאז ומקדם ועד הנה אמון בחיק התורה והחכמה, לא מש מאהלה של תורה, ולילות כימים שם לאורה, תורתו אתו עמו סדורה, ערוכה ושמורה.

ועתה אותה נפשו להוציא לאור ספר יציאת מצרים, אשר עמל ויגע בעמלה של תורה לרעות בגנים וללקוט שושנים מאמרי חז"ל המפוזרים בש"ס בבלי ירושלמי מכילתא מדרשים ומספרי ראשונים ואחרונים והכל ערוך בטוב טעם ובסידור מרהיב עין.

מאד נהייתי לראות איך שצללת במים אדירים והעלית אבנים טובות ומרגליות שהם קילורין לעיניים אשר כל רואיו יעידון ויגידון את העמל שהושקעו בו הידע הרחב, ורבים יהנו לאורו, ואשרי לו ואשרי חלקו שזכה לכך. ואין לי בזה אלא לבא בדברי הודאה אודה ה' בכל לבב על כל תגמולוהי עלי אשרי מי שעמלו בתורה עמלינו אלו הבנים.

והלא כה דבריו של הגר"א זצ"ל בספר משלי (כ"ג) האב ובנו משורש אחד, ובעת שהבן יחכם בלבבו וישמח, אז תיכף גם לב האב ישמח, כמו האבן הנקרא "מגנט" כשתחברו לשנים, כשחלקו האחד יתנועע אז גם השני יתנועע, אף שיהיה מרחוק בקצה הארץ, כך הוא טבע שורש הבן בעת שמחת לבו גם אביו ישמח בלבבו, ואחר כך כל אבריו שמחים בני אם חכם אתה ישמח לבי גם אני.

ובהמשך דבריו כתב, ישמח אביך ותגל יולדתך, בעת שילך מרבו אל אביו ואמו אז אביו ואמו ישמחו בו כאשר יראו וישמעו חידושיו בתורה יום יום, וזהו ישמח אביך ואמך, שלהם תחודש השמחה כאשר יראו וישמעו חידושיו תמיד.

ואברך בני מחמדי שתזכה בחסדי השי"ת להמשיך עבוה"ק להרביץ תורה ולהפיץ מעיינתיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ואך טוב וחסד ישכון באהלו תמיד מתוך שפע נחת דקדושה והרחבת הדעת בבריות גופא ונהורא מעליא טובה. יהי רצון שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו עד עולם.

אביך אוהבך המתפלל להצלחתך

ישראל משי - ז"ל

מה"ס סידור עם פירוש הזוהר, פרדס התפלה, דובר שלום, מסילות החיים, אורות ישראל, סידור תפילת רש"י, תוכחה מוסר למהרש"א.

דברי פתיחה

כתוב בתורה למען תזכור יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, שנצטוונו לזכור הנסים שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים, ומצוה זו נוהגת כל השנה אך בליל פסח יש לנו מצוה מיוחדת לספר ביציאת מצרים, וכמו שכתב הרמב"ם במצוה קנ"ז שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב, כמו שאמרו כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, וכן כתב החת"ס (דרשות) כי ענין הסיפור איננו לפלפל בהלכה אך לספר בניסי ה' ובנפלאותיו.

על כן באתי בזה לכתוב סיפור יציאת מצרים על פי מדרשי חז"ל והמפרשים בדרך סיפור, וציינתי למטה מאין מקור הדברים, ואע"פ שיש מעלה גדולה בלשון קדשם של חז"ל והראשונים, שיניתי קצת מהלשון שיהא בדרך סיפור, שזה ממחיש יותר את העניין, וכפי שכתב בספר הכשרת אברכים מהאבד"ק פיאסצנא בפרק ז' בתוך דבריו, כשתלמוד תנ"ך תשתדל להשתתף בכל מאורעות הקודש שעברו, כאילו גם אתה היית אז, ותרחיב ותפשט את אשר ניתן לך, הן לא תדע אם באמת כך היה כפי שאתה משער לך בנפשך אבל הלא לפי יסודות הנאמרים בתורה ובמדרשות אתה חושב רק שאתה מרחיב את מחשבתך בהן, למשל איזה רושם עשתה ביאת מש"ר ואהרן הכהן על ישראל בבשורת הגאולה במצרים, איך דברו אז בבתי ישראל מזה וכו' ע"כ.

ואקווה לה' שיהא בעזרי להתחיל ולסיים סיפור יציאת מצרים, ולוואי שיעזור להורים ומורים עי"ז להשריש האמונה בלב ילדי ישראל, ולקיים בזה מצוותו יתברך אשר ציוונו למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים.

ידוע כי כל המצוות זמניות בבוא הזמן של המצוה נתעורר הדבר שהיה בעת הראשון כשנצטווה המצוה, בחג המצות יצאנו ממצרים, והעיקר שיצאנו מן מ"ט שערי טומאה, וכמו כן בכל עת בא חג הנ"ל יוצאים אנחנו בני ישראל כל אחד מקליפיות כי לולא היה חג המצות בכל שנה לא היה באפשרי לאדם להתחזק בהשם. (מאור עינים - פרשת מקץ דרוש לחנוכה)

יש אומרים קודם ההגדה מאמר הזוהר (זח"ב מ ע"ב):

פקודת בתר דא לספר בשבתא דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבתא לעלמין, חכי אוקימנא כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובההוא ספור חדי בחדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מפלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא ברין הוא חדי בההוא ספור. ביה שעתא כניש קודשא ברין הוא לכל פמלייא דיליה, ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבתא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפירקני. כדון כלהו מתכנשין ואתנין, ומתחברין בחדיהו דישראל, ושמעו ספורא דשבתא דקא חדאן בחדוה דפירקנא דמרחון, כדון אתנין ואודן ליה לקודשא ברין הוא על כל אינון נסין וגבורן, ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפירקנא דמרחון, כדון אתוסף חילא וגבורתא לעילא וישראל בהאי ספורא יחבין חילא למאריהון כמלכא דאתוסף חילא וגבורתא כד משבחין גבורתיה ואודן ליה וכלהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כלהו. ובגין כך אית לשבתא ולאשתעי בספורא דא כמח דאתמר. כגונא דא חובא איהו על בר נש לאשתעי תדיר קמי קודשא ברין הוא ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסין דעבד. ואי תימא אמאי איהו חובתא ודא קודשא ברין הוא ידע כל מה דהוה ויחוי לבתר דנא אמאי פרסומא דא קמיה על מה דאיהו עבד ואיהו ידע, אלא ודאי אצטריך בר נש לפרסומי ניסא ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עבד, בגין דאינון מלין סלקין וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון ואודאן כלהו לקודשא ברין הוא ואסתלק יקריה עליהו עילא ותתא ברין חי לעולם אמן ואמן:

ירידת יעקב למצרים

יעקב אבינו בחר האבות, חי בארץ פגע בצער גדול שאין לשיער, ברוחניות ובגשמיות, בנו יקירו יוסף הצדיק געלט, כבר עשרים ושתים שנה שיעקב אבינו מתאבל ובוכה עליו, אינו יודע האם יוסף עדיין בחיים, ועוד צער כפול ומכופל שנסתלקה ממנו שכינה, וחשש יעקב שלא יהיה לו עולם הבא כי הקב"ה יתבע ממנו מיתתו של יוסף, ובסוף השנים הללו נוסף עוד צרה צרורה בארץ שורר רעב חזק מאוד, אין לחם בכל הארץ, וכולם יורדים למצרים לקנות אוכל, התחילה ריח הקודש להתנוצץ ביעקב והוא שלח את בניו למצרים, וכך על ידי השתלשלות הענינים הוא שמע והתבשר "עוד יוסף חי" והוא מושל בכל מצרים. יוסף שלח עגלות להוריד את יעקב למצרים כדי שיוכל לכלכל ולזון אותו. יעקב הצטער ליצאת לחוצה לארץ עד שיה' אמר לו אני ארד אתך למצרים ואני גם אעלה אותך. מיד יעקב ירד למצרים עם כל משפחתו המונה ששים ותשע נפשות והקב"ה הצטרף להשלים את מנין השבעים כפי שהבטיחו, "אנכי ארד עמך מצרימה ואנוכי אעלה".

יעקב אבינו מתקרב לארץ מצרים ויוסף הצדיק שמח לקראת המעמד הגדול להפגש עם אביו שפבר לא ראה אותו כל כך הרבה שנים. מרוב שמחתו למצות כיבוד אב הוא לא המתין שמשרתיו יאסרו את הסוסים לרפב, אלא הוא בכבודו ובעצמו אף שהיה מלך אסר את הסוסים למרכבה. יוסף יצא לקראת אביו לגשון. כשהמצרים שמעו שהמלך שלהם שעד היום לא ידעו מאיזה משפחה הוא והיה בעיניהם עד עכשיו כאסופי מן השוק, ועכשיו נודע שאביו הוא יעקב אבינו שהיה בעיני הגוים כשר גדול וחשוב, הצטרפו אליו למסע אלפים ורבות אנשים לקבל את פניו. יעקב אבינו געגעעו גברו והלכו, חשב לעצמו מי האמין שעוד אופה לראות את בני. והנה מתקרבים למצרים, הבנים והנכדים של יעקב, ולהבדיל ג"כ המצרים פולם מיחלים לראות את הרגע ההיסטורי בו יפגשו ויתבקו האב והבן, הצדיקים הקדושים שעשרים ושתים שנה לא נפגשו.

¹ רש"י בראשית מ"ו ל'

² פרקי דרבי אליעזר פל"ט

³ עולת תמיד לר' שמואל הומינר פ"כ קריאת שמע

אֲבָל יַעֲקֹב אָבִינוּ שָׁכַל פּוֹלוֹ הָיָה קוֹדֵשׁ לֵאמֹר חָשַׁב לְעַצְמוֹ הֲנֵה אֲנִי רוֹצֵה כָּל יְמֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִי שְׁבַשְׁמִים לְאַהֲבֵי וּלְקֹדֵשׁ אֶת ה' כְּמוֹ שְׂצִיּוֹנוֹ: "וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ", אֲמַנָּם עַד הַיּוֹם אֶהְבַּתִּי אֶת ה' וְעָשִׂיתִי רְצוֹנוֹ, אֲבָל עַד עַכְשָׁיו הָיוּ לִי חַיֵּי צַעַר, צָרוֹת שׁוֹנוֹת עֲבָרוּ עַל רַאשֵׁי חַיִּים רָעִים הָיוּ לִי, לֹא הִיָּתְהָ לִי הַנָּאֵה גְדוּלָה מִהָעוֹלָם הַזֶּה, רְדִיפוֹת וּפְחָדִים בָּכִי וְאַבְלוֹת הָיוּ מֵעַתַּת חֲלָקִי, וְכִשְׂאֵן מִה לְאַהֲבֵי חוּץ מִה זֶה לֹא רָאִיָה שְׂאוֹהֲבִים אֶת ה', הָאֵם זֶה חֲכָמָה לְאַהֲבֵי אֶת ה' כְּשִׁחַיִּים חַיֵּי פָחַד וְצַעַר? אֵךְ כְּשִׂאֵן צָרוֹת, וַיֵּשׁ לִי כָּל טוֹב הָעוֹלָם, כָּל בְּנֵי חַיִּים וְקִיּוּמִים, וְעוֹד מוֹבִטָה אֲנִי שְׁלֹא אֶרְאֶה גִיהֻנָם, בְּנֵי מֶלֶךְ בְּמַצְרַיִם וּמִה עוֹד חֶסֶד, אֵן רוֹאִים בְּאַמַּת הָאֵם אוֹהֲבִים אֶת ה' בְּכָל הַלֵּב אֵן שְׂיֵשׁ אֶהְבָּה גַם לְדַבְרֵי הָעוֹלָם. לָכֵן בְּמַעֲמַד הַגְּדוֹל כְּשִׂיּוֹסֵף נִתְרַאָה לְאַבְיוֹ, וְנִפְלַע עַל צוֹאֲרֵי אָבִיו בְּבִכּוֹ גְדוֹל מְרֹב הַתְּרַגְּשׁוֹת, וְלֹא הָיָה לוֹ לִיעֲקֹב עוֹד שׁוֹם צַעַר בְּעֵת שְׁנַפְגָּשׁ עִם בְּנֵי אֶהוֹבֵוֹ, מִה עָשָׂה יַעֲקֹב? לֹא נִפְלַע עַל צוֹאֲרֵי יוֹסֵף וְאָף לֹא נִשְׁקַל לוֹ, אֲלֵא בְּהַתְּלַהֲבוֹת עֲצוּמָה קָרָא בְּקוֹל רֶם בְּכֹנֶה בְּאַיְמָה וּבִירְאָה בְּרַתֵּת וַיֵּעַ, וְאָמַר: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, הַמְּלִיךְ אֶת ה' יִתְבָּרַךְ עָלָיו וְעַל רַמ"ח אַיְבָרָיו וְעַל בְּנָיו וְצִאֲצָאָיו הָעוֹמְדִים וְעוֹטְרִים אוֹתוֹ מִסְבִּיב, וּבְקוֹל רֶם בְּאַהֲבָה רַבָּה עֲזָה וְעֲצוּמָה, הַמְּשִׁיךְ וְאָמַר לְעֵינַי כָּל הָאֲלֹפִים וְהַרְבָּבוֹת: וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ שְׂאֲפִילוֹ בְּרַגַע זֶה הוּא עוֹמֵד מוֹכֵן לְקֹדֵשׁ שְׁמוֹ יִתְעַלֶּה בְּמַסִּירוֹת נֶפֶשׁ וְעוֹזֵב אֶת אֶהְבַת יוֹסֵף וְכָל הַכְּבוֹד וְהַגְּדוּלָה וְהַתְּעַנּוּג לְמַעַן שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ.

בְּנָיו וְצִאֲצָאָיו וְכָל הָעוֹמְדִים בְּמַעֲמַד הַקְּדוּשׁ וְהַנִּפְלָא הַזֶּה, פּוֹלָם הַסְתַּכְּלוֹ, רָאוּ וְהִבִּיעוּ אֵיךְ צְרִיכָה לְהִיּוֹת אֶהְבַת ה' תְּקוּעַ בְּלֵב, שְׂאֲפִילוֹ יֵשׁ לְאָדָם כָּל אֶהְבַת הָעוֹלָם בְּשִׂיא הַפְּסָגָה בְּרוֹם הַמַּעֲלָה הַיּוֹתֵר אֶפְשָׁרִי, הַכֹּל לֹא נַחֲשֵׁב לְכָלוֹם נֶגֶד אֶהְבַת הָאָדָם לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

פגישת יעקב עם פרעה

יוסף הצדיק הביא את יעקב אביו לפרעה. בפתח בית פרעה היה ע"ז, הפתח היה נמוך, וכאשר היה אדם נכנס בפתח היה נראה שהוא משתחוה לע"ז. כשינכנס יעקב אבינו בדרך גם הוגבה המשקוף כדי שלא יצטרך לטווח לע"ז. באותה שעה שינכנס יעקב אבינו לפרעה, ישב שם גם עוג מלך הבשן, וכאשר ראה את יעקב, אמר לעוג: הרי אתה היית תמיד צוחק ומלגלג על אברהם שאינו מוליד, הרי כאן יעקב נכדו, אמר לו עוג: זה לא נכדו של אברהם אלא זה אברהם בעצמו! כי יעקב היה נראה זקן מאד וישערות ראשו וזקנו לבנות מרוב זקנה, וצורת פניו היה דומה לאברהם אבינו, שאל פרעה את יעקב: כמה ימי שני הייך, ענה יעקב ואמר: אני רק בן מאה ושלשים שנה, וכיון שהיה לי הרבה צרות קפצה עלי זקנה, אז ראו פרעה ועוג שאכן זה לא אברהם אבינו אלא נכדו. כשיעקב רצה ללכת הוא בירך את פרעה, כיון שכל הדרך כשיוצאים מהמלך מברכים אותו, ומה היתה ברפת יעקב?

ארץ מצרים שונה משאר ארצות במצרים אין גשמים, יש יאור הנילוס שעולה ומשקה את השדות פעם בארבעים שנה, ואם רוצים עוד מים צריך לשאוב ולהשקות. יוסף על הצרה הזאת שרר כעת במצרים רעב כבד במשך שנתים, ולפי פתרון החלום שפטר יוסף לפרעה היה עוד צריך להיות רעב במשך חמש שנים. כעת בירך יעקב את פרעה, שגבל פעם שפרעה יבא לנילוס יעלו המים לקראתו, ואכן כך היה⁴ ונסתלק הרעב בזכות יעקב. יוסף הושיב את אביו ואחיו בארץ גושן ולא במצרים הטמאה, גושן היתה מקודשת,⁵ כי שרה אמנו כשירדה למצרים קבלה את המקום במתנה מפרעה, ואז קנה המקום⁶ שפע קדושה בזכותה.⁷

⁴ אלשיך שמות א' ח'

⁵ מדרש הגדול מ"ז ח. ועיין בתורה שלמה בשם מדרש רבה מכת"

⁶ דעת זקנים מבעלי התוס' בראשית מ"ז ח'.

⁷ רש"י עמוס פ"ח ח'.

⁸ רש"י מ"ז י"ט

⁹ פרקי דר"א פכ"ו

¹⁰ אלשיך פמ"ה פסוק ד' ופסוק ל"א

פְּטִירַת יַעֲקֹב

יעֲקֹב אָבִינוּ חַי בְּמִצְרַיִם שִׁבְעַת עָשָׂרָה שָׁנָה. בְּסוֹף יָמָיו קָרָא לְבָנָיו וּבִירַד אֹתָם, וַיֹּעֲקֹב אָבִינוּ אֶמֶר לָהֶם; דַּעוּ לָכֶם בְּנֵי כְּשִׁתְּצֵאוּ מִמִּצְרַיִם עֵתִיד הַקִּבְיָה לְצִוּוֹת אֲתֶכֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר מַעֲצֵי שִׁטִּים, וּלְכֹן הִבְאֵתִי עִמִּי מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲרָזִים וְנִטְעֹתַי אֹתָם כָּאֵן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּכְשִׁתְּגָאֵלוּ קָחוּ אֹתָם אֲתֶכֶם כְּדֵי שְׂיִהְיוּ מְזוּמָנִים בְּיַדְכֶם, וְצִוּוּהָ אֶת יוֹסֵף שְׂיִקְבֹּר אוֹתוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. כִּיֹּן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב נִסְתָּמוּ עֵינֵיהֶם וְלִיבָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצְרַת הַשְּׁעָבוּד שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעֲבֹדָם, [לְאַחַר פְּטִירַת יַעֲקֹב חֹזֵר הָרַעַב לְמִצְרַיִם בְּמִשְׁךְ חֲמֵשׁ שָׁנִים וְיוֹסֵף כֻּלְּכֶלֶם], יוֹסֵף כָּבֵר¹¹ לֹא הָיָה בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד וּגְדוּלָה כְּמִקּוּדָם, לָכֵן הָיָה צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ רְשׁוּת מִפְּרַעַה לְלָכֵת לְקַבֹּר אֶת אָבִיו. יוֹסֵף עִם הָאֲחִים וְכָל מִשְׁפַּחֹתֵיהֶם יַחַד עִם עַבְדֵי פְּרַעַה וְזִקְנֵי מִצְרַיִם עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְקַבֹּר אֶת יַעֲקֹב בְּמַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה. יוֹסֵף הִצְדִּיק הוֹרִיד אֶת הַכֶּתֶר מֵעַל רֹאשׁוֹ וְתָלָה אוֹתוֹ בְּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. בְּדֶרֶךְ בְּמִסְעֵ הַלְוִיָּהּ בָּאוּ כָּל מַלְכֵי כְּנָעַן וְנִשְׂיֵאִי יִשְׁמַעֵאל¹² וְיֹרְצוּ לְהַלְחֵם בָּהֶם, כִּיֹּן שֶׁרָאוּ אֶת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְאֵת כְּתָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף עַל הָאֲרוֹן עָמְדוּ כּוֹלֵם וְהוֹרִידוּ אֶת כְּתָרָם וְתָלוּ בּוֹ כְּתָרֵיהֶם, וְהָיָה הָאֲרוֹן מוֹקֵף בְּכְתָרִים כְּמוֹ גֹרֵן הַמוֹקֵף בְּגִדְרֵי קוֹצִים, וְלָכֵן נִקְרָא הַמָּקוֹם גֹּרֵן הָאֲטָד.

כְּשֶׁהִגִּיעוּ¹³ לְמַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה וְרָצוּ לְקַבֹּר אֶת יַעֲקֹב, הִגִּיעַ עֲשׂוֹ הַרְשָׁע וְאָמַר: לֹא יִקְבֹּר יַעֲקֹב כָּאֵן, שְׁלִי הִיא הַמַּעְרָה, אָמַר לוֹ יוֹסֵף: הֲרֵי יַעֲקֹב אָבִי קָנָה מִמֶּנִּי אֶת הַמַּעְרָה בְּכֶסֶף מְלֵא, עָנָה עֲשׂוֹ וְאָמַר: שִׁקֹּר אֶתָּה אֹמֵר, אֵף פַּעַם לֹא מְכַרְתִּי אֶת הַמַּעְרָה, אָמַר לוֹ יוֹסֵף: הֲרֵי יֵשׁ לָנוּ שִׁטֵּר מְכִירָה שֶׁחֲתָמָתָ עָלָיו וְהוּא נִמְצָא בְּמִצְרַיִם, אָמַר עֲשׂוֹ: תָּבִיאוּ אֶת הַשִּׁטֵּר וְנִרְאָה, מִיֵּד שֶׁלֹּחַ יוֹסֵף אֶת גַּפְתָּלִי לְהַבִּיאַת מֵהָר אֶת הַשִּׁטֵּר מִמִּצְרַיִם, וּבִינְתֵימָם כּוֹלֵם עָמְדוֹ וְחִיפּוֹ, בֵּין הָאֲנָשִׁים שֶׁעָמְדוּ שָׁם הָיָה גַם הוֹשִׁים בֶּן דָּן שֶׁהָיָה חִרֵּשׁ וְאַלֵּם, הוּא לֹא הִבִּין וְלֹא שָׁמַע אֶת הַטְּעֵנוֹת וְהוֹיִפוּחִים, הוּא רַק רָאָה שֶׁכּוֹלֵם עוֹמְדִים וּמְחַכִּים וַיַּעֲקֹב אָבִינוּ מוֹטֵל בְּבִזְיוֹן, שִׁאֵל הוֹשִׁים בְּרַמְזוֹת אֵי צְבָעוֹתָיו לָמָּה לֹא קוֹבְרִים אֶת יַעֲקֹב? הָרָאוּ לוֹ בְּאֲצָבַע עַל עֲשׂוֹ שֶׁהוּא מַעֲכֵב.¹⁴ שְׁלֹף הוֹשִׁים

11 רש"י פכ"ו פסוק ט"ו
 12 תוספתא סוטה פ"ו
 13 אמת ליעקב
 14 רש"י פ"נ פ' י'
 15 ספר הישר פ' ויחי.
 16 תרגום יונתן בראשית פ"נ י"ג, ופרקי דר"א פל"ט

את חרבו והתניו את ראשו של עשו ונגננס הראש לתוך מערת המכפלה, ועיניו נפלו על רגליו של יעקב. ¹⁷באותה שעה פתח יעקב אגניו את עיניו וחייד, על שראתה נקמה בעשיו.

כשגמרו השבטים לקבור את יעקב חזרו למצרים. כאמור כשנפטר יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם, אבל עדיין לא היה שעבוד ממש אלא היו מושכים אותם בדברים, והיו אומרים להם שזה צורך המדינה שפולם יעבדו, וספרו להם סיפורי סרק, שיש שתי ערים פיתום ורעמסס שנהלשו וצריך לחזק ולבצר אותם. מה עשו, לקחו תבנית ¹⁸שבו יוצקים טיט לעשות לגנים, והלו בצווארו של פרעה, וכל מי שאמר אגני לא רגיל לעבוד, אגני בטבעי מפונק, היו אומרים לו: האם אתה יותר מפונק מפרעה, וגם היו משלמים להם שכר עד שהרגילו אותם לעבודה. [פיתום ורעמסס ¹⁹נהלשו כשידדו אחי יוסף למצרים על ידי שאגותיהם של יהודה וחושבים בן דן על יוסף ברצונם לשחרר את בנימין].

פטירת יוסף ואחיו

יוסף הצדיק חי אחרי פטירת יעקב המישים וארבע שנים. לפני פטירתו ²⁰קרא לאחיו, ואמר להם: סימן זה יהיה בידיכם לגאולה כשיבוא איש ויאמר שהי שלח אותנו לגאול אתכם ממצרים, אם הוא יגיד את לשון הגאולה בתיבות המתחילות באותיות פ"ה ופ"ה ²¹סימן שהוא הגאול האמיתי. יוסף השביע את אחיו שישביעו לבניהם שכשיגאלו ויעלו ממצרים, יעלו גם את עצמותיו עם עצמותיהם. יוסף מת בשבת קודש בזמן מנחה, כשנפטר יוסף היה צער גדול לבני ישראל ²²והיה דומה להם כאילו שבאותו יום נגננסו למצרים, וגם העליונים ²³אמרו צדוק הדין, ואמרו את הפסוק "צדקתך כהררי אל משפטין תהום רבה" שיוסף הצדיק היה חשוב כהררי אל שהם

¹⁷ סוטה י"ג

¹⁸ רש"י סוטה י"א

¹⁹ בתי מדרשות ח"ב מדרש איוב אות כ"ה

²⁰ מדרש רבה ה' י"ג

²¹ פרקי ר"א מ"ח ועיי"ש בביאור מר"א ברודא שהיה בזה סימן מובהק כיון שמשה היה כבוד פה, קשה לו להוציא משפתיו אותיות

בומ"ף, ומשה אמרו כאיש צח שפתיים עיי"ש

²² מדרש רבה א' ד'

²³ זוהר ח"ב קנ"ו ע"א

²⁴הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, וְעַל יְדֵי יוֹסֵף הַתְּקַיִם גַּם סוֹף הַפְּסוּק "אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ ה'" שֶׁהוּא זֶן וּמְכַלְכֵּל אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן אָנּוּ נוֹהֲגִים לֵאמֹר צְדָקָתְךָ בְּכָל שַׁבַּת בְּמִנְחָה (ג' פְּעָמִים עַל יוֹסֵף מִשָּׁה וְדוֹד שְׁנִסְתַּלְקוּ בְּשַׁבַּת בְּמִנְחָה).

אַחַר שֶׁנִּפְטַר יוֹסֵף ²⁵הִנִּיחוּ אוֹתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ אֲרוֹן כְּדֵי שִׁמְצָאוּהוּ בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם. הַמִּצְרַיִם שִׁשְׁמְעוּ מִהַשְּׁבִיעָה שֶׁהַשְּׁבִיעַ אֶת אַחִיו, ²⁶אָמְרוּ לְפָרְעָה: אֲתָה רוֹצֵה שְׂהִיְהוּדִים לֹא יֵצְאוּ מִכְּאֵן, יֵשׁ לָנוּ עֵצָה נְחִיבָא אֶת עַצְמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף, כְּדֵי שֶׁהִיְהוּדִים לֹא יִמְצְאוּ אוֹתוֹ, וְכֵן לֹא יוּכְלוּ הִיְהוּדִים לְצִאת מִמִּצְרַיִם לְעוֹלָם. עוֹד רָצוּ הַמִּצְרַיִם ²⁷שֶׁהִנְלֹס יִתְבַּרֵךְ בְּמִימֵי בְּזוּת יוֹסֵף. לָכֵן עָשׂוּ אֲרוֹן מִתְּכַת וְהִכְנִיסוּ אֶת יוֹסֵף בְּאֲרוֹן וְהִטְבִּיעוּ אוֹתוֹ בְּנִילוֹס, אֲבָל ה' הַשׁוֹמֵר אֶת עַמּוֹ, סִיבַּב שֶׁבְּאֲתָהּ שָׁעָה הַזֹּדְמָנָה לְיַד הַנִּילוֹס סָרַח בֵּת אֲשֶׁר, וּרְאָתָה אֶת כָּל מַה שֶׁהֵם עוֹשִׂים, וְשִׁמְרָה אֶת הַדָּבָר בְּלִיבָה לְזִמְן הַמְּיוֹעֵד.

אַחֲרֵי יוֹסֵף נִפְטְרוּ גַם אַחִיו וְהֶאֱחָרוֹן שֶׁבָּהֶם הָיָה לוֹי שֶׁהָיָה גְדוֹל מִיוֹסֵף שִׁשׁ שָׁנִים, וְשִׁנֵּי חַיָּו בְּמִצְרַיִם תְּשָׁעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, וְגַם כָּל הַדּוֹר שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב אָבִינוּ נִפְטְרוּ, וְאֵן הַתְּחִיל הַשְּׁעָבוֹד.

שְׁעָבוֹד מִצְרַיִם

פְּרָעָה הִרְשָׁע שָׁנָא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּרְצָה לְעַנּוֹתָם, וְלֹא הָיָה לוֹ עֵילָה לְהַאֲשִׁים אֶת הִיְהוּדִים, ²⁸הֵם לֹא חָטְאוּ לוֹ כְּלוּם, וְגַם הָיָה לָהֶם מַעֲמֵד חָשׁוּב בְּעֵינֵי הַמִּצְרַיִם, כִּי הָרִי יוֹסֵף הִטִּיב מְאֹד לְמִצְרַיִם, לְוִלֵּי שֶׁהִיְהוּדִים הָיוּ כְּאֵן, הָרִי הָיוּ כָּל הַמִּצְרַיִם מִתִּים בְּרָעָב. פְּרָעָה הִרְשָׁע ²⁹הוּא זֶה שֶׁהִתְחִיל בְּעֵצָה לְעַנּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאַחֲרָיו נִמְשְׁכוּ כָּל הַמִּצְרַיִם, הִרְשָׁע הַזֶּה עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ כְּאֵילוֹ שֶׁהוּא לֹא יוֹדֵעַ מִיוֹסֵף הַצְּדִיק, שֶׁהִצִּיל אֶת מִצְרַיִם מֵאֲבִדוֹן וּמִמּוֹת עַל יְדֵי שְׁנִיבָא לְפָרְעָה מִדָּאֵשׁ אֶת בּוֹאֵן שֶׁל שְׁבַע שָׁנֹת הַשְּׂוֹבֵעַ וְהָרָעָב וְאָצַר לָהֶם אֶת הַתְּבוּאָה, וְהָיָה שְׁנֵי לְמַלְךְ, לֹא וְלֹא, פְּרָעָה לֹא זוֹכֵר

²⁴ סדור יעב"ץ יעב"ץ במנחה לשבת

²⁵ בעה"ט ומושב זקנים פ"נ פ' כ"ו

²⁶ מדרש רבה י"א ז'.

²⁷ סוטה י"ג ע"א

²⁸ רש"ר הירש

²⁹ מדרש רבה א' ט'.

כלום, דבר אחד עמד לו בראש לדכא את עם ישראל. אמנם אי אפשר לענות עם שלם ללא סיבה מוצדקת, לכן פרעה בעצמו הגיע יום אחד לעבודה וגטל בידו³⁰ סל ומגרפה כאילו שהוא בעצמו גם עובד, וכל היהודים שראו שפרעה עובד, עבדו גם כן אתו משום כבוד המלכות ולא היה נעים להשתמש, וכך עשו לבגים כל היום, בסוף היום אמר פרעה לעבדיו: תספרו כמה לבגים עשו היהודים במשך היום, אחר כך אמר ליהודים: מעכשיו אתם חייבים לעשות מספר לבגים כזה כל יום, בתור מס למדינה. כאשר מיאן איש ישראל לעשות במלאכה הפו אותו המצרים במפות נמרצות,³¹ וכך באופן פתאומי הפכו בני ישראל לחסרי אונים ומשוללי כל זכויות.

פרעה שם שוטרים יהודים שישמרו על אחיהם,³² על כל עשרה יהודים היה ממונה שוטר יהודי, ועל עשרה שוטרים יהודים היה ממונה נוגש מצרי. אם היהודים לא הספיקו במשך היום לגמור את מכסת הלבגים, היה הנוגש מגיע לשוטר ושואל אותו למה אין מספיק לבגים ומי לא גמר את עבודתו. השוטרים היו יכולים להצביע על היהודי ולהיפטור, אבל השוטרים מסרו את נפשם ולא היו עונים לנוגש מי לא גמר, והיו הנוגשים מכים את השוטרים ללא רחמנות.

המצרים³³ האכזרים לא היו צריכים את הבגנים שהעבדו בהם את היהודים, רק רצו לענות את בני ישראל ולמדר את חייהם בעבודה קשה, רק לזה שאפו, ובשביל זה בדו והמציאו שהם רוצים לבנות פיתום ורעמסס גם הפסיקו לתת שכר על העבודה, התחילו בחומר ובלבגים, אחר כך חקרו וחיפשו כל עבודה קשה והעבדו בהן את ישראל, שיטאטאו שווקים ורחובות וכדומה, היו של יהודי היה הפקר יותר מחיי כל בהמה וחיה, שלחו אותם למקומות מסוכנים שיצודו ויביאו להם דובים ואריות, וכל מצרי שוטח ורשע וכל נער מצרי בזוי התחצף לקלל ולהכות יהודי אף זקן וחשוב הכאות אימות, עד שהיה שובר את עצמותיו, והיה מסוגל אפילו להרגו. גם אם היהודי היה גבור יותר מהמצרי היה מוכרח לסבול את הכאותיו של כל נער משוקן, כי מי יעז לעמוד נגד מצרי שיכול חס ושלום להרגו. המצרים על ידי

³⁰ תנחומא בהעלותך פי"ג

³¹ רש"ר הירש בספרו במעגלי שנה ל'.

³² מדרש רבה א' כ"ח

³³ הכשרת האברכים פרק ז'.

שְׁהַעֲמִיסוּ עַל כָּל יְהוּדֵי עֲבוּדָה קָשָׁה יוֹתֵר מִכּוּחוֹ, וְגַם הַהֲכָאוֹת שֶׁהִכּוּ אוֹתָם, הָיוּ שׁוֹגְרִים אֶת רוּחָם, וְהָיוּ הַיְהוּדִים מְכוּסִים בְּמַפּוֹת וּפְצָעִים.

הָבָה עֲתַחְכְּמָה לוֹ

הָבָה עֲתַחְכְּמָה לוֹ – הִיָּה ³⁴הַפְתַּגְּם שֶׁל הַמִּצְרִים, בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה רַק פְּתַגְּם מַחְרִיד זֶה הָיָה שָׁגוּר בְּפִיהֶם. אֶת כָּל זְמַנָּם הִשְׁקִיעוּ בְּחֲכָמָה וּבְעֵרְמִימוֹת לַחֲקוֹר וּלְחִדוּשׁ צְרוֹת רְעוֹת וּמְרוֹת יוֹתֵר לְהַרְעֵ לַבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם דְּבַר בְּעוֹלָם רַק לְקוֹץ אֶת חַיֵּי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה הָיָה תַּכְלִיתָם מְקַטְּן וְעַד גְּדוֹל, כָּל מַלְכוּת מִצְרַיִם וְכָל מִצְרַיִם יְחִידִי רַק עַל זֶה חָשְׁבוּ כָּל הַיּוֹם לְמַרַר אֶת חַיֵּי הַיְהוּדִים, וְאִם עָבַר זְמַן וְלֹא מִצְאוּ עֲבוּדָה יוֹתֵר קָשָׁה לְהַעֲמִיס עַל הַיְהוּדִים, הָיוּ מַחְלִיפִים אֶת הַמַּלְאָכוֹת, מַלְאָכוֹת שֶׁהָיוּ שִׁיּוּכוֹת לַגְּבָרִים נִתְּנוּ לַנְּשִׂיִם, מַלְאָכוֹת שֶׁהָיוּ שִׁיּוּכוֹת לַנְּשִׂיִם נִתְּנוּ לַגְּבָרִים. אַחֲרֵי כָּל הָעֲבוּדָה הַמְרָה שֶׁהַעֲבִידוּ אוֹתָם מִלְּפָנוֹת בּוֹקֵר בַּעֲת קְרִיאַת הַגִּבְרָה עַד הָעֶרֶב, וְאַחֲרֵי שֶׁהִכּוּ וְשָׁבְרוּ אֶת עַצְמוֹתֵיהֶם כָּל הַיּוֹם, לֹא נִתְּנוּ לָהֶם לְלַכֵּת הַבֵּיתָה לְעוֹת, אֲלֹא גָזְרוּ עַל הַגְּבָרִים שֶׁיִּשְׁעוּ בַשָּׂדֶה עַל הַחוּל בְּקִיץ וּבַחֲרֹף, וְכֵן הָיוּ הַיְהוּדִים הַמְסַכְּנִים יְשִׁנִּים, הָיוּ מְנַיְחִים אֶת הָרֵאשׁ עַל הַחִימָר וּמְתַכְּסִים בְּטִיט.

אַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם הָיוּ נִתְּוֵנִים בְּשִׁפְלַת הַמְדָּרְגָה שֶׁאֵין עוֹד שִׁפְלָה מִמֶּנָּה, הֵם וּנְשֵׂיהֶם וּבְנֵיהֶם הָיוּ לְעֲבָדִים בְּמִלֵּא מוּגְבַן הַמְלָאָה, כָּל זְכוּיוֹת הָאָדָם נִשְׁלָלוּ מֵהֶם וּדְרָגָתָם הִיָּתְהָ נְחוּתָה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁל הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּחֱשָׁבָה אֲלִיל בְּעֵינֵי הַמִּצְרִים, לֹא הָיָה לָהֶם כָּל זְכוּת עַל נֶכֶס כְּלִשְׁהוּ, עַל בֵּית וּמִשְׁפָּחָה, וְאַפִּילוֹ לֹא עַל גּוֹפָם וּסְגוּלַת נַפְשָׁם, כָּל עֶרְכָם נִמְדָּד רַק לְפִי מוֹדֵת הַתּוֹעֵלֶת שֶׁהִבִּיאוּ לַמִּצְרִים בְּתוֹר עוֹבְדֵי כְּפִיָּה לַמַּלְכוּת מִצְרַיִם.

וּבְתוֹךְ כָּל הַצְּרוֹת הָאֲיוֹמוֹת שֶׁהָיוּ לְיִשְׂרָאֵל, ³⁵לֹא שָׁכְחוּ אֶת ה' וְלֹא הִזְנִיחוּ אֶת תּוֹרָתוֹ, וְהָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְתַקְבְּצִים וְיוֹשְׁבִים יַחַד וְהָיוּ פּוֹלְם בְּאֶגְוִדָּה אַחַת וּכְרָתוּ בְרִית בֵּינֵיהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ גְמִילוּת חֲסָדִים זֶה עִם זֶה, ³⁶וַיִּשְׁמְרוּ בְרִית מִלָּה שֶׁהוּא בְרִית אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, יַעֲבִדוּ אֶת אֲבִיהֶם שֶׁבְּשָׂמִים לְבָדוּ, שֶׁלֹּא יִנְיְחוּ אֶת הַלְּשׁוֹן שֶׁקִּיבְלוּ מִבֵּית

³⁴ הכשרת האברכים פ"ז.

³⁵ תנא דבי אליהו רבה פכ"ג

³⁶ תנוד"א רבה פכ"ג בסוף הפרק

יַעֲקֹב אָבִיהֶם, וְשָׁלַח יִלְמְדוּ אֶת לְשׁוֹן הַמִּצְרַיִם כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מֵעֲבֹדָה זָרָה. וְאַכְּנוּ כְּשֵׁי הַמִּצְרַיִם הָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם: עֲבְדוּ עֲבֹדָה זָרָה וְנִקַּל לָכֶם מִהָעֲבֹדָה, הָיוּ הַיְהוּדִים עֹנִים כְּשֵׁם שְׂאֵבוֹתֵינוּ לֹא עֲבָדוּ כִּד אֲנַחְנוּ לֹא נַעֲבֹד. כְּשֵׁהָיוּ הַיְהוּדִים עֹשִׂים חֲתוּנָה וּמְקַיְימִים שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתָּה, הָיוּ הַמִּצְרַיִם עֹמְדִים וְשׂוֹחֲקִים, לָמָּה אַתֶּם עֹשִׂים שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתָּה, הֲרֵי אַחַר כֵּן יִלְקַח הַחֲתָן לַעֲבֹדַת פְּרָד, הָיוּ הַיְהוּדִים עֹנִים לָהֶם, אֲנַחְנוּ נַעֲשֶׂה שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתָּה, וְאַחַר כֵּן עֲשׂוּ לָנוּ כְּרָצוֹנְכֶם, הַמַּת יָמוֹת וְהַנְּהַרְג יְהַרְג וְהַבָּא בַחַיִּים יַחֲיֶה וְיִקְיִים אֶת הַמִּצְוֹת.

שִׁבְט לֹוי

שִׁבְטוֹ שֶׁל לֹוי לֹא הָיוּ מְשׁוֹעֲבָדִים בַּעֲבֹדַת פְּרָד, ³⁷כִּיּוֹן שִׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ ³⁸הִפְרִישׁ מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מַעֲשֵׂר לַה', וְכִשְׁעֵיִשָּׂר לַה', וְכִשְׁעֵיִשָּׂר אֶת בְּנָיו הָיָה לֹוי עֲשִׂירֵי קוֹדֶשׁ לַה'. וְלָכֵן כְּשֵׁי הַמִּצְרַיִם הִתְחִילוּ לְשַׁעֲבֹד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּפִתְחוּ אֹתָם בְּחִלְקִלְקוֹת לְשׁוֹנָם לַעֲבֹד בְּתַשְׁלוּם, הָעִיר ה' אֶת לִיבָם שֶׁל בְּנֵי לֹוי, ³⁹וְהִכִּירוּ שֵׁי הַמִּצְרַיִם בָּאִים לְפִתּוֹתָם וְרוֹצִים לְשַׁעֲבָדָם, וְלֹא נָטוּ שְׂכָמָם לְסִבּוֹל עוֹל מַלְכוּת, כִּי אִם עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. אֲבָל, עַל אִף שִׁיַּבְּט לֹוי לֹא הָיוּ מְשׁוֹעֲבָדִים, ⁴⁰הַגְּזֹרוֹת וְהַצְּרוֹת כְּמוֹ זְרִיקַת יְלָדִים לִיאֵזֶר וְשִׁחִיטַת בְּנֵיהֶם עֲבוּר רְפוּאָת פְּרָעָה, חָלוּ גַם עֲלֵיהֶם.

וימת מלך מצרים

גְּזֵרוֹת רָעוֹת זָרְמוּ זוֹ אַחַר זוֹ עַד שֶׁחֲשַׁךְ הָעוֹלָם בַּעֲדָם, וְהֵנָּה שׁוֹמְעִים שִׁפְרָעָה נִחְלָה וְנִצְטָרַע, שְׂמַחוּ הַיְהוּדִים וְקִיוּוּ ⁴¹אוֹלֵי עַכְשָׁיו יִכְנַע קִצֵּת לִיבּוֹ שֶׁל הָרוֹצֵחַ וְיִקַּל לָהֶם קִצֵּת, אֲבָל פְּרָעָה הִרְשָׁע עֲשִׂיהַּ הַחִיפָד, הַרְבֵּה לְהַרְע לָהֶם וְגִזַּר לְקַחַת אֶת יְלָדֵיהֶם ⁴²הַבְּכוֹרִים שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְשַׁחֲטָם בְּאֲכֹזְרִיּוֹת עוֹרָאָה, וְהָיוּ לוֹקְחִים מֵאֵה וְחַמִּישִׁים יְלָדֵי יִשְׂרָאֵל בְּבוֹקֶר וּמֵאֵה חֲמִישִׁים בַּעֲרֵב, לְרַחוּץ בְּדָמָם אֶת גּוֹפּוֹ הַטָּמֵא וְהַמְּזוּהָם.

³⁷ גור אריה ה' ד'.

³⁸ יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבעה אמהות ונשתיירו שמונה בנים התחיל משמעון שבמעי אמו, ועוד התחיל

משמעון ועלה לוי מעשר קודש לה' שנ' העשירי יהיה קודש לה' (פרקי דר' אליעזר ל"ו)

³⁹ ספר הישר פ' שמות.

⁴⁰ גור אריה י"ח ב'.

⁴¹ הכשרת האברכים פ"ז

⁴² תרגום יונתן פ"ב כ"ה

כְּשִׁפְרָעָה מִת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶאֱנָחוּ, וְלִמָּה נֶאֱנָחוּ הָרִי הִיָּה לָהֶם לְשִׁמוּחַ? ⁴³ אֲלֵא כְּשִׁמְלֹךְ מִת כָּל הָעַם בּוֹכִים וְצוֹעְקִים וּמִסְפִּידִים אוֹתוֹ, וּמִי שָׂאִינוּ עוֹשֶׂה כַּךְ הָרִי הוּא פּוֹגֵם בְּכַבּוֹד הַמַּלְכוּת, וְכִשְׁפְרָעָה מִת וְכָל הַמְצָרִים צָעֲקוּ וּבְכוּ, גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צָעֲקוּ, אֲבָל לֹא עַל מִיתַתוֹ שֶׁל פְּרָעָה צָעֲקוּ אֲלֵא צָעֲקוּ לֵה' עַל קוֹשֵׁי הַשְּׁעָבוֹד. הַמְצָרִים חָשְׁבוּ שִׁיהֶם צוֹעְקִים עַל מוֹת הַמֶּלֶךְ, אֲבָל ה' הִיִּדַע מִחֲשָׁבוֹת שִׁמַּע אֶת צָעֲקוֹתָם שִׁהְיוּ הִיהוּדִים צוֹעְקִים וְאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אֲבֹרָהּם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, כִּדִּי לְעוֹרֵר אֶת זְכוֹת אֲבוֹת וְשִׁה' יִרְחַם עֲלֵיהֶם וַיַּגְאֵל אוֹתָם. הַמְצָרִים חָשְׁבוּ שִׁיהֶם מְזֻכָּרִים נְשִׁמוֹת הַמִּתִּים לְכַבּוֹד הַמֶּלֶךְ שֶׁתִּהְיֶה נְשִׁמַּתוֹ צְרוּרָה בְּצְרוֹר הַחַיִּים עִם נְשִׁמַּת אֲבֹרָהּם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, אֲבָל ה' יִתְבַּרַךְ שִׁמַּע וְהִבִּין אֶת תְּפִילָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְרָאָה שֶׁהִיהוּדִים חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה, ⁴⁴ וְזוֹה לֹא הִיָּה עַל יְדֵי אֶחָד שֶׁהִעִיר אֶת פּוֹלֵם לְתִשׁוּבָה, אֲלֵא כָּל אֶחָד בְּנִפְרָד הִיָּה עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ חֲשָׁבוֹן נֶפֶשׁ וְהִתְחַרַּט עַל הָעֲבִירוֹת שֶׁעָשָׂה, וְאָף יְהוּדֵי לֹא יָדַע שֶׁגַם חֲבִירוֹ חוֹזֵר בְּתִשׁוּבָה, וְעַל יְדֵי זֶה ה' רִיחַם עֲלֵיהֶם וְזָכַר לָהֶם אֶת בְּרִית הָאֲבוֹת.

פְּרָעָה חוֹלֵם

לִילָה אֶחָד ⁴⁵ פְּרָעָה חֵלֵם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, וְהִנֵּה הוּא רוֹאֶה זְקוֹן אֶחָד עוֹמֵד נֶגְדוֹ וּבִידוֹ מֵאֲזֻנִּים, וַיִּקַּח הָאִישׁ הַזְקוֹן אֶת הַמֵּאֲזֻנִּים וְתָלָה אוֹתָם לְפָנָי פְּרָעָה, וַיִּקַּח אֶת כָּל זְקָנֵי מִצְרַיִם וְאֶסְרָם בַּעֲבוֹתַיִם, וַיִּתְּנֵם בַּפֶּה מֵאֲזֻנִּים הָאֵחָת, אַחַר כֵּךְ לָקַח טָלָה אֶחָד וַיִּתְּנֶהוּ בַּפֶּה מֵאֲזֻנִּים הַשְּׁנִיָּה, וַיִּכְרִיעַ הַטָּלָה אֶת פּוֹלֵם. פְּרָעָה תָּמָה מְדוּעַ יִכְרִיעַ הַטָּלָה אֶת פּוֹלֵם, וַיִּיקֹץ פְּרָעָה וְהִנֵּה חֵלֹם. וַיִּשְׁכַּם בַּבּוֹקֵר וַיִּקְרָא לְכָל עַבְדָּיו וַיִּסְפֹּר לָהֶם אֶת חֵלֹמוֹ וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה. אֶחָד מֵעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר: פְּתוּרֹן הַחֵלֹם הוּא, כִּי יֵלֵד וַיֵּלֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחְרִיב אֶת כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. לְפְרָעָה הָיוּ שְׁלוֹשָׁה יוֹעֲצִים וְשִׁמַּם הִיָּה, בְּלָעָם יִתְרוֹ וְאִיּוֹב, וַיּוֹעֵץ פְּרָעָה עִם יוֹעֲצָיו, וַיֹּאמֶר בְּלָעָם: אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא דְבַר מַלְכוּת מִלְּפָנָיו וַיִּכְתֹּב בְּדַתִּי מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּל זְכַר הַיְלֹוֹד בְּיִשְׂרָאֵל יִיחַרְגַּ לְמַעַן תִּחְדַּל הָרָעָה הַזֹּאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אִיּוֹב שִׁמַּע אֶת הָעֲצָה וְשִׁתְּקָה, יִתְרוֹ הִתְנַגֵּד לְעֲצָה אֲבָל כִּיּוֹן שִׁפְחָד שִׁיִּחַרְגֵנוּ אוֹתוֹ הוּא בָּרַח מִמְצָרִים.

⁴³ של"ה פסחים י"ט ע"א מצה שמורה ד"ה וירעו אותנו.

⁴⁴ תרגום יונתן פ"ב כ"ג

⁴⁵ ילקוט שמעוני רמז קס"ד ובספר הישר בשנת מאה ושלושים לרדת ישראל מצרימה

מִיִּלְדוֹת הָעֵבְרִיּוֹת

פְּרַעַה קִיבַל אֶת עֵצְתוֹ שֶׁל בְּלָעָם, אֲבָל לֹא רָצָה שְׁעוֹנֵשׁ הָעֵבְרִיָּה תִהְיֶה עִלְיוֹ, ⁴⁶ טַכְס עֵצָה שֶׁהַיְהוּדִים בְּעֵצְמָם יִהְרְגוּ אֶת הַיְלָדִים, ⁴⁷ וְלָכֵן קָרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּיִּלְדוֹת הָעֵבְרִיּוֹת יוֹכְרָד וּבִיתָה מְרִים, וַיִּצְוּהָ אֹתָם לֵאמֹר כְּשֶׁתְּבוֹאוּ לְיִלְד אֶת הָעֵבְרִיּוֹת וְתָרְאוּ שֶׁהִתְיַנֵּק הוּא בֶן תִּהְרְגוּ אֹתוֹ, וְאִם הִיא בַת תִּחְיוּ אֹתָהּ. הַמִּיִּלְדוֹת לֹא עָלָה בְּדַעְתָּן לְקַיֵּם גְּזֵירַת פְּרַעַה חֶס וְחֶלְיָלָה, ⁴⁸ אֲבָל גַּם לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְמַסּוֹר אֶת נַפְשָׁם, כִּי הָיוּ יְכוּלֹת לְהִתְפַּטֵּר מִתְּפַקִּידוֹן מַלְהוּיֹת מִיִּלְדוֹת, אֲבָל הַצְּדִיקוֹת הִלְלוּ חֲשִׁישׁוֹ שֶׁהָיוּ מִיִּלְדוֹת אַחֲרוֹת בְּמִקּוֹמָן שֶׁיִּפְחָדוּ מִפְּרַעַה וַיִּקְיִמוּ גְזֵירָתוֹ, וְלָכֵן מָסְרוּ אֶת נַפְשָׁן עֲבוּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִמְשִׁיכּוּ בְּתִפְקִידוֹן, וְלֹא רַק שָׁלַא קִיּוּמוֹ אֶת גְּזֵירַת פְּרַעַה אֲלָא לְהִיפֵךְ מֵאֹתוֹ יוֹם הַתְּחִילוֹ לְהַבִּיא וּלְסַפֵּק לְיִוְלָדוֹת מִים וּמִזֹּן, וְלֹא זֶה בְּלִבְדָּה, הָרִי יֵשׁ יְלָדִים שֶׁנִּגְדָּר עֲלֵיהֶם שֶׁיִּוְלָדוּ חִיָּגְרִים אֵן עִיּוּרִים אֵן מוֹם אַחַר חֶס וְחֶלְיָלָה, ⁴⁹ הָיוּ הַמִּיִּלְדוֹת עוֹמְדוֹת בְּתִפְיָלָה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֵמְרוֹת: אֲתָה יוֹדֵעַ שָׁלַא קִיּוּמֵנוּ דְבָרְיוֹ שֶׁל פְּרַעַה, וְאֵנּוּ רוֹצֵת לְקַיֵּם אֶת דְּבָרֶיךָ, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים עֲזוֹר שֶׁהִתְיַנֵּק עֲזוֹר שֶׁהִתְיַנֵּק יִהְיֶה בְרִיא וְשָׁלֵם שָׁלַא יִחְשְׁדוּ אֹתֵנוּ חֶס וְשָׁלוֹם שֶׁרָצִינוּ לְהַרוֹג אֹתָם. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שָׁמַע תְּפִילָתָן וְהָיוּ הַיְלָדִים בְּרִיאִים וְשָׁלֵמִים. כְּאֲשֶׁר פְּרַעַה רָאָה שֶׁעֵצְתוֹ לֹא מִתְקַיֶּמֶת, וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּיִּלְדוֹת וַאֲמַר לָהֶן: מְדוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה, וַיֹּאמְרוּ לְפָרַעַה: הָעֵבְרִיּוֹת לֹא צְרִיכִים לַמִּיִּלְדוֹת כִּי לְפָנֵי בַּאֲ הַמִּיִּלְדוֹת הֵן מִתְּפַלְלֹת לָהֶן, וְהֵן יוֹלְדוֹת לָכֵן נָתַן ה' שָׂכָר לַמִּיִּלְדוֹת שֶׁיִּצְאָ מֵהֶם בְּתֵי כְּהוֹנֵה לְוִיָּה וּמַלְכוּת.

ה' בִּרְךְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ, ⁵⁰ וַיִּכְכַּל שֶׁהָיוּ הַמִּצְרַיִם נוֹתְנִים לֵב לְעַנּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּתְמַעְטוּ וַיִּחְלְשׁוּ כִּן הָיָה ה' נוֹתֵן לֵב לְהַפְרוֹת וּלְהַרְבּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשִּׁיּוֹת שִׁשִּׁיּוֹת, וְאָף עַל פִּי שֶׁדָּרְכָם שֶׁל תְּאוֹמִים וּשְׁלִישִׁיּוֹת לְהִיּוֹת חֲלָשִׁים וּלְפַעֲמִים אֵינָם בְּנֵי קִיּוּמָא, אֲבָל כְּאֵן הָיוּ הַיְלָדִים בְּרִיאִים וְחֻזְקִים מְאֹד, וְהַמִּצְרַיִם שֶׁחֲשְׁבוּ שֶׁבִּזְזָה שִׁיעֵנוּ אֹתָם, הֵם יִתְמַעְטוּ יוֹתֵר וַיִּוְתֵר, קִצְוֹ בְּחִיָּהֶם.

⁴⁶ מהרש"א סנהדרין נ"ז:דבן נח נהרג אף על העוברים משא"כ ישראל.

⁴⁷ סוטה י"א ע"ב

⁴⁸ ח"ח בפתיחה לאהבת חס

⁴⁹ מדרש רבה א' ט"ו

⁵⁰ רש"י א' י"ב

כל היגן הילוד

המצרים הרשעים רצו להתחכם על הקב"ה, ואמרו לעצמם, כיון שהקב"ה אינו מעניש אלא מדה כנגד מדה, אנחנו נהרוג את היהודים באופן שיהי לא יוכל לשלם לנו מדה כנגד מדה, נשליך את הזכרים למימי היאור, ⁵¹ ויהרי ה' נשבע שלא יביא מבול לעולם. אמנם החכמים האלה טעו טעות גדולה, כי ה' באמת לא הביא עליהם מבול אגל השליך אותם לים סוף כמו שהם עשו לילדים. ויצווה פרעה לכל עמו לאמר כל היגן הילוד אצל בני ישראל תשליכו אותם ליהאור. האמהות היו מפחדות ⁵² ומחביאות את בניהם במחילות מתחת האדמה, מה היו המצרים עושים, היו לוקחים את הילדים שלחם ליד בתי ישראל מבחוץ והיו עוקצים אותם שהם יבנו, וכשהתנוק בפנים היה שומע שתנוק בוכה, היה גם הוא בוכה, כשהמצרים היו שומעים את קולו היו יודעים שיש שם תנוק, והיו נכנסים וגוזלים בנוח את התנוק מהידיים של ההורים המסכנים ומשליכים אותו ליהאור. וכך במשך יותר משלוש שנים השליכו שש מאות אלה תנוקות ליהאור, ובכל זאת היהודים שמרו על המצוות במסירות נפש כשנולד להם בן היו עושים ברית מילה, והיו המצרים משיחקים ואומרים להם: למה אתם מלים את בניהם? הרי עוד מעט נשליך אותן בנהר? והיו היהודים עונים להם, אנחנו נקיים את רצון ה' ונמול את בנינו אחר כך עשו לנו כרצונכם.

הצלת הילדים

מכל הילדים ⁵³ שהושלכו ליהאור אף אחד מהם לא מת, כי ⁵⁴ באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת: אני גראתי אתכם כדי שתהיו מוכנים להציל את בני ישראל, רדו מהר וראו את בני חגיגי בני אברהם ויצחק ויעקב אך שהמצרים משליכים אותם בנהר, מיד ירדו המלאכים והיו מביהלים ועומדים במים עד ארכובותיהם והיו מקבלים את בניהם של ישראל שהושלכו, ומניחים אותם בשדה על פני הסלעים. כשהמצרים שמו לב וראו אותם, רצו להרגם, מה עשה ה'? היו התנוקות נבלעים באדמה, והרשעים המצרים לא אמרו עאש אלא הביאו שוורים וחרשו על גבם

⁵¹ מדרש רבה א' י"ח.

⁵² שיר השירים רבה פרשה ב' פסוק מ"ג בפסוק אחזו לנו שועלים (דף י"ח)

⁵³ פרקי דרבי אליעזר פמ"ב

⁵⁴ תנא דבי אליהו רבה פ"ז

בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁנַבְלָעוּ, אֲבָל ה' שָׁמַר עֲלֵיהֶם שְׁלֵא יִינָקוּ. לְאַחַר שִׁהְלָכּוּ הַמִּצְרַיִם, הָיוּ הַתִּינוּקוֹת מְבַצְבְּצִים וְיוֹצְאִים כְּמוֹ עֵשֶׂב. ה' הִזְמִין לָהֶם שִׁתֵּי אֲבָגִים, מֵאַחַד הָיוּ יוֹנְקִים דָּבַשׁ וְהַשֵּׁנִי הָיָה סֹךְ אוֹתָם בְּשֶׁמֶן, וְכֵן גָּדְלוּ הַיְלָדִים לְבָדָם לְלֵא אָב וְאֵם, וְהָיוּ יוֹדְעִים לְבַד מִי הַחֹרִים שְׁלָחַם וְאִיפֹה הֵם גָּרִים, וְהָיוּ בָּאִים הַבֵּיתָה לַחֹרִים הַהִמּוּמִים, וּמְבַשְּׂרִים לָהֶם שִׁתֵּי הַבָּגִים הָאֲבוּדִים שְׁלָחַם.

וַיִּרְעוּ אוֹתֵנוּ⁵⁵

הַמִּצְרַיִם הִרְשָׁעִים שִׁעֲבָדוּ וְעִינּוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא רַק בְּגַשְׁמִיּוֹת, לֹא רַק אֶת הַגּוֹף הַכֹּלֵה, אֲלָא אֶת בְּרוּחַנִיּוֹת הִרְעוּ לָנוּ, ⁵⁶עָשׂוּ אוֹתֵנוּ רָעִים וְחֲטָאִים לְלִמּוּד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְהָיוּ מְנַסִּים בְּכָל כּוֹחַם לְהַחֲטִיא וּלְטַמֵּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ⁵⁷בְּכָל מִינֵי עֲבִירוֹת וּבְכָל מִינֵי טוּמְאוֹת עַד שֶׁנִּכְנְסֵנוּ לַמִּיִּט שִׁעֲרֵי טוּמְאָה. הַמִּצְרַיִם לֹא נָתְנוּ מְנוּחַ לְנַפְשׁוֹתֵינוּ, שָׂמוּ עָלֵינוּ שָׂרֵי מַסִּים לִיתֵן מַס לְעִבּוּדָה זָרָה ⁵⁸וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה דוּמָה כְּאִילוֹ הֵעֲבִידוּ אוֹתֵנוּ לְעִבּוּדָה זָרָה, וְכָל כֵּן הָיָה הַמִּצְרַיִם גְּרוּעַ עַד שֶׁקִּטְרְגוּ הַמַּלְאָכִים עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאִין הַבְּדֵל חֵס וְשִׁלּוּם בֵּינֵיהֶם לַמִּצְרַיִם וְאָמְרוּ: ⁵⁹הִלָּלוּ וְהִלָּלוּ עוֹבְדֵי עִבּוּדָה זָרָה, ⁶⁰וְהָיוּ רוֹאִים כָּל יוֹם כָּל מִינֵי כִישׁוּף וְכָל מִינֵי דְבָרִים רָעִים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לְהַטְעוֹת אֶת הַיְהוּדִים מִדֶּרֶךְ ה', וּמַחֲמַת הַדְּחָק שֶׁהָיוּ הַמִּצְרַיִם לוֹחֲצִים אוֹתָם לֹא הָיָה לָהֶם דַּעַה צְלוּלָה וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים לְלִמּוּד וּלְהַתְפַּלֵּל כְּרֵאוּי, וְכָל הַעוֹרָתָם וְתַפְלָתָם הָיָה רַק כְּמוֹ ⁶¹אֲדָם הַצּוֹעֵק מִכְּאֵבּוֹ, שֶׁצָּעֵקוֹ וְנֶאֱנָחוֹ מִצַּעַר הָעִבּוּדָה ⁶²וְהָיָה הַקּוֹל בְּלִי דְבוּר וּבְלִי חֵיוֹת, כִּי לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְפָנוֹת מִחֲשַׁבְתָּם וּלְשִׁפּוֹחַ הַבְּלִי מִצְרַיִם לְהִיּוֹת הַלֵּב פְּנוּי בְּלִי מַחֲשָׁבָה זָרָה לְדַבֵּר ה', וְעַל יְדֵי כֵן הִיָּתָה כָּל עִבּוּדַת ה' זָרָה לָהֶם, וְנִכְלָ זֶה הִגִּיעַ לָהֶם עַל חֲטָא לְשׁוֹן הָרַע, וְזֶה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה ⁶³אֲנִי עוֹדֵעַ הַדְּבָר שֶׁעַל יְדֵי חֲטָא הַלְשׁוֹן נִתְעַכְּבוּ בְּגָלוֹת, וְכָל כֵּן גָּדַל הַפֶּגֶם עַד שֶׁכִּשְׁשָׁלַח ה' אֶת מֹשֶׁה לְגֵאָלָם, הַתְּפִלָּא מֹשֶׁה ⁶⁴וְשִׂאֵל מַה זָכּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁתַּעֲשֶׂה לָהֶם נֶס].

⁵⁵ דברים כ"ו ו'

⁵⁶ של"ה פסחים י"ט ע"א מצה שמורה ד"ה וירעו אותנו.

⁵⁷ מדרש רבה ג' י"ג פרקי דר"א פמ"ח.

⁵⁸ כלי יקר בפ"י הפסוק הב נתחכמה לו, א' י', ובשפת אמת וארא תר"מ כתב ג"כ חלילה לומר שהיו עובדי עבודה זרה

⁵⁹ ילקוט שמעוני סוף רמז רל"ד

⁶⁰ זוהר ח"ג פ"ה ע"א

⁶¹ אור החיים ב' כ"ג

⁶² זוהר ח"ב כ"ה ע"ב ע"פ פ"י דברי סופרים לר' צדוק הכהן לקו"א י"א

⁶³ רש"י ב' י"ד

⁶⁴ רש"י פ"ג י"א.

אחרון מתנבא

עמרם בנו של קהת ונכדו של לוי בן יעקב היה גדול הדור, ויקח לאשה את יוכבד בת לוי והיא בת מאה עשרים ושש שנים, ותלד בת ותקרא שמה מרים כי בימיה מררו המצרים את בני ישראל. אחריה ילדה בן ותקרא שמו אהרן, ואהרן התחיל להתנבאות במצרים⁶⁵ כשהיה בן שלש שנים במשך שימונים שנה, עד שיצאו מצרים, וכך היה דבר ה' אל בני ישראל על ידי אהרן, אל היהודים שהתקלקלו וראו את מעשה הגזים ולמדו מהם, ויאמר אליהם אהרן בשם ה':⁶⁶ כל איש ואיש השליכו השקץ והתיעוב שעיניו מראות לו, כי העינים מביאות את האדם לחטא, ובעבודה זרה של מצרים אל תטמאו ללכת אחריהם, הרי אני ה' אלוהיכם ואני תחליפו אותי בעבודה זרה. אבל לא פולם שמעו אל ההתראה הזאת, רק אחד מחמישים,⁶⁷ שומר אמונים לה, יתר העם המרו בה, לא השליכו את תועבות עיניהם ולא עזבו את העבודה זרה של המצרים, ובעבור זה חשב ה' לטפוף עליהם חמתו ולהשליך בהם חרון אפו בתוך מצרים, אלא שה' עשה למען שמו שהבטיחם להוציאם מצרים, ולכן ה' שמע אל נאקת בני ישראל שמצרים מעבדים אותם, ושלה את משה רבינו להוציאם.

לידת משה

מרים הנביאה אחותו של אהרן הכהן, שהיתה מילדת ביחד עם אמה יוכבד, התנבאה ואמרה:⁶⁸ עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל, ואביה עמרם שמע את הנבואה שמח וחיכה שתתקיים. יוכבד היתה באותו זמן בת מאה ושלושים שנה, וכשהגיע הזמן ביום ז' באדר נולד משה רבנו, ויתמלא הבית אורה,⁶⁹ והיה תארו כמלאך אלוהים, עמד עמרם ונשק את מרים על ראשה ואמר לה: בתי נתקיימה נבואתך,⁷⁰ ויבאתו יום שנולד משה התחיל לדבר ולהלך ברגליו, ודבר עם אביו ואמו.

⁶⁵ דור הדורות ב"א שס"ה
⁶⁶ יחזקאל פ"כ ז' ע"פ המפרשים שם.
⁶⁷ במעגלי שנה לרש"ר הירש.
⁶⁸ מדרש רבה א' כ"ב.
⁶⁹ פרקי דר"א פמ"ח.
⁷⁰ מדרש רבה דברים י"א י'

באותו יום⁷¹ אמרו החוזים בפוכבים לפרעה: היום נולד המושיע של ישראל, אבל אנחנו לא יודעים אם הוא מצרי או יהודי, כי החוזים בפוכבים לא רואים דבר ברור, וכיון שמשה רבינו התגדל בבית פרעה לכן לא ידעו מה הוא. פרעה רצה בכל מחיר להרוג את המושיע של בני ישראל לכן גזר באותו יום גם על המצרים להשליך את הזכרים ליאור. והיו המצרים מחפשים מבית לבית כדי להשליך את התינוקות ליאור.⁷² אמא של משה רבינו החביאה אותו בבית במערה תחת הארץ, ומלו אותו לשמונה ימים שהוא יום הפורים י"ד אדר, וכך החביאו אותו שלושה חדשים עד חג השבועות. בחג השבועות כשהיה משה בן שלשה חדשים התנבא משה ואמר: עתיד אני לקבל את התורה מתוך להבות אש.

החיפוש של המצרים גברו והלכו,⁷³ הם התחילו לחפור מתחת הבית של עמרם כיון שידיעו שהוא גדול הדור וממנו יצא הגואל, ולא יכלו עוד להסתיר את משה בבית, לכן לקחה יוכבד תיבה והדביקה זפת מבחוץ וטיט מבפנים שלא יפנסו בו מים, והניחה בו את הילד.⁷⁴ ומחמת צערה עשתה לו כמין חופה כמו שעושים לחתן, כי אמרה שמא לא אצקה להכניסו לחופה, ושמה אותו על שפת היאור, כדי שהחוזים בפוכבים יחשבו שכבר הושלך למים ולא יחפשו אחריו, ואכן⁷⁵ כשהושלך משה למים אמרו החוזים בפוכבים לפרעה: מושיע של ישראל כבר מושלך במים, ואז התבטלה הגזרה. עמרם ראה הכל והצטער,⁷⁶ עמד וטפח על ראש בתו ואמר: היכן גבואתך, אולם מרים לא התיאשה מגבואתה ויצאה ועמדה מרחוק לראות מה יהיה עם משה.

פלאי הי' בהצלת משה רבינו

באותה שעה⁷⁷ אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבון העולמים מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה? ואף משה רבינו בכה ואמר: מי יודע אם

⁷¹ רש"י א' כ"ב.

⁷² פרקי דר"א פמ"ח.

⁷³ בעל הטורים פ"ב ג'.

⁷⁴ סוטה י"ב ע"ב, ובמדרש רבה א' כ"ג כפי' מהרז"ו.

⁷⁵ מדרש רבה א' כ"ד.

⁷⁶ מגילה י"ד ע"א.

⁷⁷ מדרש רבה א' כ"ד

אָנֹכָה עוֹד לְרֵאוֹת אֶת אַחֹתִי הַמְּסוּרָה שְׁעוֹמֶדֶת וּמִמְתִּינָה לִי, וְהִי הַשּׁוֹמֵר עַל עַמּוֹ שְׁלַח בָּיּוֹם הַהוּא שָׂרָב וְשָׁמֶשׁ וְחוּם בְּאַרְצָן מִצְרַיִם, כְּמוֹ בְתַקּוּפַת תְּמוּזָה, וַתֵּרֶד הַנְּסִיכָה בְּתִיָּה בֶּת פְּרָעָה לְרַחוּץ מִפְּנֵי הַחוּם וְהַשָּׂרָב, וְהִיא הִיְתָה מְעִיגַעַת בְּנִגְעִים קָשִׁים, וְלֹא יָכְלָה לְרַחוּץ בְּמֵיִם חַמִּים, לָכֵן הִלְכָה לְרַחוּץ בִּיאֹר, וְהִנֵּה לִפְנֵי שִׁירְדָה לְהִתְרַחֵץ רֵאתָה מִרְחוֹק אֶת הַתִּיבָה שֶׁל מֹשֶׁה.⁷⁸ בְּתִיָּה לֹא יָדְעָה שְׂזָה הוּא יֶלֶד יְהוּדִי וְחַשְׁבָּה שְׂאוּלֵי זֶה יֶלֶד מִצְרַיִ, וְלָכֵן נִיסְתָּה לְהַצִּיל אוֹתוֹ. בְּתִיָּה פְּשִׁטָּה אֶת יִדָּה לְאַחוּז בְּתִיבָה, אַךְ הִיא הִיְתָה רְחוּקָה, עֲשֵׂה הִי גַם מוּפְלָא מְאֹד, שִׁהֲתַאֲרֶךְ יִדָּה הַרְבֵּה אַמּוֹת, עַד שֶׁהִגִּיעָה וְלָקְחָה אֶת תִּיבַת מֹשֶׁה.⁷⁹ כִּשְׁפִתְחָה בְּתִיָּה אֶת הַתִּיבָה וְנִגְעָה בְּמִשָּׁה עֲשֵׂה הִי גַם גְּדוֹל שִׁפְרָחָה מִפְּנֵה הַצְּרַעַת וְנִתְרַפְּאָה, וְכִבֵּר לֹא הִיְתָה צְרִיכָה לְהִתְרַחֵץ, וְעוֹד דָּבָר מוּפְלָא רֵאתָה בְּתִיָּה שֶׁהִיָּה אֹר גְּדוֹל שֶׁל הַשְּׂכִינָה עִם הַיֶּלֶד, וְכָל זֶה הַפֶּךְ אֶת לִבָּה לְהַטִּיב עַמּוֹ, וְאַמְרָה: אֵין זֶה אֵלָא בֶן אֱלוֹקֵי.

מֹשֶׁה רִבִּיעוֹ בְּכָה, וַתַּחֲמַל עָלָיו בְּתִיָּה, וְנִתְנָה אוֹתוֹ לְמִצְרַיִת לְהַנִּיק אוֹתוֹ וְלֹא רָצָה לִיעוֹק, וּבְתִיָּה טָרַחָה לְהַבִּיא אוֹתוֹ לְהַרְבִּיה מִצְרַיִת וְלֹא עֶזֶר כְּלוּם, מֹשֶׁה רִבִּיעוֹ לֹא יוֹנֵק מִגִּוְיָה. אַמְרָה בְּתִיָּה לְעֶצְמָה: וְהִיא יֶלֶד זֶה לֹא רוּצָה לִיעוֹק מִהַמִּצְרַיִת כִּיּוֹן שֶׁהוּא יְהוּדִי. אֵן אֵן נִגְשָׁה מְרִים אַחֹתוֹ שֶׁהִמְתִּינָה כָּל הַזְּמַן לְרֵאוֹת מַה קּוֹרָה לְאַחִיָּה, וְשִׂאֲלָה אֶת בְּתִיָּה, הָאֵם אַלְךְ וְקָרָאתִי לְךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִהַעֲבָרִיּוֹת שֶׁתִּנְיֵק אֶת הַיֶּלֶד, עֲנֵתָה בְּתִיָּה וְאַמְרָה: לִכִּי,⁸⁰ כִּשְׁשִׁמְעָה מְרִים בֶּת הַשִּׁשׁ אֶת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּתִיָּה, הִלְכָה בְּשִׂמְחָה וּבְזִרְיוֹת כְּמוֹ גְּדוּלָה וְקָרָאָה לְאַמָּה יוֹכְבֵד, בְּקִשָּׁה בְּתִיָּה וְאַמְרָה לְיוֹכְבֵד: קַחִי בְּבִקְשָׁה אֶת הַיֶּלֶד וְהַנִּיקִי לִי אוֹתוֹ, וְאַנִּי אֲשַׁלֵּם לְךְ עַל כֶּךָ שְׂכָר. יוֹכְבֵד לָקְחָה בְּשִׂמְחָה אֶת מֹשֶׁה חֹזְרָה הַבֵּיתָה, וְהַנִּיקָה אוֹתוֹ בְּמִשְׁךְ שְׁנַתִּים, וְאַחַר כֶּךָ הִבִּיאָה אוֹתוֹ יוֹכְבֵד לְבֵיתָה בֶּת פְּרָעָה. כֶּךָ סִיבַג הִי שֶׁהַמוֹשִׁיעַ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שִׁפְרָעָה וְהַמִּצְרַיִם נִיסוּ בְּכָל פּוֹחַם וּבְכָל חֲכָמָתָם לְהַאֲבִידוֹ מִהָעוֹלָם, הוֹלֵךְ וְגֹדֵל בְּבֵית שֶׁל פְּרָעָה.

⁷⁸ אור החיים פ"ב ו' לפירוש א'.

⁷⁹ פרקי דרבי אליעזר פמ"ח לפי ר"א ברודא

⁸⁰ סוטה י"ב ע"ב.

כְּבֹד פֶּה

בְּשִׁנְיָה הַשְּׁלִישִׁית לְלִידַת מֹשֶׁה, ⁸¹ פָּרְעָה יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל שָׂרֵי הַמְּלוּכָה לְפָנָיו וְגַם בְּתִיָּה יוֹשֶׁבֶת אֲצֵלָם, וְהֵילֵד מֹשֶׁה בְּחִיקָה. כְּשִׁיִּשְׁבוּ אֶל הַשּׁוֹלְחָן, הוֹשִׁיט הַנְּעָר מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וְלָקַח אֶת הַכֶּתֶר מֵעַל רֹאשׁ פָּרְעָה, וְשָׂם אוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ. הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים נִבְהָלוּ, וְתַמְהוּ מְאוֹד עַל הַדָּבָר. הִיָּה שֵׁם אֶחָד מִיּוֹעֲצֵי פָּרְעָה בְּלָעַם הָרֶשָׁע, וַיֹּאמֶר: זָכַר נָא הַמֶּלֶךְ אֶת הַחֲלוֹם שֶׁחֲלַמְתָּ וְאֶת הַפְּתוּרֹן שֶׁפְּתַרְתִּי לָךְ, וְעַכְשָׁיו דַּע וּרְאֵה כִּי זֶה הוּא הַיֶּלֶד אֲשֶׁר יַחְרִיב אֶת כָּל מִצְרַיִם, וּמַחְכְּמָה עָשָׂה זֹאת שֶׁהוֹרִיד אֶת כְּתֹרֶךְ, אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב נַהְרֹג מִיַּד אֶת הַיֶּלֶד וְנִשְׁפּוֹךְ אֶת דָּמוֹ אֶרְצָה, בְּטָרִם יִגְדֹל וְיִקַּח אֶת הַמְּלוּכָה מִיָּדְךָ. וַיִּשְׁלַח ה' אֶת הַמַּלְאָךְ גְּבֻרִיאֵל, בְּלָבוּשׁ יוֹעֵץ מִיּוֹעֲצָיו, וַיֹּאמֶר לְפָרְעָה: אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ, דַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוּק לְהוֹשִׁיט יָדוֹ לְדָבָר הַמֵּאִיר, אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב נִגְסָה אוֹתוֹ, יָבִיאוּ אֲבָן שׁוֹהֵם וְגַחְלַת אֵשׁ וַיִּשִּׂימוּ אוֹתָם לְפָנֵי הַיֶּלֶד, וְהָיָה אִם יִשְׁלַח יָדוֹ אֶל הַשׁוֹהֵם דַּע כִּי מַחְכְּמָה עָשָׂה זֹאת וְנַהְרֵגְהוּ, וְאִם עַל הַגַּחְלַת יָשִׁים יָדוֹ דַּע כִּי לֹא מַחְכְּמָה עָשָׂה זֹאת, וְנִשְׁאִיר אוֹתוֹ חַי, וַיִּטֵּב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כְּדָבָר הַמַּלְאָךְ, וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַשֵּׁהָם וְהַגַּחְלַת, וַיִּקַּח הַמַּלְאָךְ אֶת יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אֶל הַגַּחְלַת, וַתִּדְבַּק הַגַּחְלַת בְּאֲצָבָעוֹ, וַיִּשֵּׂם אֶת אֲצָבָעוֹ בְּפִיו, וְעַל יָדֵי זֶה נַעֲשֶׂה כְּבֹד פֶּה וְכְבֹד לְשׁוֹן, וַיַּחְדְּלוּ הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים, וְלֹא הִרְגִּיהוּ.

וַיִּגְדֹל מֹשֶׁה

וַיְהִי מֹשֶׁה ⁸² בְּבֵית פָּרְעָה וַתַּחֲשִׁיבֵהוּ בֵּית פָּרְעָה לְבֵן, וַיִּרְאוּ מִפָּנָיו כָּל בֵּית פָּרְעָה, וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּגַּד לְבָלָעַם לֵאמֹר הִנֵּה מֹשֶׁה מְבַקֵּשׁ לְהַרְוֹג אוֹתְךָ, וַיִּבְרַח בְּלָעַם וּשְׁנֵי בָנָיו יוֹנִים וַיִּמְבְּרוּס אֹתוֹ, וַיִּנְסוּ וַיִּמְלְטוּ אֶת נַפְשָׁם וַיֵּלְכוּ אֶל אֶרֶץ כּוּשׁ, וּמֹשֶׁה גָּדַל בְּבֵית פָּרְעָה, כִּבְעוֹ שֶׁל הַנְּסִיכָה בְּתִיָּה, עַד שֶׁבְּמִשְׁךְ הַשָּׁנִים נִשְׁכַּח הַדָּבָר וְגַם פָּרְעָה עֲצָמוֹ חָשַׁב שֶׁהוּא נִכְדוֹ.

⁸¹ ילקוט שמעוני סוף רמז קס"ו ובשלה"ה וארא ל"ד
⁸² פפר הישר

כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנֶה עָשָׂרָה שָׁנִים הָלַךְ לְרֵאוֹת אֶת אָבִיו וְאָמַר, וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו, וַיֵּרָא בְּסִבְלוֹתָם וַיִּתְּנוּ לִיבֹן לְהִיּוֹת מִיֵּצֵר עֲלֵיהֶם, הָיָה מֹשֶׁה רוֹאֶה אֵיךְ⁸³ שִׁמְעֵנִים אֶת אָחִיו וְהָיָה בּוֹכָה וְאֹמֵר לָהֶם: הַלֹּוֹאִי וְהִיִּיתִי מִתַּחְתֵּיכֶם, וְהָיָה עִוְתוֹ כְּתַפְּסוֹ וּמְסִייעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, רָאָה מֹשֶׁה שֶׁאֵין לָהֶם מְנוּחָה הָלַךְ וְאָמַר לְפָרְעֹה; מִי שָׁיֵשׁ לוֹ עֶבֶד אִם אֵינוֹ עַד יוֹם אֶחָד בְּשָׁבוּעַ הוּא מֵת, וְאֵילֹו הַיְּהוּדִים שִׁיחַם עֶבְדֵיךָ אִם אֵין אַתָּה מֵנִיחַ לָהֶם יוֹם אֶחָד בְּשָׁבוּעַ הֵם מֵתִים, אָמַר לוֹ פָּרְעֹה: לֵךְ וַעֲשֵׂה לָהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ, הָלַךְ מֹשֶׁה וְתַקֵּן לָהֶם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁיְהִיוּ נְחִים בּוֹ. לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ⁸⁴ מְגִילוֹת שֶׁקִּבְּלוּ מֵאֲבוֹתֵיהֶם שֶׁהִיוּ מְשִׁתַּעֲשָׂעִים וְקוֹרְאִים בָּהֶם כָּל שַׁבָּת וְהָיָה כְּתוֹב שֵׁם שְׁעֵתֵיךְ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְגֵאֲלָם, וְעִיזוּ הָיָה לָהֶם כָּל שַׁבָּת הַתְּרוּמָמוֹת הַרוּחַ.

יוֹם אֶחָד רָאָה מֹשֶׁה אִישׁ מִצְרֵי שֶׁהָיָה נוֹגֵשׁ מִמוֹנֶה עַל שׁוֹטְרֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה מִכָּה אִישׁ עֵבְרִי מֵאָחִיו, וַיְהִי כִּרְאוֹת הָאִישׁ הַמוֹכֵה אֶת מֹשֶׁה, וַיִּנָּס אֵלָיו לְעֹזְרָה, כִּי מֹשֶׁה הָיָה נִכְבָּד וְגָדוֹל בְּבֵית פָּרְעֹה, וַיִּבְקֹשׁ מִמֹּשֶׁה שֶׁיִּצִּיל אוֹתוֹ מִהַמְצָרִי, וַיִּתְּבוֹעַ מֹשֶׁה בְּמִצְרַיִם וְרָאָה בְּרוּחַ קְדֻשׁוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְעוֹלָם מִבְּנֵיו וּבְנֵי בְּנֵיו שֶׁל הַמְצָרִי אֶחָד שֶׁיִּתְגַּיֵּר, וְכִיּוֹן שֶׁרָאָה כֵּן נִמְלָךְ בַּמַּלְאָכִים וְאָמַר לָהֶם: הַאֵם חַיִּיב זֶה הַרִיגָה? אָמְרוּ לוֹ: כֵּן הוּא חַיִּיב, מִיַּד הַרְגוּ מֹשֶׁה בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל.

וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פָּרְעֹה

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁנִי, וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁנֵי אַנְשִׁים דָּתָן וְאֶבְיָרָם מִתְּקוֹטְטִים בִּינֵיהֶם,⁸⁵ וְרָצוּ לְהַרוֹג זֶה אֶת זֶה. דָּתָן הָרִים יָדוֹ לְהַכּוֹת אֶת אֶבְיָרָם. וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה: לָמָּה תִּכָּה רֵעֶךָ, וַיֹּאמֶר לוֹ דָּתָן: מִי שֶׁמָּנָךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ, הַאֵם רָצוֹנְךָ לְהַרְגֵנִי כְּמוֹ שֶׁהַרְגַת אֶת הַמְצָרִי?⁸⁶ הֲלֹכְנוּ דָתָן וְאֶבְיָרָם וְהַלְשִׁינוּ לְפָרְעֹה אֱוֹדוֹת מֹשֶׁה, פָּרְעֹה הַחֲשִׁיב אוֹתוֹ לְנִכְדוֹ וְלֹא קִיבֵל מִהֵר אֶת הַרְכִּילוֹת. אָמְרוּ לוֹ דָּתָן וְאֶבְיָרָם: מֹשֶׁה מְבֹזָה אֶת מַלְכוּתְךָ, אָמַר לָהֶם פָּרְעֹה: שִׁיעָרְב לוֹ, אָמְרוּ לוֹ: הוּא מְסִייעַ לְשׁוֹנְאָיִם, אָמַר לָהֶם פָּרְעֹה: שִׁיעָרְב לוֹ, אָמְרוּ לוֹ: דַּע לָךְ מֹשֶׁה הוּא לֹא הֶנְכַד שְׁלָךְ וְהוּא שׁוֹפֵד דָּמִים הוּא הַרְג אֶת הַמְצָרִי. כִּאֲשֶׁר שָׁמַע פָּרְעֹה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה כָּעַס מְאֹד וְרָצָה לְהַרוֹג אֶת מֹשֶׁה,

⁸³ מדרש רבה א' כ"ז.

⁸⁴ מדרש תנחומא פ' וארא אות ו'.

⁸⁵ מדרש רבה א' כ"ט.

⁸⁶ ילקוט שמעוני רמז קס"ז.

אָמַר פְּרַעֲהַ: הֲרִיבָה דְבָרִים שְׁמַעְתִּי עַל מֹשֶׁה וְשַׁתְּקֹתִי, אֲבָל כִּיֹּן שְׁהִגִּיעַ לְשִׁפְיֹת דָּמִים תִּפְסֹו אֹתוֹ. פְּרַעֲהַ צִיּוּה עַל הַשָּׂרִים לְהַעֲלוֹתוֹ עַל הַבֵּימָה וּלְחַתוֹךְ אֶת רֹאשׁוֹ.

מֹשֶׁה ⁸⁷ הָיָה גְבוּהָ מְאֹד עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ. לָכֵן שָׁלַח פְּרַעֲהַ וְהִבְיָאוּ חָרָב מִיּוֹחַדָּת שְׂאִיִן כְּמוֹתָהּ. נָתַן הַשֵּׁר אֶת הַחֶרֶב עַל צְוֹאָרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא הִזִּיקוּ, שְׁנַעֲשָׂה צְוֹאָרוֹ כְּמוֹ שֵׁשׁ, וְנִחַפֵּךְ הַחֶרֶב עַל הַשֵּׁר וְהָרְגוֹ. הִי נָתַן בְּלֵב מֹשֶׁה עֲצָה שְׁיִבְרַח, וְכָל עַבְדֵי פְּרַעֲהַ וְהַשָּׂרִים שֶׁעָמְדוּ שָׁם נַעֲשׂוּ חֲרָשִׁים וְאַלְמִים וְסוּמִים, ⁸⁸ אָמַר פְּרַעֲהַ לְאַלְמִים: הֵיטֵן בְּרַח מֹשֶׁה וְלֹא הָיוּ מְדַבְּרִים, לְחֲרָשִׁים וְלֹא הָיוּ שׁוֹמְעִים, לְסוּמִים וְלֹא הָיוּ רוֹאִים, וַיִּבְרַח מֹשֶׁה וְלֹא רָאוּ אֹתוֹ.

אֶרֶץ פּוֹשׁ

בְּיָמֵים הָהֵם ⁸⁹ פְּרַעֲהַ מְלַחֲמָה בֵּין פּוֹשׁ וּבֵין אֶרֶם וּבְנֵי קָדֶם. קוֹקְנוֹס מְלַךְ פּוֹשׁ יָצָא לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי קָדֶם, וְהִפְקִיד אֶת בְּלָעָם וְשִׁנֵּי בְּנָיו יוֹנוֹס וַיִּמְבְּרוֹס שְׁבָרְחוּ מִמִּצְרַיִם לְשִׁמּוֹר עַל הָעִיר. אַחֲרֵי שֶׁהִמְלִיךְ יָצָא מִהָעִיר מָרְדּוֹ בְּלָעָם וּבְנָיו בְּמִלְכָם, וַיִּמְלֹךְ בְּלָעָם עַל הָעִיר וּבְנָיו נַעֲשׂוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת, וַיִּגְבִּיהוּ אֶת הַחוֹמוֹת מִשְׁנֵי צְדֵי הָעִיר, וַיִּמְהַעְבְּרוּ הַשְּׁלִישִׁי חֲפְרוֹ בּוֹרוֹת אֵין מִסְפָּר וַיִּמְלֵאוֹם בְּמֵי הַנְּהַר הַסּוּבֵב אֶת אֶרֶץ פּוֹשׁ, וַיִּמְהַעְבְּרוּ הָרְבִיעִי קִבְצֵי נְחָשִׁים לְרוֹב עַל יְדֵי כְּשָׁפִים, וַתְּהִי הָאֶרֶץ מְסוּגְרָת אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא. וַיְהִי בְּשׁוּב הַמֶּלֶךְ קוֹקְנוֹס וְכָל שָׂרֵי הַחֵילוֹת מִהַמְּלַחֲמָה, וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה גְבָהוּ חוֹמוֹת הָעִיר, וַיִּתְמְהוּ מְאֹד אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיְהִי כְּאִשֶּׁר קָרְבוּ אֶל הָעִיר וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה שְׁעָרֵי הָעִיר סְגוּרִים, וַיִּקְרָאוּ אֶל הַשׁוֹעֲרִים לֵאמֹר פְּתוּחֵנוּ לָנוּ וְנִבְּוֹאָה הָעִירָה, וַיִּמְאַנּוּ הַשׁוֹעֲרִים לְפָתוּחַ בְּמִצּוֹת בְּלָעָם, וַיַּעֲרֹכוּ אֲנָשֵׁי קוֹקְנוֹס מְלַחֲמָה נוֹכַח הַשְּׁעָר וְלֹא יָכְלוּ. בַּיּוֹם הַשְּׁנִי נִלְחְמוּ מִעֵבֶר הַנְּהַר וְטָבְעוּ בְּתוֹךְ הַבּוֹרוֹת. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאוּ מִצַּד הַנְּחָשִׁים וְלֹא יָכְלוּ לָגֶשֶׁת לְשָׁם, כִּי הִנְחָשִׁים הָרְגוּ בָהֶם. וַיַּחֲדְלוּ לְהִלָּחֵם עַל הַמֶּלֶךְ וְשָׂרֵי צְבָאוֹתָיו וַיַּעֲשׂוּ מְצוֹר מִחוּץ לָעִיר.

⁸⁷ מדרש רבה א' ל"א ע"פ פ' מהרז"ו.

⁸⁸ שוחר טוב פרק ד'.

⁸⁹ ילקוט שמעוני רמז קס"ח.

מִשֶׁה מוֹלֵךְ בְּפוֹשׁ

מִשֶׁה בֶּן שִׁמּוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁנָה⁹⁰ בְּבָרְחוֹ מֵאֵת פְּרֻעָה וַיָּבֵא אֶל מַחְנֵה קוֹקְנִים מֶלֶךְ
 פּוֹשׁ בְּעֵת הַמַּצּוֹר מַחוּץ לָעִיר, וַיְהִי מִשֶׁה הוֹלֵךְ וּבָא עִמָּהֶם, וַיֵּאָהֵב הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וְכָל
 חֵיל הַמְּלָחָמָה אֶת מִשֶׁה, כִּי הָיָה גָדוֹל וּמְכֻבָּד, קוֹמָתוֹ כְּאַרְזוֹ, פָּנָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ, וְכַח
 גְּבוּרָתוֹ כְּאַרְיֵה, וַיְהִי יוֹעֵץ לְמֶלֶךְ. הַמַּצּוֹר עַל הָעִיר נִמְשַׁךְ תִּשְׁעֵי שָׁנִים עַד אֲשֶׁר יָמַת
 קוֹקְנִים. וַיְהִי כְּאֲשֶׁר יָמַת קוֹקְנִים וַיְמַלִּיכוּ אֶת מִשֶׁה עֲלֵיהֶם וַיִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת וַיֹּאמְרוּ:
 יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ, וּמִשֶׁה בֶּן עֶשְׂרִים וְשִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַלְכוּ. וַיְהִי בַיּוֹם הַשֵּׁנִי לְמַלְכוּ
 וַיָּבִיאוּ פוֹלֵם לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ: אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב הָבָה לָנוּ עֵצָה מַה נַּעֲשֶׂה כִּי זֶה
 תִּשְׁעֵי שָׁנִים לֹא רָאִינוּ אֶת נְשִׁיעוֹ וּבְגִיעוֹ וְנִשְׁבַּב בְּמַצּוֹר, וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ אֶת הָעָם וַיֹּאמֶר: אִם
 תִּשְׁמַעוּ בְּקוֹלִי דַעוּ כִּי תִנְתְּנוּ הָעִיר בְּיַדֵּנוּ, לָכוּ הִיעֲרָה וְהִבִּיאוּ מִבְּנֵי הַחֲסִידָה אִישׁ
 אֶפְרוּחוֹ בַּיָּדוֹ, וְהָיוּ לָכֶם לְמַשְׁמֶרֶת עַד שֶׁתִּגְדְּלוּם, וַיִּמְהָרוּ הָעָם וַיִּלְכּוּ הִיעֲרָה וַיָּבִיאוּ אִישׁ
 אֶפְרוּחוֹ בַּיָּדוֹ וַיַּעֲשׂוּ כְּדִבְרֵי הַמֶּלֶךְ. וַיְהִי כְּאֲשֶׁר גָּדְלוּ בְּנֵי הַחֲסִידָה, וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ לְהַרְעִיבָם
 שְׁנֵי יָמִים וַיַּעֲשׂוּ הָעָם כֵּן. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אָמַר הַמֶּלֶךְ: לְבָשׂוּ אִישׁ כְּלֵי מַלְחָמָתוֹ בַּיָּדוֹ,
 וּרְכֹבוּ אִישׁ עַל סוּסוֹ, וּקְחוּ אִישׁ אֶפְרוּחוֹ בַּיָּדוֹ, וְנִקְוָמָה וְנִלְחַמָּה בְּעִיר מִהַמָּקוֹם אֲשֶׁר
 הִנְחַשְׁתִּים שָׁם, וַיַּעֲשׂוּ כְּדִבְרֵי הַמֶּלֶךְ. וַיְהִי בְּהִגִּיעֵם אֶל מְקוֹם הַנְּחָשִׁים, וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ
 לְהַפְרִיחַ אֶת בְּנֵי הַחֲסִידָה, וַיֵּאָכְלוּ בְּנֵי הַחֲסִידָה אֶת הַנְּחָשִׁים וַיִּשְׁבִּיתוּם מִהַמָּקוֹם הַהוּא.
 וַיְהִי כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ וְהָעָם כִּי הוֹשִׁבְתוּ הַנְּחָשִׁים, וַיִּרְעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה, וַיִּלְחֲמוּ בְּעִיר
 וַיָּבִיאוּ הָעִירָה. וְכִרְאוֹת בְּלָעָם כִּי נִלְכְּדָה הָעִיר וַיִּבְרַח עִם שְׁנֵי בָנָיו לְמִצְרַיִם, וְהֵם הָיוּ
 הַחֲרָטוּמִים הַמְּכַשְׁפִּים שֶׁל פְּרֻעָה. וַיִּמְלֹךְ מִשֶׁה בְּכוֹשׁ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וַיְהִי אַחֲרָיו
 אַרְבָּעִים שָׁנָה. וַתֵּאמֶר הַמְּלָכָה שֶׁל קוֹקְנִים לָעָם: מְדוּעַ יִמְלֹךְ מִשֶׁה עֲלֵיכֶם וְהוּא לֹא
 מִבְּנֵי עַמֵּינוּ, לֹא מִתַּחַתוֹ אֲתָנוּ וְלֹא עוֹבֵד אֶת אֱלֹהֵינוּ. הַמְּלִיכוּ אֶת בְּנֵי תַחְתָּיו, וַיִּשְׁמַעוּ
 אֵלֶיהָ הָעָם וַיְמַלִּיכוּ אֶת בְּנֵהָ, וַיִּירָאוּ בְּנֵי פוֹשׁ לְשִׁלּוּחַ יָד בְּמִשֶׁה, וַיִּתְּנוּ לוֹ מַתָּנוֹת גְּדוֹלוֹת
 וַיִּשְׁלַחוּהוּ בְּכָבוֹד גָּדוֹל, וַיֵּצֵא מִשָּׁם, וַיַּחְדוֹל מִמְּלֹךְ עַל פּוֹשׁ.

⁹⁰ ילקוט שמעוני רמז קס"ח.

מִשָּׁה בְּמִדְיָן

מִשָּׁה בֶן שִׁישִׁים וְשִׁבְעַת שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִפּוֹשׁ, וַיָּבֵא אֶל אֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּעָר.
 בְּמִדְיָן הָיָה פּוֹמֵר וְשִׁמוֹ יִתְרוֹ, ⁹¹וַיִּתְרוּ עָבַד אֶת כָּל עֲבוֹדוֹת פּוֹכְבִים בְּעוֹלָם וּרְאָה שְׂאֵן
 בָּהֶם מִפֶּשַׁע וַיִּמָּאֵס בָּהֶם, וַהֲרִיחַ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וַיִּקְרָא לְבָנָיו עִירוֹ וַיֹּאמֶר לָהֶם: עַד
 עַכְשָׁיו הָיִיתִי פּוֹמֵר שִׁלְכֶם, עַכְשָׁיו זָקַנְתִּי וְקִנְיָתִי בָחָרוּ לָכֶם פּוֹמֵר אַחֵר, עָמַד יִתְרוֹ וַהֲוֹצִיא
 מִבֵּיתוֹ אֶת כָּל הָעֲבוֹדוֹת פּוֹכְבִים וְתַשְׁמִישָׁם וְנָתַן לָהֶם הַפֶּל. עָמְדוּ בְּנֵי הָעִיר וַנִּידוּ אֹתוֹ,
 כִּי הִבִּינוּ שֶׁלֹּא בְּגַלְלֵל זִיקְנָה עֹבֵב אֶת תַּפְקִידוֹ. וַיִּגְדּוּ עָלָיו שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ לוֹ מְלֶאכֶה וְלֹא
 יִרְעוּ אֶת צֵאָנוּ. יִתְרוֹ בִּיקַשׁ מֵהָרוּעִים לָרְעוֹת לוֹ אֶת צֵאָנוּ וְלֹא קִבְּלוּ, לְכַךְ הוֹצִיא אֶת
 בְּנוֹתָיו לָרְעוֹת, וּמִפְּחָד הָרוּעִים הָיוּ מְקוֹדִימוֹת לַבְּעָר לְדָלוֹת, וַיָּבֹאוּ הָרוּעִים וַיִּשְׁלִיכוּ
 אֹתָם לַמַּיִם, וּמִשָּׁה הִגִּיעַ לַבְּעָר וּרְאָה אֶת הַנְּעֻשָׁה וַיּוֹצִיא אֹתָהּ, וְדָלָה לָהֶם מַיִם
 וַהֲשִׁקָּה אֶת צֵאָנָם. וַיִּמְהָרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל יִתְרוֹ אֲבִיהֶן, וַיֹּאמֶר לָהֶן יִתְרוֹ: מַדּוּעַ מִיִּהְרַתֶּן
 לָבוֹא הַיּוֹם, וַיֹּאמְרוּ: אִישׁ מִצְרֵי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרוּעִים וְגַם דָּלָה לָנוּ וַהֲשִׁקָּה אֶת הַצֵּאָן,
 אָמַר יִתְרוֹ לְבָנוֹתָיו: ⁹²לָמָּה זֶה עֹבְרַתֶּן אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר גִּמְלָכֶן טוֹבוֹת, תִּקְרְאוּ לוֹ ⁹³אֵילִי
 יִשָּׂא אַחַת מִכֶּן. וַיִּלְכוּ וַיִּקְרְאוּ לְמִשָּׁה, וַיְהִי כְּאֲשֶׁר בָּא מִשָּׁה אֶל יִתְרוֹ, וַיְסַפֵּר מִשָּׁה
 לְיִתְרוֹ אֶת אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי פְרַעֲה וְאֵחָ"כ מֶלֶךְ עַל פּוֹשׁ אַרְבָּעִים שָׁנָה וְאֵחָ"כ שְׁלָחוּהוּ.

מִשָּׁה בְּבֵית יִתְרוֹ

וַיְהִי כְּשִׁמוּעַ יִתְרוֹ אֶת דְּבַרֵי מִשָּׁה, לֹא הֶאֱמִין לְדְבָרָיו אֲלֵא חָשַׁב שֶׁמִּשָּׁה ⁹⁴בּוֹרַח
 מִבְּנֵי פּוֹשׁ אִם מִפְּרַעֲה מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה אֵיזָה פְּשָׁע, ⁹⁵לָכֵן נָתַנוּ אֶל בֵּית הַסֹּהַר וְלֹא נָתַן לוֹ
 לְאֶכּוֹל וְלִשְׁתּוֹת, וַיְהִי בְהִיּוֹת מִשָּׁה בְּבֵית הַסֹּהַר וַתַּחֲמוֹל עָלָיו צְפוּרָה בֵּית יִתְרוֹ וַתִּכְלָלָהּ:
 לָחֶם וּמַיִם כָּל הַיָּמִים, וַיְהִי מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשִׁבְתָּ מִשָּׁה בְּבֵית הַסֹּהַר, וַתֹּאמֶר צְפוּרָה
 אֶל אֲבִיהָ: הִנֵּה הָאִישׁ הָעֵבְרִי אֲשֶׁר אָסַרְתָּ לִּפְנֵי עֶשֶׂר שָׁנִים אֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מִבְקָשׁ
 עָלָיו, וְעַתָּה אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֲבִי נְשַׁלְּחָה וְנִרְאָה אִם הוּא עַדִּיין חִי. יִתְרוֹ לֹא יָדַע שֶׁהִיא
 זֵנָה אֹתוֹ, וַיַּעַן יִתְרוֹ וַיֹּאמֶר: הִיתָכֶן שִׁבְן אָדָם לֹא יֵאָכֵל עֶשֶׂר שָׁנִים וַיְחִיָּה, וַתַּעַן צְפוּרָה

⁹¹ מדרש רבה א' ל"ב.

⁹² אור החיים פ"ב כ'.

⁹³ רש"י פרק ב' כ'.

⁹⁴ ילקוט שמעוני רמז קס"ח.

⁹⁵ תרגום יונתן פ"ב כ"א.

הלא שמענו כי אלוקי העברים גדול ועוצה הוא, ומפליא לעשות להם בכל עת, הוא הציל את אברהם מאור כשדים ואת יצחק מחרב ישמעאל, ואת יעקב מפלאך ה' שנאבק עמו, וגם עם האיש הזה הפליא לעשות והצילו מיד פרעה ומיד בני פוש, וגם מן הרעב יכול להצילו ולהחיותו. ויטיב הדבר בעיני יתרו וישלח אל הבור לראות מה נעשה במשה, וירא והנה האיש משה חי בבור הכלא, עומד על רגליו משיב ומתחנן אל ה' אלוקי אבותיו, ויוציא יתרו את משה מן הבור ויגלהו, וייתן לו בגדים אחרים ויאכל להם.

מטה האלוקים

ה' אלוקינו ברא את כל העולם בשישה ימים, ובערב שבת בין השמשות ברא את המטה והניחו בגן עדן, ⁹⁶המטה הזה משקלו ארבעים סאה, ⁹⁷ויבדוד גס היה המטה נושא את עצמו ונראה כנישא בידו של משה וחקוק עליו שם המפורש, ודצ"ך עד"ש באח"ב, ⁹⁸וישלש את אבות, וארבע אמהות ובלהה זלפה, ושנים עשר שבטים, ⁹⁹ויכשהיה אדם הראשון בגן עדן נמסר לו המטה. אדם מסרו לחנוך, וחנוך מסרו לנת, ונת לשים, ושים מסרו לאברהם, אברהם ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב הוריד אותו למצרים ומסרו ליוסף בנו. כשמת יוסף ושלו המצרים את ביתו, נתנו את המטה בפלטרין של פרעה, יתרו היה אחד מחרטומי מצרים וראה את המטה ואת האותות אשר עליו וחמד אותו בלב וקאשר ברח ממצרים לקחו ונטעו בתוך הגן של ביתו ולא היה אדם יכול להוציאו, עמד יתרו והבטיח שכל מי שיוציא את המטה ייתן לו את בתו לאשה, וכשיצא משה מבית האסורים, נכנס לגנתו של יתרו וראה את המטה וקרא את האותות אשר עליו, שלח ידו והוציאו, ראה יתרו את המטה ביד משה ונתן לו את צפורה בתו לאשה.

⁹⁶ תנחומא פ' וארא אות ט'

⁹⁷ מדרש שכל טוב פ"ד כ'

⁹⁸ תרגום יונתן פ"ד כ"א.

⁹⁹ פרקי דרבי אליעזר פ"מ.

מִשֶׁה רוֹעֵה צֹאן

מִשֶׁה הָיָה רוֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חוֹתֵנוּ, ¹⁰⁰כִּמְנַהֵג הַצִּדִיקִים הָרִאשׁוֹנִים, הַגֵּל הַצִּדִיק הָיָה רוֹעֵה, הָאֲבוֹת הַקְּדוּשִׁים, וְגַם הַשְּׂבָטִים, וְהַטַּעַם הָיָה כְּדִי לְהִתְרַחֵק מִיִּשׁוּב בְּנֵי אֲדָם שְׂגוֹרְמִים לְחִטָּא, וְגַם הָיוּ יְכוּלִים לְהִתְבּוֹדֵד עִם ה', ¹⁰¹וְכָל זְמַן שִׁמְשָׁה הָיָה רוֹעֵה אוֹתָם לֹא שִׁכְלָה אוֹתָם חֵית הַשָּׂדֶה וְהָיוּ פְּרִים וְרִבִּים הַרְבֵּה מְאֹד. יוֹם אֶחָד כְּשֶׁרָעָה מִשֶׁה רִבְעוּ צֹאנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ ¹⁰²בָּרַח מִמֶּנּוּ גְדִי וְרֵץ אַחֲרָיו עַד שֶׁהִגִּיעַ לְמָקוֹם שֶׁגָּדַל בּוֹ יָרֵק, כִּינּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְשֵׁם רָאָה בְּרִיכָה שֶׁל מַיִם וְעָמַד הַגְּדִי לְשִׁתּוֹת, כִּינּוֹן שֶׁהִגִּיעַ מִשֶׁה אֲצִלּוֹ וְרָאָהוּ שׁוֹתֶה מֵהַמַּיִם, אָמַר: לֹא יָדַעְתִּי כְּשֶׁרָצַתְּ שֶׁאַתָּה צִמָּא, עֲכָשְׁיוֹ הָרִי אַתָּה עָיָה, הִרְכִּיבוֹ עַל כְּתִיפּוֹ וְהָיָה מְהֵלֵךְ עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצֹאנוֹ, אָמַר הַקַּב"ה: יֵשׁ לְךָ רַחֲמִים לְהַנְהִיג צֹאנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וְדָם, נִשְׁבַּע אֲנִי שֶׁאַתָּה תִּרְעֶה צֹאנִי יִשְׂרָאֵל.

מְרִאָה חֲסָנָה

כְּשֶׁנָּה לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעַ זְמַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהִגָּאֵל, הָיָה מִשֶׁה רוֹעֵה צֹאן יִתְרוֹ, ¹⁰³וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן בְּמִשְׁךְ אַרְבָּעִים יוֹם לְלֹא אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, עַד אֲשֶׁר הִגִּיעַ ¹⁰⁴בְּט"וֹ בְּגִיטוֹן שֶׁחָל בְּיוֹם הַשִּׁבְתַּת אֵל הַר סִינַי. ¹⁰⁵מִשֶׁה רָאָה עוֹפוֹת פּוֹרְחִים וּפּוֹרְשִׁים בְּכַנְפֵיהֶם וְאֵינָם נִכְנָסִים לְשִׁטַּח הַהָר, הִבִּין מִשֶׁה שֶׁהָהָר קְדוּשָׁה, מִשֶׁה הִתְקַרַּב לְהָר, וְשֵׁם נִגְלָה עָלָיו הַקַּב"ה מִתּוֹךְ הַסֵּנָה. ¹⁰⁶מִשֶׁה רָאָה אֶת הַסֵּנָה בּוֹעֵר בְּאֵשׁ וְהָאֵשׁ אֵינָה אוֹכֶלֶת אֶת הַסֵּנָה וְהַסֵּנָה אֵינָה מְכַבֶּה שִׁלְהַבּוֹתָיו שֶׁל אֵשׁ, וְהַסֵּנָה הוּא עֵץ קוֹצְנֵי שֶׁאֵינָה עוֹמֶה בְּאֶרֶץ אֵלֶּה אִם כִּן יֵשׁ מַיִם תַּחְתָּיו, מִשֶׁה תָּמָה בְּלִבּוֹ מְאֹד, ¹⁰⁷וְשִׂאֵל אֶת הָרוֹעִים שֶׁהָיוּ עִמּוֹ וְהֵם לֹא רָאוּ כֵּלָם. אָמַר מִשֶׁה: אֲתִקְרַב לְרִאֲוֹת אֶת הַמְּרִאָה הַגְּדוֹל הַזֶּה מְדוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנָה. הַעֲמִיד מִשֶׁה אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמְּדַבֵּר, וְנִכְנַס לְבִדּוֹ אֵל הַהָר, וַיִּפְסַע מִשֶׁה שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת

100 רבינו בחיי פ"ג א'.

101 פרקי רבי אליעזר פ"מ.

102 מדרש רבה ב' ב'.

103 מדרש תנחומא פ' שמות אות י"ד.

104 סדר הדורות תמ"ז בהערות שם.

105 זוהר ח"ב כ"א ע"א.

106 פרקי דרבי אליעזר פ"מ.

107 ילקוט שמעוני רמז קס"ט.

לְעֵבֶר הַסְּנֵה, וְכִיּוֹן¹⁰⁸ שְׁמֹשֶׁה רִבִּיעוּ עֲדִיין לֹא הָיָה רָגִיל בְּגִבּוֹאָתָהּ נִגְלָה עָלָיו הִי בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָבִיו עִמְרָם כְּדִי שְׁלֹא יִבְהַל. מֹשֶׁה שָׁמַע קוֹלוֹ שֶׁל אָבִיו קוֹרֵא לוֹ מֹשֶׁה מֹשֶׁה, בְּאֹתָהּ שָׁעָה שָׁמַח מֹשֶׁה בְּלִיבּוֹ, עוֹד אָבִי עִמְרָם הִי, עָנָה מֹשֶׁה וְאָמַר: הֲנִנִי, מַה אֶבְרָא מִבְּקִשׁ. אָמַר לוֹ הַקִּבְיָה אֲנִי אָבִיךָ, אֲלֵא אֲנֹכִי אֲלֹקֵי אָבִיךָ אֲלֹקֵי אֲבֹתֶיךָ יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אֲלֵא שְׁדַבְּרָתִי אֵלֶיךָ בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָבִיךָ כְּדִי שְׁלֹא תִתְיַירָא, מִיַּד הַסְּתִיר מֹשֶׁה פָּנָיו, אָמַר הַקִּבְיָה לְמֹשֶׁה: שֶׁל נַעֲלֶךָ מֵעַל רַגְלֶךָ, כִּי הַמָּקוֹם שֶׁאַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קוֹדֵשׁ הוּא, כִּי עֲתִיד אֲתָה¹¹⁰ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה עַל הָהָר הַזֶּה, וּלְלַמְּדָהּ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

שְׁבַעַת יָמִים בְּסֻנָּה

הַקִּבְיָה אָמַר לְמֹשֶׁה: לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲוֹה, עָנָה מֹשֶׁה וְאָמַר: הֲרִי יֵשׁ לִי שׁוֹנְאִים בְּמִצְרַיִם שְׂרוּצִים לְהַרְגֵנִי, וּמֹשֶׁה הִתְפַּוּוֹן בְּזֹה עַל דִּתּוֹ וְאַבְרָם, אָמַר לוֹ הַקִּבְיָה: הֵם יִרְדּוּ מִנְּכִסֵּיהֶם וְאִינֶם חֲשׂוֹבִים כְּבָר, וְלֹא יִכְוָלִים לְהִרְעֵ לָךְ. אָמַר מֹשֶׁה: רִיבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם תּוֹ לִי אֹת שְׂאֲרָאָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּדִי שְׁיִאֲמִינוּ לִי, וְהַיִּשִׁים נָתַן לְמֹשֶׁה שְׁלוֹשׁ אֹתוֹת נֶגֶד אֲבֹתֶיךָ יִצְחָק וְיַעֲקֹב. דָּבָר רֵאשׁוֹן אָמַר לוֹ: הַשִּׁלְךָ מִסֶּךְ אֶרְצָה, וְהַשִּׁלְךָ מִמֶּטְהוֹ וְנַעֲשֶׂה נַחֲשׁ, וַיֹּאמֶר ה': שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזַנְבֵּנּוּ, וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק בּוֹ וְנַעֲשֶׂה מִטְהוֹ בְּכַפּוֹ,¹¹¹ וְרָמְזוּ לוֹ בְּזֹה שְׁפִרְעָה הַדּוֹמָה לְנַחֲשׁ כִּי הוּא הוֹרֵג אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּעֲשֶׂה כְּמִטְהוֹ שְׂאִינוֹ נוֹשֶׁךְ. דָּבָר שֵׁנִי אָמַר לוֹ ה': הֲבֵאת נָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ, וַיִּבֵּאת יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיִּזְצִיאָהּ וְהִנֵּה מְצוֹרֶעַת כְּשִׁלְגָה, וַיֹּאמֶר ה': הֲשִׁב יָדְךָ אֶל חִיקְךָ, וַיִּשְׁבֵּב יָדוֹ אֶל חִיקוֹ וַיִּזְצִיאָהּ וְשָׁבָה כְּבִשְׂרוֹ¹¹² וְרָמְזוּ לוֹ בְּזֹה שְׁכֵמוֹ שְׁמִצְוֹרֶעַת חוֹזֵר וְנִטְהָר, כִּן עִם יִשְׂרָאֵל אֲנַעִיף שְׁפִרְעָה מִטְמֵאת אֹתָם יַחֲזְרוּ וַיִּטְהָרוּ מִטּוֹמְאוֹת מִצְרַיִם. דָּבָר שְׁלִישִׁי אָמַר לוֹ ה': כְּשִׁתְּבֹוא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּיקַח מִמֵּימֵי הַיָּאֵזֵר וְשִׁפְכֶתָ לַיְבֻשָׁה וַיְהִיו לְדָם, וְרָמְזוּ לוֹ בְּזֹה שְׁהַמְכָה הַרְאֵשׁוֹנָה תִהְיֶה בְּגִילּוֹס שֶׁהוּא הָאֵלֹהָ שֶׁל הַמִּצְרַיִם וְהִיוּ עוֹבְדִים לוֹ, וְהַיָּאֵזֵר יִהְיֶה לְדָם.

108 מדרש רבה ג' א'.
 109 מדרש תנחומא פ' שמות אות י"ט.
 110 תרגום יונתן ג' ה'.
 111 מדרש רבה ג' י"ב.
 112 פרקי דר"א פ"מ.
 113 רש"י פ"ד ט'.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה': אֵיךְ אֶלְכָּךְ לְדַבֵּר אֶל פְּרַעֲהַ ¹¹⁴הַיְהוּדִים אֲנִי לֹא בָקִי בְּלִשׁוֹן מִצְרַיִם, וַיֹּאמֶר לוֹ ה': מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם הֲלֹא אֲנִי ה', לָכֵן תֵּלַךְ וְאֲנִי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶלְמַדְךָ מִה לְדַבֵּר. שׁוּב אָמַר מֹשֶׁה: רִיבֹנוּ שָׁל עוֹלָם שְׁלַח נָא בְיַד אֶהְרֹן אָחִי, וְכֵן הִיָּה הַקְּבִי"ה מִפְתָּה אֶת מֹשֶׁה רִיבֵנוּ בְּמִשְׁךְ שִׁבְעַ יָמִים שִׁילַךְ וַיִּגְעַל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּרַעֲהַ וּמֹשֶׁה מִמֵּאֵן, כִּי מֹשֶׁה רִיבֵנוּ הִיָּה עֵנְיוּ וּבִזְרוּחַ מִן הַכְּבוֹד, ¹¹⁵וְלָכֵן לֹא רָצָה לְקַחַת גְּדוּלָה יִתְרָה עַל אֶהְרֹן אָחִיו שֶׁהִיָּה גְדוֹל מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁה' אָמַר לוֹ שֶׁאֶהְרֹן אָחִיו לֹא יִקְפִיד עַל גְּדוּלָתוֹ אֲלֵא יִשְׁמַח עִמּוֹ.

מֹשֶׁה הוֹלֵךְ לְמִצְרַיִם

לִפְנֵי שֶׁמֹּשֶׁה הֵלֵךְ לְמִצְרַיִם, הֵלֵךְ לִיטוֹל רְשׁוֹת מִיְתְרוֹ חוֹתֵנוּ, וְלָקַח אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וַיִּרְכִּיבֵם עַל הַחֲמוֹר לְכַוּוֹן מִצְרַיִם. לְמֹשֶׁה נוֹלַד בְּיָמֵים הָהֵם בֶּן וְעֵדִיין לֹא מָלְאוּ אוֹתוֹ, ¹¹⁶חָשֵׁב מֹשֶׁה אִם אֲמוּל אֶת בְּנֵי וְאִצְצָא לְדֶרֶךְ הַיָּם זֶה סַפְנָה, אִם אֲמוּל וְאִצְמִתֵּן עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא הַיָּם ה' אָמַר לִי לִלְכֹת לְמִצְרַיִם, לָכֵן יִצְאָ לְדֶרֶךְ וְלֹא מָלְאוּ אֶת בְּנֵי, בְּדֶרֶךְ פָּגַשׁ אֶת אֶהְרֹן אָחִיו שֶׁיִּצְאָ לְקַרְאֲתוֹ בְּצִוּוֵי ה', וַיִּישַׁק אֶהְרֹן לְמֹשֶׁה וְשִׂמַח בְּלִבּוֹ עַל שֶׁמֹּשֶׁה הוֹלֵךְ לְגַאֲוֹל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל. ¹¹⁷אֶהְרֹן אָמַר לְמֹשֶׁה: לָמָּה אֲתָה מְבִיא אֶת אִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ לְמִצְרַיִם, שְׁלַח אוֹתָם חֲזָרָה, וּמֹשֶׁה הִסְפִּים לָכֵן, וְעַתְעַסֵּק בִּיעֲתִיִּים בְּמַלְאוֹן כְּדֵי לְנוּחַ מִהֲדַרְךָ, ¹¹⁸כִּי הִיָּה זֶה יוֹם הַשְּׂמִינִי לְלִידָתוֹ שֶׁעֵדִיין לֹא עָבַר הַזְּמַן, וְרָצָה אַחַר כֵּן לְמוּל אֶת בְּנֵי, אֲבָל כִּיִּן שֶׁהַקְּבִי"ה מְדַקְדֵּק עִם צְדִיקִים כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה, הַקְּפִיד עָלָיו ה' כִּיִּן שֶׁהִיָּה לוֹ לְמוּל אֶת בְּנֵי וְאִחִיכָּ לְהַתְעַסֵּק בְּמַלְאוֹן, כִּי עַכְשָׁיו כָּבֵר לֹא הִיָּה הַסַּפְנָה שֶׁל יִצְיָאָה לְדֶרֶךְ כִּיִּן שֶׁבִדְעַתָּם הִיָּה שֶׁהִיא תַחֲזוֹר לְבֵית אָבִיהָ, וְלָכֵן הִגִּיעַ מְלֶאכֶךְ בְּדַמּוֹת נַחֲשׁ וְהַתְחִיל לְבָלוֹעַ אֶת מֹשֶׁה רִיבֵנוּ וְרָצָה לְהַרְגוֹ, מִיַּד לְקַחָה צְפוּרָה אִשְׁתּוֹ אֲזַמְלָ חַרִּיף וּמָלָה אֶת בְּנֵיהָ וְעַל יָדֵיהָ זֶה נִיצַל מֹשֶׁה.

¹¹⁴ רשב"ם פ"ד י'.

¹¹⁵ רש"י פ"ד י'.

¹¹⁶ נדרים ל"א ע"ב.

¹¹⁷ רש"י פ"ח ב'.

¹¹⁸ פרש"י נדרים ל"ב ע"א.

מֹשֶׁה רָגַעַן מִבֶּשֶׁר אֶת יִשְׂרָאֵל

וַיִּלְכּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיִּדְבְּרוּ אֶל הָעָם וַיַּעֲשׂוּ אֶת הָאוֹתוֹת שֶׁהָיָה אָמַר לַעֲשׂוֹת, וְגַם¹¹⁹ הִמָּטָה שֶׁל מֹשֶׁה הָיָה מְדַבֵּר אֶל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: הֲיִיתִי בְּמִדְיָן וְנִהַפְכְּתִי לְנַחֵשׁ וְאֲחִיכָּ נַעֲשִׂיתִי מַטָּה, וְגַם יָדוּ שֶׁל מֹשֶׁה הִרְיָמָה קוֹלָהּ וְאָמְרָה לָהֶם: טְהוֹרָה הֲיִיתִי וְנִטְמַאתִי עַל יְדֵי צַרְעֶת וְחֹזְרֶתִי וְנִטְהַרְתִּי.¹²⁰ וַיִּלְכּוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל זִקְנֵתָם סָרַח בֵּת אֲשֶׁר שָׁנְשִׁיתִירָה מִהַדּוֹר שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, וְאָמְרוּ לָהּ: בָּא אִישׁ וַעֲשֵׂה אוֹתוֹת לְעֵינֵינוּ כְּךָ וְכָךְ, וְאָמַר שֶׁהוּא הַגּוֹאֵל, אָמְרָה לָהֶם סָרַח: אֵין בְּאוֹתוֹת הָאֵלֹהִים מִפֶּשׁ וְאֵין לְהֶאֱמִינוּ עַל כֵּךְ. אָמְרוּ לָהּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: הוּא אָמַר לָנוּ בְּשֵׁם ה' פֶּקֶד פְּקֹדֹתֵי אֲתָכֶם, אָמְרָה לָהֶם סָרַח: אִם כֵּךְ דַּעוּ שֶׁהוּא הָאִישׁ שֶׁעֲתִיד לְגַאֲוֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, כִּי כְךָ שָׁמַעְתִּי מֵאֲבִי שְׁקִיבֵל מִיּוֹסֵף שֶׁהָאִישׁ אֲשֶׁר יָבֵא וְיֹאמַר לָשׁוֹן זֶה בְּשֵׁם ה' הוּא יִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל, וַיֶּאֱמִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֹשֶׁה וַיִּשְׁמְחוּ מְאֹד.

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בָּאִים לְפָרְעֹה

פָּרְעֹה הָיָה מֶלֶךְ גָּדוֹל. כִּידוּעַ יֵשׁ לְכָל אוֹמָה שֶׁר בְּשָׂמַיִם, וְהַשֵּׁר¹²¹ שֶׁל מִצְרַיִם שָׁלַט עַל שִׁבְעִים שָׂרִים, וְלָכֵן גַּם פָּרְעֹה¹²² מֶלֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם. אֲרֻמוֹנוּ הָיָה גָּדוֹל וְעֲנָק, וְכָל צַד הָיוּ מֵאֵה פְתָחִים, סָךְ הַכֹּל אַרְבַּע מֵאוֹת פְתָחִים, וְעַל כָּל פְתָח שָׁמְרוּ שִׁישִׁים אֶלְפֵי גִבּוֹרִים, וְגַם הָיָה בְּכָל פְתָח אֲרִיּוֹת וְדוֹבִיּוֹת וְחִיּוֹת רַעוֹת,¹²⁴ וְלֹא הָיָה אָדָם יָכוֹל לְהִיכָנֵס עַד שֶׁהָיָה מֵאֲכִיל אוֹתָם בְּשֶׁר כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְזִיקִים אוֹתוֹ.

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בָּאוּ עַד בֵּית פָּרְעֹה, וְנִכְנְסוּ בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, מִיָּד נִתְקַבְּצוּ הַחִיּוֹת סְבִיבָם וְהִתְחִילוּ לְלוֹוֹתָם עַד שֶׁבָּאוּ לְפָנָיו פָּרְעֹה, וּבָאוּ יוֹם הָיָה אֲצֶל פָּרְעֹה מְסִיבָה גְדוֹלָה וְהִבִּיאוּ לוֹ כָּל מַלְכֵי הָעוֹלָם מִתְּנָה, כֶּתֶר לְרֵאשׁוֹ לְהִרְאוֹת שֶׁהֵם מְמַלְכִים אוֹתוֹ. מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בָּאוּ וְעָמְדוּ לְפָנָיו וְהַחִיּוֹת סְבִיבָם, וַיִּבְהַל פָּרְעֹה מְאֹד מִפְּנֵיהֶם,¹²⁵ וְהָיָה

¹¹⁹ ילקוט שמעוני רמז קע"א.

¹²⁰ פרקי דרבי אליעזר פמ"ח.

¹²¹ טח לאברהם מעיין ב' נהר נ"ו.

¹²² מדרש רבה פט"ו י'.

¹²³ ילקוט שמעוני רמז קע"ה.

¹²⁴ ילקוט שמעוני רמז קפ"א.

¹²⁵ מדרש רבה ה' י"ד.

מִסְתַּכֵּל בָּהֶם אֲוִלֵי גַם יֵם הִבִּיאוּ לוֹ מִתְּנֶה, אִו מִכְתָּב יָפָה, אַגְל אִיזוֹ אֲכֻזָּבָה לֹא מִתְּנֶה וְלֹא מִכְתָּב. מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן אֲפִילוֹ שָׁלוֹם לֹא אֹמְרִים לוֹ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: מִי אַתֶּם? אָמְרוּ לוֹ: שְׁלוּחֵיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָנּוּ! מַה אַתֶּם מְבַקְשִׁים? וַיֹּאמְרוּ לוֹ: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: שִׁלַּח אֶת עַמִּי וַיְחֻזְגוּ לִי בַמִּדְבָּר לְזִבּוּחַ זְבָחִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּעַס פְּרַעֲה וַאֲמַר: מִי ה' אֲשֶׁר אֲשִׁמַּע בְּקוֹלוֹ לְשִׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ לְשִׁלּוֹחַ לִי עֲטָרָה לְכַבֹּדִי, אִינִי מִכִּיר אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשִׁלַּח! אָמַר לָהֶם פְּרַעֲה: הִמְתֵּנוּ וְאַחֲפֵשׁ בְּסֵפֶר שְׁלִי אִם אֲמַצָּא אֶת שְׁמוֹ, וְהִיָּה קוֹרֵא בְּקוֹל בְּסֵפֶר שֶׁל הָעֲבֹדוֹת זְרוֹת אֱלֹהֵי מוֹאָב אֱלֹהֵי עַמּוֹן אֱלֹהֵי צִדּוֹן, וְכִשְׁגָּמַר אָמַר לָהֶם: חִיפְשִׁיתִי שְׁמוֹ שֶׁל ה' וְלֹא מָצָאתִי. אָמְרוּ לוֹ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן: שׁוּטָה, שָׁם לֹא תִמָּצָא אֶת אֱלֹהֵינוּ, מַה לָּכֶהוּן בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת, אֱלֹהֵינוּ חֵי הוּא וּמֶלֶךְ הָעוֹלָם וְאַתָּה מֵחַפְשֵׁי אוֹתוֹ בֵּין הַמִּתֵּים? אָמַר לָהֶם פְּרַעֲה: שֶׁקֶר אַתֶּם אֹמְרִים, אֲנִי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם וְאֲנִי בְּרֵאתִי אֶת עַצְמִי וְאֶת הַגֵּילּוֹם, אֲפִילוֹ אִם הִיָּה הַיּוֹם יַעֲקֹב אֲבִיכֶם קַיִם לֹא הִיָּה נִפְטָר מִהָעֲבֹדָה, אֲלֵא הִיָּה מִשְׁתַּעֲבֵד בְּעֲבֹדַת פְּרַךְ כְּמוֹ בְּנָיו, וְהִיִּיתִי נוֹתֵן סֵל וּמַגְרִיפָה עַל כַּתְּפוֹי.

פְּרַעֲה מִקְשָׁה אֶת לִיבּוֹ

חֲשַׁבּוּ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן לְעַצְמָם, ¹²⁶אֲוִלֵי שִׁינְעוּ אֶת הַלְשׁוֹן שֶׁאָמַר לָנוּ ה' וּבְשִׁבִיל כֶּךָ הוּא מִתְקַשֶּׁה נְגִדְנוּ, חֲזְרוּ וְאָמְרוּ לְפְרַעֲה עוֹד פֶּעַם וְדִיִּיקוּ יוֹתֵר בְּלִשׁוֹנָם, וְכֶךָ אָמְרוּ: אֱלֹהֵי הָעֲבָרִים הִתְגַּלָּה לָנוּ וְאָמַר, שְׁגִלַךְ דְּרַךְ שְׁלוֹשֵׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִשְׁחַט לוֹ קִרְבָּנוֹת אָמַר לָהֶם פְּרַעֲה: אַתֶּם אֲנִשֵׁי תוֹהוֹ וְהֶבֶל שְׂאִינְכֶם עוֹבְדִים עֲבֹדַת הַמֶּלֶךְ, מַה אַתֶּם מְפָרְעִים אֶת הָעַם מִהָעֲבֹדָה, אִם הִיִּיתֶם מְבַקְשִׁים אֶלֶף אֲנָשִׁים אוֹ אֲלָפִים הִיִּיתִי נוֹתֵן, אַגְל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ אַתֶּם מְבַקְשִׁים, לָכוּ לְמַלְאכְתֶּכֶם.

בְּאוֹתוֹ יוֹם צִוָּה פְּרַעֲה הָרָשָׁע לְהַכְבִּיד אֶת הָעֲבֹדָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהִיָּה חָפֵץ לְהַסִּירָם מֵהָ, וְרָאָה שְׂאִינֵי מְצֻלִיָּה, וְהִבִּין שֶׁהוּא מֵחַמַּת שֶׁהִיוּ רְגִלִים לְהַתְאַסֵּף בְּשִׁבְתוֹת לְשִׁמוּעַ תּוֹכַחָה וְלִקְרֵא בְּמַגִּילוֹת וְהִיוּ מִשְׁתַּעֲשָׁעִים בָּהֶם בְּכָל שִׁבְתָּה וְהִיָּה כְּתוּב שָׁם שְׁעֵתִיד הַקְּבִ"ה לְגַאֲוֹל אוֹתָם, וְעַל יְדֵי זֶה הִיוּ דְבָקִים בָּהּ, וְלָכוּ בְּטַל מֵהֶם אֶת

הַמְנוּחָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט, וְאָסַר לָהֶם לְהִתְאַסֵּף בְּשִׁבְתוֹת, ¹²⁷ כִּדִּי שְׁלֵא יוֹסִיפוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּעַת וּתְבִינָה.

עוד גזר פרעה שלא יוסיפו הנוגשים לתת לעם תבן, שהיו גובלים תבן עם הטיט לעשות מהם לִבְנֵי לִבְנֵי, ואף על פי כן לא תגרעו את סכום הִלְבְּנִים שִׁהְיָה כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה. יִצְאוּ הַנוֹגְשִׁים וְהַשׁוֹטְרִים וַיֹּאמְרוּ לָעָם: כִּן אָמַר פַּרְעֹה, אֵינֶנִּי נוֹתֵן לָכֶם יוֹתֵר תְּבָן, אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבָן אֵיפָה שִׁתְּמַצְאוּ כִּי לֹא יִגְרַע סְכּוּם הַלְבְּנִים שִׁהְיִיתֶם עוֹשִׂים עַד הַיּוֹם שׁוּם דָּבָר, וַיִּתְפָּרוּ הָעָם בְּכָל שְׂדוֹת מִצְרַיִם לְאַסּוֹף קֶשׁ לַתְּבָן, וַיְהִי בְרֵאוֹת הַמִּצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ שְׂדוֹתֵיהֶם הָיוּ מְכִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹבְרִים לָהֶם אֶת עֲצֻמוֹתֵיהֶם, שְׁלֵא יִקְחוּ תְּבָן מִשְׂדוֹתֵיהֶם, וְהַנוֹגְשִׁים הָיוּ דוֹחֲקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגַמּוֹר אֶת הָעֲבוּדָה, וְאַחֲרָי יוֹמִיִּם שִׁנְגַּרְהָ הַגְּזִירָה הָיוּ הַנוֹגְשִׁים מְכִים אֶת שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִים: מַדּוּעַ לֹא גִמַּרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֶת סְכּוּם הַלְבְּנִים כְּמוֹ שִׁלְשׁוּם גַּם אֶתְמוּל וְגַם הַיּוֹם, ¹²⁸ וַאֲמָרוּ לָהֶם: אִם לֹא תִגְמְרוּ אֶת סְכּוּם הַלְבְּנִים נִקַּח אֶת יְלִדְכֶם הַקְּטָנִים וְנָשִׂים אוֹתָם בְּבִגְנָן, וְכֵן עָשׂוּ וּלְקָחוּ בְּחֻזְקָה אֶת הַיְלָדִים מִבֵּין בְּרַכִּי אֲמוֹתָם וַיִּשְׁיִמוּ תַחַת הַלְבְּנִים בְּבִגְנָן, ¹²⁹ וְהַיְלָדִים הָיוּ צוֹעֲקִים בְּכוֹחוֹת הָאֲחֵרוֹנִים עַל מִשְׁאֵת הַלְבְּנִים וְהַטִּיט שֶׁעָלִיָּהֶם, אֲבָא אֲבָא הַצִּילוּ נָא הַצִּילוּ כִּי אֵי אֲפָשָׁר לִי לְסַבּוֹל יוֹתֵר, וְאַבִּיָּהֶם וְאֲמָם הָיוּ בּוֹכִים בְּשִׁמְעָם קוֹל יְלָדֵיהֶם וְרָאוּ שֶׁהֵם נַחְנָקִים בְּקִיר הַבְּגִנָּן מִבְּלִי יְכוּלָת לְהוֹשִׁיעַ, אֲבָל ה' שָׁמַע אֶת נַאֲקָתָם וְהַחִישׁ אֶת גְּאוּלָּתָם.

דָּתוֹ וְאַבְיָרָם

שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁהְיוּ יְהוּדִים, ¹³⁰ בָּאוּ וְצוּחוּ לַפַּרְעֹה, לָמָּה תַעֲשֶׂה לָנוּ כָּכָה, תְּבָן לֹא נוֹתְנִים לָנוּ, וְלִבְנֵים אוֹמְרִים לָנוּ עָשׂוּ בְּאוֹתָהּ מִתְכַּוֶּנֶת, וְעוֹד מְכִים אוֹתֵנוּ. פַּרְעֹה הִרְשָׁע הִתְאַכְזַר וְאָמַר: אַתֶּם מִתְרַפִּים מִהָעֲבוּדָה לָכֵן אַתֶּם אוֹמְרִים נִלְךְ לְזִבּוּחַ לַה', לָכוּ עֲבַדוּ וְתְבָן לֹא יֵעָן לָכֶם וְלִבְנֵים תַעֲשׂוּ בְּאוֹתָהּ מִתְכַּוֶּנֶת, הַשׁוֹטְרִים יִצְאוּ בְּפָחִי נֶפֶשׁ, וּבִצְאָתָם פָּגְעוּ הַשׁוֹטְרִים בְּמִשְׁהָ וְאַחֲרוֹן, וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵי שׁוֹטְרִים שִׁשְׁמָם דָּתוֹ וְאַבְיָרָם בְּמִרְיוֹת לִיבָם לְמִשְׁהָ וְאַחֲרוֹן: ה' יִשְׁפּוֹט אֶתְכֶם שִׁהְבַּאֲשִׁיתֶם אֶת רִיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וְעַבְדָּיו. מִשְׁהָ שָׁב אֵל ה' וְאָמַר: לָמָּה הִרְעַתָּה לָעָם הַזֶּה, לָמָּה שִׁלַּחְתָּנִי, מַאֲזוּ בְּאֵתִי

¹²⁷ פרדס יוסף פ"ה פסוק ז' בשם ה"ק ר"ד מלעלוב ז"ל

¹²⁸ סדר הדורות ב"א תמ"ד.

¹²⁹ הכשרת האברכים פ"ז.

לְפָרְעָה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לָעַם הַזֶּה, אָמַר ה' לְמֹשֶׁה: עֲכָשְׂיו תִרְאֶה אֶת אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
לְפָרְעָה כִּי בִיד חֲזָקָה יִשְׁלַחֵם וּבִיד חֲזָקָה יִגְרָשִׂם מֵאֶרֶץ.

מַטָּה אֶהְרֹן

וַיְהִי אַחֲרַי לָכֵת ¹³¹ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיִּקְרָא פְרַעְהָ אֶל גְּלָעָם וּבְנָיו הַמְכַשְׁפִּים, וְכָל
חֲרָטוּמֵי מִצְרַיִם, וַיִּסְפָּר לָהֶם דְּבַרֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיִּשְׁאַלֻּם אֶת הַמֶּלֶךְ אֵיךְ נִכְנְסוּ אֵלַיִךְ
הַיְיָ יֵשׁ שׁוֹמְרִים וְחַיּוֹת רָעוֹת עַל הַפְתָּחִים? אָמַר לָהֶם פְּרַעְהָ: הֵם הִגִּיפוּ אֶת הַמַּטָּה
עֲלֵיהֶם וְכִילָם נִכְנְעוּ לְפָנֵיהֶם, וְגַם הָאֲרִיזוֹת הִתְלוּוּ אֹתָם לְבָא לְפָנַי. וַיֹּאמֶר גְּלָעָם: אֵין
אֵלָה כִּי אִם מְכַשְׁפִּים כְּמוֹנֵי, וְעַתָּה שְׁלַח וַיִּקְרָא לָהֶם וַיָּבִיאוּ אוֹתָם, וַיַּעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ
כְּדִבְרֵי וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיָּבִיאוּ אֵלָיו, וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרַעְהָ: תִּנְנוּ לָנוּ מוֹפֵת
שֶׁאַתֶּם שְׁלוֹחִים מֵהָ, וַיִּשְׁלַךְ אֶהְרֹן אֶת מַטְהוֹ וַיְהִי לְתַנּוּן, ¹³² וַיִּקְרָא פְרַעְהָ לְחַכְמֵים
וְלַמְכַשְׁפִּים, וְגַם הֵם הִבִּיאוּ מַטּוֹת, וְהָיוּ שָׁם כָּל כֶּךָ הַרְבֵּה מַטּוֹת שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת
מֵהֶם עֶשֶׂר חֲבִילוֹת, (וְכָל ¹³³ חֲבִילָה עֶשְׂרִים וְחַמְשֵׁה מַטּוֹת) וְגַם הֵם עָשׂוּ כֵן בְּכִישׁוּף,
שֶׁהַמַּטָּה שְׁלָחֵם נִהְפָּךְ לְתַנּוּן. אַחֲרַי כֶּךָ לָקַח אֶהְרֹן אֶת הַתַּנּוּן וְחָזַר לְהַיּוֹת מַטָּה, וְגַם הֵם
הִפְכוּ אֶת הַתַּנּוּנִים לְמַטּוֹת. אַחֲרַי כֶּךָ הִלַּךְ הַמַּטָּה שֶׁל אֶהְרֹן וּבִלְע אֶת כָּל הַמַּטּוֹת שֶׁל
הַמְכַשְׁפִּים, וְהָיָה נֶס גְּדוֹל שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה הַמַּטָּה יוֹתֵר עַב מִמָּה שֶׁהָיָה. פְּרַעְהָ רָעַד מִפְּחַד
וְחָשַׁב, ¹³⁴ מָה יְהִיָּה אִם יֵצֵה לְמַטָּה שֶׁלּוֹ שֶׁיִּבְלַע אֶת כִּסְאֵי וְאוֹתֵי בִיחַד, אַחֲרַי כֶּךָ הִכְנִיסוּ
אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ בְּחִיקוֹ וְהוֹצִיָּאָה, וְהִנֵּה הִיא מְצוֹרֶעֶת, וַיַּעֲשׂוּ כֵן גַּם חֲרָטוּמֵי מִצְרַיִם הִכְנִיסוּ
יָדָם אֶל חִיקָם וְהוֹצִיָּאוּם מְצוֹרֶעוֹת, שׁוּב הִכְנִיס אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ אֶל חִיקוֹ וַיּוֹצִיָּאָה וְהִנֵּה
שָׁבָה כְּבָשׂוֹר, וַיִּכְנִיסוּ גַם הַחֲרָטוּמֵים בְּגַאָנוֹה אֶת יָדָם כְּדִי שִׁיסוֹר מֵהֶם הַצְרַעֶת
וַיּוֹצִיָּאוּם, אֲבָל כְּעַת הַחֲכָמָה לֹא הִצְלִיחָה, הַיְיָדִים לֹא נִתְרַפְּאוּ ¹³⁵ וְלֹא סָר מֵהֶם צְרַעֶתָם
עַד יוֹם מוֹתָם.

¹³⁰ סוף פרשת שמות.

¹³¹ ילקוט שמעוני רמז קע"ו.

¹³² תנחומא וארא אות ג'.

¹³³ ר"ע מברטנורא ערלה ג' ו'.

¹³⁴ מדרש רבה ט' ז'.

¹³⁵ פרקי דרבי אליעזר פמ"ח וכן הוא הגירסא בילקו"ש פ"ט רמז קפ"ד

עֵשֶׂר מִכּוֹת

מַכַּת דָּם

דָּם וְאֵשׁ וְתַמְרוֹת עֶשֶׂן (יואל ג')

פְּרַעַה ¹³⁶ הָיָה עוֹשֶׂה עֲצָמוֹ לְאַלֹּהִים, וְהָיָה אֹמֵר שְׂאֵנִי צָרִיךְ לְנִקְבִיּוֹ וּמְשִׁכִּים כָּל יוֹם וַיּוֹצֵא לְנִלְוֹס, וְהָיָה עוֹשֶׂה שָׁם צָרְכָיו. וְאֵיךְ הָיָה יוֹצֵא לְבָדוֹ, הָרִי אֵינֶן מֶלֶךְ הוֹלֵךְ לְלֹא עֲבָדִים, ¹³⁷ אֲלָא הָיָה אֹמֵר לָהֶם שְׂיִישׁ לוֹ דְּבָרִים מְיֻחָדִים לְדַבֵּר עִם הָאֱלֹהִים בְּמִקוֹם מְיֻחָד, וְלֹאֲפֵי אֶחָד אֲסוּר לְהִיּוֹת שָׁם. הִ' אָמַר לְמֹשֶׁה: הֲשִׁכֵּם בְּבוֹקֵר וְהִתְעַצֵּב לְקִרְאֵת פְּרַעַה כְּשִׂיּוֹצֵא לְנִלְוֹס, וְכֵן עָשׂוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, קָמוּ בְּבוֹקֵר וְכִשְׂפֵרַעַה הִגִּיעַ לְנִלְוֹס וְעָמַד עַל מְקוֹמוֹ לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו וְהִנֵּה הוּא רוֹאֶה לְקִרְאֵתוֹ אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, ¹³⁸ וַיִּיאָחֲזוּ מֹשֶׁה אֶת פְּרַעַה לְדַבֵּר אִתּוֹ, אָמַר לוֹ פְּרַעַה: הֵנֵחַ לִי וְאַעֲשֶׂה צָרְכִי וְאַחֲרַי כֵּן אֲנִי אֲדַבֵּר אִתְּךָ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: וְכִי יֵשׁ אֱלֹהִים שְׂעוֹשֶׂה צָרְכָיו, ¹³⁹ וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא בָּאוּ לְהִתְרוֹת בְּפְרַעַה כִּיּוֹן שְׂפֵרַעַה עֲדִיין לֹא קִיבַל שׁוּם מְכָה וְלֹא הָיָה מֵאֲמִין שְׂיִישׁ בְּפֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רִבְעוּ לְקַיִּים אֶת שְׂהוּא אֹמֵר, לָכֵן בָּאוּ רַק לְהוֹדִיעַ לוֹ מַה מְצַפֶּה לוֹ. וַיֹּאמְרוּ לוֹ: הִ' שְׂלַחְנוּ לְאֹמֵר לָךְ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא שְׂמַעְתָּ, לָכֵן דַּע שְׂהִי יָכֵה אֶת הַנִּלְוֹס וַיִּיהַפֵּךְ לְדָם, וַיִּלְכּוּ לָהֶם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

יוֹם אֶחָד הָלַךְ פְּרַעַה עִם עֲבָדָיו לִיד הַיַּאֲזֵר וְהִנֵּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְקִרְאֵתָם, וְאַהֲרֹן מִנִּיף אֶת הַמַּטֶּה לְעֵינֵי פְּרַעַה וְעֲבָדָיו, ¹⁴⁰ וְנִגְטָה יָדוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם כְּנֶגֶד כָּל הָרוּחֹת וְאַחֲרַי כֵּן הִכָּה בְּמִים שְׂבִיֵּאֲזֵר, וְכָל הַמַּיִם שְׂבִיֵּאֲזֵר נֶהֱפְכוּ לְדָם לְעֵינֵינוּ, וְהָיָה מִמַּשׁ דָּם שְׂהָיָה חֵם, וְהוּא פַח הָאֵשׁ, ¹⁴¹ וְהָיָה נֶס בְּתוֹךְ נֶס שְׂהָיָה מַעֲלָה תַמְרוֹת עֶשֶׂן, שְׂאֵנִי בְּטַבַּע דָּם, ¹⁴² עַד שְׂנַתְמַלֵּא כָּל מִצְרַיִם עֶשֶׂן, וְהַמְכָּה הַזֹּאת הָיְתָה מְאֹד קָשָׁה לְמִצְרַיִם שְׂהָיוּ עוֹבְדִים לְנִלְוֹס וְזֶה הָיָה הָאֱלֹהִים שְׂלָהֶם, וְהִנֵּה שׁוֹד וְשִׁבְרָה, הָאֱלֹהִים שְׂלָהֶם לְקָה.

¹³⁶ רש"י פ"ז ט"ו.

¹³⁷ מהר"ל בגור אריה ד"ה ואינו צריך לנקביו.

¹³⁸ ילקוט שמעוני רמז קפ"ב.

¹³⁹ מלבי"ם פ"ז י"ד.

¹⁴⁰ רמב"ן.

¹⁴¹ של"ה פסחים כ' ע"א מצה שמורה ד"ה ובמופתים.

¹⁴² ריטב"א הגדה של פסח ד"ה ובמופתים זה הדם.

פְּרַעַה וְעַבְדָּיו הָיוּ יְכוּלִים לַחֲשׂוֹב שְׂזָה כִּישׁוּף אֲבָל גַּם הַדָּגִים שְׂבִיאֵי־אֹר מִתְּנוּ וְהִיאֹר הַסְּרִיחַ, מְזָה רָאוּ שְׂזָה לֹא כִישׁוּף כִּי כִישׁוּף אֵינִי אֲלֵא לְמַרְאֵית עֵינַי וְלֹא בְעַצְמִי, וְאֵם זֶה הָיָה כִישׁוּף לֹא הָיוּ הַדָּגִים מֵתִים. וְלֹא רַק הַמַּיִם שְׂבִיאֵי־אֹר אֲלֵא בְּכָל מְקוֹם בְּמִצְרַיִם שְׂהִיָּה בּוֹ מַיִם נֶחֱפְכּוּ הַמַּיִם לְדָם, ¹⁴³וְאֵפִילוֹ הָרוֹק שְׂהִיָּו יוֹרְקִים נַעֲשֶׂה דָם. וְכֵן הָיָה בְּמִשְׁךְ שִׁבְעָה יָמִים. אֲמַנִּם ¹⁴⁴הִיאֹר עֲצָמוֹ נֶחֱפֵךְ חֲזָרָה לְמַיִם אַחֲרֵי שְׂעָה מוֹעֵסֶת, אֲבָל כִּיּוֹן שְׂכָל הַדָּגִים שְׂבִיאֵי־אֹר מִתְּנוּ הַתְּחִיל הִיאֹר לְהַבְּאִישׁ וְלְהַסְרִיחַ ¹⁴⁵וְגִדְלוֹ שֵׁם תּוֹלְעִים, וְהַמִּצְרַיִם לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְשַׁתּוֹת מִמֵּי הִיאֹר בְּמִשְׁךְ שִׁבְעָה יָמִים. וְכִיּוֹן שְׂלֵא הָיָה לָהֶם מַיִם הִלְכּוּ אֲצֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַחַת מֵהֶם שְׂתִיָּה, וְהָיָה בְּבֵית הַיְהוּדִי חֲבִית מַיִם, ¹⁴⁶הַיְהוּדִי פּוֹתַח אֶת הַבְּרֹז וּמוֹצִיא מַיִם, הַמִּצְרִי פּוֹתַח אֶת הַבְּרֹז וּמוֹצִיא דָם, אֲמַר הַמִּצְרִי לַיְהוּדִי: תּוֹצִיא אֶתָּה מֵהַחֲבִית וְתֵן לִי מַיִם מֵהַיָּד שְׂלֶךְ, וְכִיּוֹן שְׂהַגִיעַ לְיַדִּי הַמִּצְרִי נַעֲשֶׂה דָם, ¹⁴⁷אֲמַר הַמִּצְרִי לַיְהוּדִי: בָּא וְנִשְׁתָּה יַחַד מִכֻּלֵּי אַחַד, וְגַם זֶה לֹא עֶזֶר לָהֶם, הַמַּיִם שְׂבִכְלֵי נֶחֱלְקוּ חֲצֵי מַיִם וְחֲצֵי דָם, הַיְהוּדִי הָיָה שׁוֹתֶה מַיִם וְהַמִּצְרִי דָם.

וְהֵדָם לֹא ¹⁴⁸רַק שְׂהַגְעִיל אֹתָם, רַק אֵם הָיָה הַמִּצְרִי שׁוֹתֶה דָם הָיָה הַדָּם נֶכְס לְמַעֲיִים וּמִתְבַּקֵּעַ, וְלֹא הָיָה לָהֶם יַעֲזָה אֲלֵא אֵם הָיוּ קוֹנִים בְּכֶסֶף רַב מִיְהוּדִי. הַמְכַשְׁפִּים שֶׁל פְּרַעַה רָצוּ לְהִרְאוֹת אֶת חֲכָמָתָם הַגְּדוֹלָה וְלְהַכְחִישׁ אֶת מִשְׁהָ וְאַתְרוֹן שְׂאֲמָרוֹ שְׂזָה יָס מֵה', הִלְכּוּ וְקִנּוּ מַיִם מִיְהוּדִי וְהִרְאוּ לְפְרַעַה שִׁהֵם הוֹפְכִים אֶת זֶה לְדָם, וּפְרַעַה שְׂרָאָה שְׂגַם הַמְכַשְׁפִּים יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת מִמַּיִם דָּם, ¹⁴⁹וְגַם לֹא נִגְהַל כָּל כֵּן מֵהַמְכָּה כִּיּוֹן שְׂלֵא הָיָה בְּמַכָּה סַכְנַת חַיִּים, כִּי הָרִי הָיוּ קוֹנִים מַיִם מֵהַיְהוּדִים, לָכֵן הַכְּבִיד אֶת לִבּוֹ וְלֹא שִׁילַח אֶת יִשְׂרָאֵל.

¹⁴³ תנחומא וארא אות י"ג.

¹⁴⁴ חזקוני פ"ז כ' והראיה לזה מהפסוק בפ"ז כ"ד כי לא יכלו לשתות ממימי היאור, ולא כתוב מהדם שביאור, משמע שהיה מים רק לא היו ראויים לשתיה, וכ"כ הריב"א בשם ר' יוסף בכור שור.

¹⁴⁵ פ' הטור על התורה פ"ז כ"א.

¹⁴⁶ תנחומא וארא אות י"ג.

¹⁴⁷ תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

¹⁴⁸ זוהר ח"ב כ"ח ע"ב.

¹⁴⁹ אור החיים פ"ח ד'.

מכת צפרדע

וצפרדע ותשחיתם (תהילים ע"ח)

לאחר שנגמרה מכת דם, ופרעה ראה שמשה רבנו יש בנחו לקיים את שהוא אומר, כבר יש סיבה להתרות, ובכל זאת פרעה הקשה את לבו. ה' שלח את משה ואהרן שייתרו את פרעה לא ליד הנחך כשהוא עומד לבד אלא בביתו.¹⁵⁰ משה ואהרן הגיעו יום אחד אל בית פרעה בשעות שאחר הצהרים בשעה שהוא יושב בבית עם כל שריו, והנה משה ואהרן לפניו, ואמרו לו: כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני, ואם אינך משלח, ה' יכה את כל מצרים בצפרדעים והמכה תתחיל אצל פרעה ואחר כך בכל מצרים. וכך הגיעו משה ואהרן כל יום אצל פרעה והתרו בו במשך שלושה שבועות, ופרעה עדיין מקשה את לבו ולא שולח את ישראל.

אחרי שלושה שבועות שהיו מתרים בפרעה אמר ה' למשה שיאמר לאהרן להרים את המטה על היאור ומימי מצרים, ואהרן הרים את מטהו כמו שה' ציוה, והנה מן היאור עולה צפרדע אחת גדולה, המצרים לא חשבו פעמיים והגיעו אל הצפרדע כדי להרוג אותה, ואז, במקום שהצפרדע תמות מהמכות¹⁵¹ התחילה הצפרדע להתזנז נחילים של צפרדעים.¹⁵² אם היה להם שכל ישר היו צריכים להפסיק להפותה, שהרי מכל מכה יוצאים עוד יותר, אבל מרוב כעסם לא יכלו להתגבר על עצמם עד שנתמלאה מצרים בצפרדעים, והמצרים שהיו עובדים לגילוס לא האמינו למה שהם רואים, בפעם הראשונה האלוה שלהם לקח, ועכשיו האלוה שלהם שומע בקול ה' ומביא עליהם מכה. הצפרדעים התחילו להשתלט על מצרים, דבר ראשון באו לפרעה, מכיון שפרעה הוא מלך, ולכבוד מלכותו¹⁵³ הגיעו אל ביתו הצפרדעים המעולות הגדולות, ולא רק אל ביתו אלא גם בתוך בטנו, ואחר כך בכל מצרים, וכיון שהיה מצרי שותה מים, ורק טיפה אחת הגיעה אל ליבו, מיד הייתה הטיפה נבקעת ונעשה ממנה צפרדע, וכך הגיעו הצפרדעים בהמוניהם וכיסו את מצרים, כל מקום

¹⁵⁰ מלבי"ם פ"ז כ"ו.

¹⁵¹ רש"י פ"ח ב'.

¹⁵² טעמא דקרא בשם אביו הקהלות יעקב, ומוכיח מכאן גנות מידת הכעס כשבני אדם מתקוטטים וכל אחד רוצה לענות ולהוכיח את חברו אע"פ שעי"ז לבסוף מריע לעצמו ואם היה שותק היה מרויח יותר, אבל מידת הכעס אינו מניח לו.

¹⁵³ מדרש רבה פ"י ב' ג'.

שְׁהִיָּה בּוֹ מִים נַעֲשֶׂה צְפַרְדְּעִים, וְכַשֵּׁהמְצָרִים הָיוּ מִזֵּיעִים, מְכַל טִיפַת זֵיעָה נַעֲשֶׂה צְפַרְדְּעִי.

הַצְּפַרְדְּעִים בְּמִסִּירוֹת נַפְשָׁם לְקִיִּים אֶת רִצּוֹן ה', הָיוּ נִכְנָסִים גַּם לְתוֹךְ הַתְּנוּרִים שֶׁל הַמְצָרִים.¹⁵⁵ וְהִ' עָשָׂה נִס לַצְּפַרְדְּעִים שֶׁנִּכְנָסוּ לְתְּנוּר שִׁגְם לְאַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מִפֶּת צְפַרְדְּעִי וְכָל הַצְּפַרְדְּעִים מִתּוֹ, אֲלוֹ שֶׁנִּכְנָסוּ לְתְּנוּר בְּמִסִּירוֹת נַפְשָׁם נִשְׁאַרוּ חַיִּים. הָיוּ צְפַרְדְּעִים שֶׁנִּכְנָסוּ בְּתְּנוּר אֲפִיָּה בְּתוֹךְ הַלֶּחֶם וּמִתּוֹ, אֲבָל הָיוּ נִבְקָעִים וּמֵהֶם יֵצְאוּ עוֹד צְפַרְדְּעִים בְּתוֹךְ הַלֶּחֶם, וְכַשֵּׁהמְצָרִים אֲכָלוּ אֶת הַלֶּחֶם הַזֶּה הַצְּפַרְדְּעִים בְּתוֹךְ בֶּטֶן לְתַחִיָּה וְהָיוּ רוֹקְדִים וְהִרִימוּ אֶת הַקּוֹל שֶׁלָּהֶם עַד שֶׁהַמְצָרִים מִתּוֹ. הַעֲשִׂירִים שֶׁבַּמְצָרִים הִסְתַּגְּרוּ בְּבִתְיָהֶם שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִים שִׁישׁ, וְנִזְהָרוּ שֶׁיְהִיָּה הַכֹּל אֲטוּם כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ צְפַרְדְּעִים, וְהַצְּפַרְדְּעִים הִגִּיעוּ לְבִתִּים אֲלוֹ¹⁵⁶ וְהָיוּ אֹמְרִים לְשִׁישׁ: עֲשֵׂה לִי מְקוֹם לְהִיכָנֵס כְּדִי שֶׁאֲכַל לְקִיִּים אֶת רִצּוֹן ה', וְהַשִּׁישׁ הִיָּה נִבְקָע וְהַצְּפַרְדְּעִים נִכְנָסוּ בְּהַמוֹנֵיהֶם אֶל תּוֹךְ הָאֲכָל וְהַמִּיטוֹת, וְאֵל תּוֹךְ בֶּטֶן שֶׁל הַמְצָרִים,¹⁵⁷ וְהִיכְן שֶׁצְפַרְדְּעִי רָאָתָה יְהוּדֵי בְּרַחַח מִמֶּנּוּ, וְהִיכְן שֶׁרָאָתָה מְצָרֵי הַיְתָה קוֹפְצֵת עָלָיו, וְהָיוּ הַצְּפַרְדְּעִים מְקַרְקְרוֹת וְצוֹעֵקוֹת בְּתוֹךְ בֶּטֶן שֶׁל הַמְצָרִים¹⁵⁸ וְהָיוּ שׁוֹמְעִים מִתּוֹךְ בֶּטֶן אֵיךְ שֶׁהוּ צוֹעֵקוֹת קוֹקוֹ.

כָּל מְצָרִים¹⁵⁹ רָעָשָׂה מִהַקּוֹלוֹת שֶׁל הַצְּפַרְדְּעִים, וְהַקִּירְקוּרִים הָיוּ קָשִׁים לָהֶם יוֹתֵר מִהַשְּׁחַתָּה שֶׁהִשְׁחִיתוּ בָּהֶם, עַד שֶׁהַמְצָרִים הָיוּ נוֹפְלִים בְּבֵיתָם כְּמוֹ מֵתִים.¹⁶⁰ כַּשֵּׁהָיוּ יוֹצְאִים לְבֵית הַכֶּסֶת הָיוּ בָּאִים צְפַרְדְּעִים וְנוֹשְׁכִים אוֹתָם בְּנִקְבֵיהֶם. הַצְּפַרְדְּעִי הוּא צְפוּר שִׁישׁ בּוֹ דֵּעָה,¹⁶¹ וְהָיוּ מְדַבְּרִים וּמִיִּסְרִים אֶת הַמְצָרִים עַל מַה שֶׁרָצוּ לְמַעַט אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְשַׁחִיתִים וּמַחְבְּלִים אֶת גּוֹפֵם שֶׁל הַמְצָרִים, וְהִרְבֵּה מִיְנֵי צְפַרְדְּעִים הָיוּ שָׁם.

¹⁵⁴ סדר הדורות ב"א תמ"ז.

¹⁵⁵ זוהר ח"ב כ"ט ע"ב.

¹⁵⁶ מדרש רבה י' ג'.

¹⁵⁷ מדרש רבה במדבר פ"ט י"ד.

¹⁵⁸ תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

¹⁵⁹ זוהר ח"ב כ"ט ע"א, ותנחומא פ' בא אות ד'.

¹⁶⁰ תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

¹⁶¹ מדרש רבה ט"ו כ"ז.

הַחֲרַטְמִים הָרְאוּ לְפָרְעָה שְׂגָם הֵם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהֵעֵלוּ עוֹד צְפָרְדְּעִים עַל מִצְרַיִם, אֲבָל לְפָרְעָה זֶה לֹא עֶזֶר, זֶה רַק הָיָה מְלַח עַל הַפְּצָעִים, וְרָאָה שְׂאֵין בַּחֲרַטְמִים מִמָּשׁ כִּי אֵינָם יְכוּלִים לַעֲזֹר לוֹ.¹⁶² פְּרַעֲהָ לֹא הָיָה יְכוּל לְסַבּוֹל אֶת הַקִּרְקוּרִים בְּתוֹךְ בְּטֵנוֹ, שְׂזָה מִכָּה מְבַהִילָה מְאֹד, וַיֵּשׁ בָּהּ גַם סִכְנַת חַיִּים, לָכֵן הָיָה מְלֵא פֶחַד,¹⁶³ וְכִאֲשֶׁר עָבְרוּ רַק שִׁשָּׁה יָמִים מֵהַמִּכָּה קָרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, וַיְבַקֵּשׁ מֵהֶם שְׂיִתְפַּלְלוּ לָהּ לְהַסִּיר אֶת הַמִּכָּה מִתּוֹךְ בְּטֵנוֹ וְשִׂיִּה צְפָרְדְּעִים יִסּוּרוּ מִמִּצְרַיִם.¹⁶⁴ כָּל מִכָּה הִיְתָה צְרִיכָה לְהִיּוֹת שְׂבָעָה יָמִים, וּלְכֹן כְּשִׁמְשָׁה שָׁאֵל אֶת פְּרַעֲהָ לְמַתִּי אֶתְפַּלֵּל שְׂיִסּוּרוּ הַצְּפָרְדְּעִים עִתָּן הִ' בְּלֵב פְּרַעֲהָ מֵחֲשָׁבָה שִׁמְשָׁה עֲשָׂה אֶת הַכֹּל בְּכִישׁוּף,¹⁶⁵ וּמֹשֶׁה יוֹדֵעַ שְׂעַכְשֵׁיו הִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁהַמִּכָּה תִסּוּר מֵעֲצָמָהּ, וַיְכַדֵּי לְנַסּוֹת אֶת מֹשֶׁה אָמַר לוֹ פְּרַעֲהָ שְׂיִבְקֵשׁ שְׂיִסּוּרוּ מִכָּה, וְכֵן נִשְׁלַמוּ שְׂבָעָה יָמִים לַמִּכָּה. מֹשֶׁה רִבְּעוּ רָצָה לְהַתְּפַלֵּל,¹⁶⁶ וְהַתְּפַלֵּל צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ לְאוֹזְנֵיו, וְלֹא הָיָה יְכוּל לְשִׁמּוֹעַ אֶת מַה שֶּׁהוּא מוֹצִיא מִפִּיו מֵחֲמַת הָרַעַשׁ שֶׁהַשְׁמִיעוּ הַצְּפָרְדְּעִים, לָכֵן מֹשֶׁה צָעַק אֶל ה' עַל דְּבַר הַצְּפָרְדְּעִים, וְהִ' שָׁמַע בְּקוֹלוֹ וְכָל הַצְּפָרְדְּעִים בְּכָל מִצְרַיִם שָׁחִיו שָׁם מִלִּיּוֹנִים מִלִּיּוֹנִים כּוֹלֵם בְּבַת אַחַת מִתּוֹ, רַק בִּיאֹר נִשְׁאָר¹⁶⁷ יִזְכַּר לְנַפְלְאוֹת הִ' וְעַד הַיּוֹם עַדִּיין מְצִיִּים שָׁם צְפָרְדְּעִים. כְּשִׁמְתוּ הַצְּפָרְדְּעִים אָסְפוּ אוֹתָם הַמִּצְרַיִם וְעָשׂוּ מֵהֶם עֲרֻמוֹת,¹⁶⁸ כָּל מִצְרֵי אֲסָף לְאַשְׁפָּה יוֹתֵר מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים לִיטֵר צְפָרְדְּעִים, וְאַרְצָן מִצְרַיִם הִסְרִיחָה מֵעֲרֻמוֹת צְפָרְדְּעִים.¹⁶⁹ פְּרַעֲהָ לֹא הָיָה מְרוֹצֵה כִּי הוּא חָשַׁב שֶׁכָּל הַצְּפָרְדְּעִים יִלְכוּ מִמִּצְרַיִם, אֲךָ הַצְּפָרְדְּעִים יָתּוּ בְּמִצְרַיִם, וּלְכֹן הִקְשָׁה פְּרַעֲהָ אֶת לִיבּוֹ וְלֹא שִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַכַּת כִּינִים

אַחֲרֵי שֶׁפְּרַעֲהָ כָּבַד קִיבַל שְׂתֵי מַכּוֹת עִם הוֹדָעָה מוֹקֵדָמַת וְלֹא עֶזֶר כְּלוּם, לֹא הִגִּיעַ מֹשֶׁה לְהַתְּרוֹת בְּפָרְעָה שְׂיִשְׁלַח אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲלָא הִ' אָמַר לְמֹשֶׁה שְׂיִאמַר לְאַהֲרֹן וַיִּכֶה עֶפְרַת הָאָרֶץ בְּמַטָּה, וְאַהֲרֹן הִכָּה בְּמַטָּה אֶת הָעֶפְרַת,¹⁷⁰ וַיִּמְיֵד הַתְּחִיל לְרַחוֹשׁ כִּינִים עַל

¹⁶² אור החיים פ"ח ד'.

¹⁶³ מדרש רבה פ"י ה'.

¹⁶⁴ חיד"א.

¹⁶⁵ אבן עזרא פ"ח ו' בשם רב שמואל בן חפני.

¹⁶⁶ מהר"ל צינץ ופרדס יוסף פ"ז פסוק ח' בשם הגר"א ברודא.

¹⁶⁷ רמב"ן פ"י י"ד.

¹⁶⁸ ע"פ מש"כ בעל הטורים פ"ח י' שהממעט אסף עשרה חמרים, וחמר הוא שלושים סאה, וכל סאה הוא 14.4 ליטר לשיעור

חזו"א. עיין חזקוני במדבר י"א ל"ב, ויוצרות לפ' שקלים.

¹⁶⁹ מלבי"ם פ"ח י' י"א.

¹⁷⁰ ראש דוד בשם ר"ח אבולעפיא ובתורת החיד"א אות ס"ג.

הָאָדָם וְהַבְּהֵמוֹת, אֲבָל הָעֶפְרָע עֲדִיין לֹא נַעֲשֶׂה כִּינִים כְּדֵי שֶׁהַחֲרָטוּמִים יוּכְלוּ לְנַסּוֹת לַעֲשׂוֹת כִּינִים מֵעֶפְרָע. אַחַר שֶׁהַחֲרָטוּמִים נִסּוּ וְלֹא הִצְלִיחוּ וְהוּדוּ בְּכַשְׁלוֹנָם נַעֲשֶׂה גַם כָּל עֶפְרָע הָאֲרֶץ כִּינִים, עַד כְּדֵי כֵן¹⁷¹ שֶׁאֲפִילוֹ אִם הָיוּ חוֹפְרִים בְּאֲרֶץ בְּעוֹמֵק אִמָּה לֹא הָיוּ מוֹצְאִים עֶפְרָע רַק כִּינִים.

אַרְבַּע עֶשְׂרֵה¹⁷² סוּגֵי כִינִים הָיוּ שָׁם, הַקָּטָן שִׁבְהֵם הָיָה בְּגוֹדֵל בִּיצַת תְּרֵנְגוּלַת שְׁבֻזְמָנָם, זֹאת אֲמַרְתָּ כְּמוֹ שְׁנֵי בֵיצִים שְׁלֵנוּ, וְהַגְּדוֹל הָיָה כְּבִיצַת אֲנוּז,¹⁷³ וְנַעֲשֶׂה קִבּוּן כִּינִים הָיָה לְכָל מִצְרַי, זֹאת אֲמַרְתָּ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע לִיטֵר כִּינִים בְּמִיּוּחַד "סְפִישֵׁל" לְכָל מִצְרַי, חוּץ מִמָּה שֶׁכָּל הָעֶפְרָע נַעֲשֶׂה כִּינִים.¹⁷⁴ הַכִּינִים הָיוּ נִכְנָסִים בְּתוֹךְ גּוֹפֵם שֶׁל הַמִּצְרַיִם וּבְבִהֲמוֹת כְּחִיצִים, וְהָיוּ הַכִּינִים מִכִּים אֹתָם בְּפְנֵיהֶם וּבְגוֹפֵם.¹⁷⁵ הַמִּצְרַיִם חָשְׁבוּ שֶׁאִם יִלְכוּ לַיָּם וְיִכְנָסוּ לַמַּיִם הַכִּינִים יִבְרְחוּ כִּי אֵין דְּרָכָם לָבֵא בַמַּיִם אֲבָל גַּם זֶה לֹא עוֹזֵר כִּי הַכִּינִים נִכְנָסוּ גַם לַיָּם וְנִלְחָמוּ אִתָּם שָׁם.¹⁷⁶ יַיְחַד עִם מַפֶּת כִּינִים הָיָה לָהֶם עוֹד שְׁתֵּי מַפּוֹת שְׁחִין וְחוֹשֶׁךְ.¹⁷⁷ כִּיּוֹן שֶׁהַמִּצְרַיִם הָיוּ מְשַׁעֲבָדִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחוֹמֵר וּבְלִבְנִים וּבְכָל עֲבוּדָה בְּשׂוּדָה, הִיָּתָה מַפֶּת הַכִּינִים גַּם בְּאֲרֶץ גִּשּׁוֹן אֲצֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲבָל לֹא צִיעְרוּ אֹתָם כָּלֵל, וְכָל הָעֶפְרָע הִפְךָ לְכִינִים עַד שֶׁלֹּא הָיוּ מוֹצְאִים מְקוֹם לְהַעֲבִיד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵן בְּטַל הַשְּׁעֵבִיד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם.

הַחֲרָטוּמִים לֹא¹⁷⁸ הָיוּ יְכוּלִים לִיַּעַר כִּינִים כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ בַמַּפּוֹת הַקּוֹדְמוֹת, כִּיּוֹן שֶׁאֵין יְכוּלֵת בְּפוּחַ הַכִּישׁוּף לִיַּעַר בְּעֵלֵי חַיִּים שֶׁבְּטַבְעָם הֵם יוֹתֵר קֹטְנִים מְכַשְׁעוֹרָה, וְאֲפִילוֹ שֶׁבַּמַּכָּה הַזֹּאת הִבִּיֵא הִי כִינִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם הָיָה גְדוֹל מִבִּיצָה, אֲבָל כִּיּוֹן שֶׁבְּטַבְעַ הַבְּרִיאָה הֵם קֹטְנִים לֹא הָיוּ יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת כְּדוּגְמָתוֹ, וּבְגִלֵּית בְּרִירָה הָיוּ מוֹכְרֵי חַיִּים לְהוֹדוֹת שֶׁמַּכָּה זֶה לֹא נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי כְּשִׁפִּים רַק אֲצַבַּע אֱלֹקִים הִיא, [אֲצַבַּע רִ"ת אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה עוֹד],¹⁸⁰ אֲבָל פְּרַעַה טָעָה וְחָשַׁב שֶׁמִּשֵּׁה וְאֶתְרוֹן הֵם מְתַמְחִים בְּפוּחַ

¹⁷¹ מדרש רבה י' ז'.

¹⁷² תנא דבי אליהו רבה פ"ז לגירסת הילקו"ש רמז קפ"ב.

¹⁷³ זרוע ימין בשם מהר"א מגרמייזא, ובתורת החיד"א אות ס"א.

¹⁷⁴ תנחומא פ' בא אות ד'.

¹⁷⁵ בעל הטורים פ"ח י"ד.

¹⁷⁶ ילקוט ראובני בשם ספר פליאה.

¹⁷⁷ ואפשר שמשום כך אמר אמר יעקב אבינו ליוסף שלא יקברוהו במצרים משום שסופה להיות עפרה כינים ומרחשין תחת גופי

כמש"כ רש"י (בראשית מ"ז כ"ט) ולא אמר כן על מכה אחרת.

¹⁷⁸ רש"י פ"ח י"ד וט"ו.

¹⁷⁹ חומת אנך בשם נצח ישראל, ובתורת החיד"א אות ס"ה.

¹⁸⁰ חומת אנך, ובתורת החיד"א אות ס"ו.

הכִּישׁוּף יוֹתֵר מִהַחֲרָטוּמִים, וְהֵם כֵּן הִצְלִיחוּ לִיַּיֶצֵר כִּינִים בְּכִישׁוּף, וּרְאִיָּה הִיָּה לוֹ לְטָעוּתוֹ שֶׁהָרִי הַכִּינִים שֶׁהָיוּ בְּמִכָּה הָיוּ גְדוֹלִים, וְלָכֵן לֹא רָצָה לְשִׁמוּעַ וּלְקַבֵּל מֵהֶם אֶלֶּא הַקִּטָּה אֶת לְבוֹ וְלֹא שִׁלַּח אֶת הָעָם.

מַכַּת עָרוֹב

כָּאן הִתְחִיל סִדְרָה חֲדָשָׁה שֶׁל מַכּוֹת, כְּבָר נִגְמַר דְּצִיָּן וּבֹ רָאוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁהִ' בֹּעַל הַבַּיִת עַל הָעוֹלָם וְאֵין כְּמוֹהוּ, כָּעֵת מִתְחִיל עַד"ש, בּוֹ הִרְאָה ה' שֶׁהוּא לֹא רַק בֹּעַל הַבַּיִת אֶלֶּא גַם מְשִׁיחַ בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, לָכֵן הִ' שִׁלַּח אֶת מֹשֶׁה שִׁיְתַּרְהָ בְּפָרְעָה.

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַשְּׂכִימוּ בַּבּוֹקֵר לִפְנֵי פָרְעָה וּכְשִׁפְרָעָה הִגִּיעַ אֶל הַנִּילוּס לַעֲשׂוֹת אֶת צְרָכָיו הוּא רֹאֵה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּבָר נִמְצְאִים שָׁם, וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מַתְרִים בּוֹ וְאוֹמְרִים: כֹּה אָמַר ה' שִׁלַּח עִמִּי וַיַּעֲבְדוּנִי, כִּי אִם אֵינְךָ מְשִׁלַּח, הִנְנִי מְשִׁלַּח בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ אֶת הָעָרוֹב. וְכֵן הִ' עָשָׂה וַהֲבִיא כָּל סוּגֵי חַיּוֹת שֶׁבְּעוֹלָם אֶל מִצְרַיִם אֲרִיזוֹת דּוֹגִים נְמִרִים זְאֵבִים נְחָשִׁים וְכו'. הַחַיּוֹת, כְּשִׁאֲנָם נִמְצְאִים בְּמִקּוֹם שְׂרָגִלִים, אֵינָם מְזִיקִים כִּי לָכֵן יִבְיֵא ה' גַּם אֶת הָאֲדָמָה שֶׁל כָּל חַיָּה מִהַמִּקּוֹם שֶׁהִיְתָה רִגְלָהּ לְהַיּוֹת וְכִיּוֹן שֶׁהִיא מְרִיחָה אֶת הָאֲדָמָה הִיא מְרַגֶּשֶׁת אֶת עֲצָמָהּ בְּבֵית וּמִשְׁתַּוָּלָלֶת וּמְזִיקָה. יֵשׁ חַיָּה בְּעוֹלָם שֶׁנִּקְרָאת ¹⁸¹וַיִּדְעוּנִי וּמְכִינָה בְּשֵׁם אֲדָנִי הַשֹּׁדֵד שֶׁהִיא גּוֹדֶלֶת בְּשָׂדוֹת, ¹⁸²וְהַחַיָּה הַזֹּאת קְשׁוּרָה בְּטַבּוּרָה הָאֲרוּךְ כְּמוֹ חֶבֶל אֶל הָאֲדָמָה, וַיֵּשׁ לָהּ צוּרֵת אָדָם בְּפָרְצוֹף וַיֵּשׁ לָהּ יָדַיִם וְרַגְלָיִם, וְכָל הַקָּרֵב אֵלֶיהָ הִיא הוֹרֶגֶת וְשׂוֹרֶפֶת, אֲבָל אֵינָה יְכוּלָה לְהַעֲתִק מִהָאֲדָמָה, שְׂאֵם תִּתְעַתֵּק הִיא תָמוּת, וְהִ' יִבְיֵא אֶת הַחַיָּה עִם הָאֲדָמָה שֶׁהִיא עֹלֶיהָ אֶל מִצְרַיִם.

דָּבָר רֵאשׁוֹן הִגִּיעוּ הַחַיּוֹת לְבֵית פָּרְעָה וְאַחַר כֵּן לְכָל מִצְרַיִם, ¹⁸³וַיִּתְחַבְּאוּ הַמִּצְרַיִם וַיִּנְעֲלוּ דַלְתוֹתֵיהֶם מִפְּנֵי הָעָרוֹב, וַיַּצְווּ ה' אֶת הַסִּילּוֹנִית אֲשֶׁר בֵּינָם שִׁישׁ לָהּ יָדַיִם אֲרוּכּוֹת בְּאֲרוּךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת, וַתַּעַל הַחַיָּה עַל הַתְּקָרָה וַתְּשַׁלַּח יָדָהּ בֵּין הַנְּסָרִים וַתִּסָּר

¹⁸¹ פרדס יוסף פ"ח פ' ו"ט בשם הגר"א.

¹⁸² ר"ע מברטנורא כלאיים פ"ח מ"ה.

¹⁸³ דור הדורות ב"א תמ"ז.

הַמְנַעוּל וְהַגְרִיחַ, וּתְפַתַּח בְּתֵי מִצְרַיִם, וְאֲחִיכ־ בָּא הָעָרוֹב בֵּית מִצְרַיִם וַיִּשְׁחִיתֵם, וַיִּצַּר לָהֶם.

הִיָּה לְמִצְרַיִם¹⁸⁴ עֲשֶׂרָה בָּנִים, אָמַר לְשִׁכְנוּ הַיְהוּדִי: לֶךְ אֲתָה וּתְטַיִל עִם בְּנֵי בְּשׁוּק, וְהִיָּה הַיְהוּדִי יוֹצֵא עִם כּוֹלָם לְשׁוּק וְחוּזָר בְּיָדִים רִיקוֹת, וְהַמִּצְרַיִ שׁוֹאֵל אוֹתוֹ הֵיכָן הַיְלָדִים שְׁלִי, אֹמֵר לוֹ הַיְהוּדִי: שֵׁב, אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְךָ חֲשִׁבוֹן, הָאֲרִיָּה לָקַח אֶחָד, הַזְּאֵב אֶחָד, הַדּוֹב אֶחָד, הַנָּמֵר אֶחָד, וְכו' וּלְךָ לֹא נִשְׁאָר כְּלוּם.

ה' הִרְאָה אֶת הַשְּׂגָחַתוֹ בְּמִכָּה הַזֹּאת יוֹתֵר מִבְּקוֹדְמוֹת,¹⁸⁵ לְפִי שֶׁהַחִיּוֹת רְעוֹת יְכוּלִים לְלַכֵּת בְּקִלּוֹת בְּכָל מְקוֹם וְאֶעֱפֹ"כ רָאוּ פְרָעָה וְעַבְדָּיו שֶׁמִּכָּל אֲלָפֵי אֲלָפִים שָׁל חִיּוֹת רְעוֹת שֶׁבָּאִים לְמִצְרַיִם בְּבֵת אֶחָת, לֹא נִכְנָסָה אִף הִיָּה לְאַרְצָן גּוֹשׁוֹ, אִף אֶחָד לֹא עָבַר אֶת הַתְּחוּם, וְגַם בְּמִצְרַיִם הֵיכָן שִׁהִיָּה יְהוּדִי לֹא הִזִּיקוּ לוֹ הַחִיּוֹת, וּבְמִכָּה הַזֹּאת שֶׁלֹּא הִגִּיעָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֲלָא עַל יְדֵי ה' לְבַד, לֹא נִסּוּ הַחֲרָטוּמִים לַעֲשׂוֹת כֵּן. פְּרָעָה קָרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וּבִיקְשָׁם שִׁיתְּפַלְלוּ לָהֶם שִׁיִּפְסִיק הַמִּכָּה. פְּרָעָה וְהַמִּצְרַיִם רָצוּ שֶׁכָּל הָעָרוֹב יָמוּתוּ כְּמוֹ שִׁהִיָּה בְּצַפְרֵדָעִים כְּדֵי שִׁיִּוְכְּלוּ לִיהֲנוֹת מִהָעוֹרוֹת שָׁל כָּל הַחִיּוֹת, אֲבָל ה' שָׁמַע לְתַפִּילַת מֹשֶׁה וְכָל הַחִיּוֹת שֶׁהִגִּיעוּ לְמַכַּת עָרוֹב כּוֹלָם עֲזָבוּ אֶת אֲרֶץ מִצְרַיִם כְּלֵעוֹמַת שֶׁבָּאוּ וְלֹא נִשְׁאָר אֶחָד, וּבְכָל זֹאת פְּרָעָה הַכְּבִיד לְבוֹ גַם בַּפְּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁילַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַכַּת דָּבָר

וּבִיד חֲזָקָה זֶה הַדָּבָר¹⁸⁶

מִכָּה זֶה הִיא הַשְּׂנֵיָה מְסוּדֶרֶת עַד"ש, וְהִ צִיּוּה לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שִׁיתְּרוּ אֶת פְּרָעָה בְּבֵיתוֹ, וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הִגִּיעוּ לְבֵית פְּרָעָה וְאָמְרוּ לוֹ בְּשֵׁם ה': שִׁילַח עִמִּי וַיַּעֲבֹדוּנִי, כִּי אִם אֵינְךָ מְשִׁלַּח, ה' יִכֶּה אֶת מִקְנֶךָ וְכָל מִקְנֵה מִצְרַיִם, וּבְמִכָּה הַזֹּאת לֹא תוּכַל לָבֵא וּלְבַקֵּשׁ שֶׁהַמִּכָּה תִסּוּר, כִּי בְּמִכָּה הַזֹּאת בְּשְׂנֵיָה אֶחָת יִקְבְּלוּ כָּל הַמִּקְנֵה מַכַּת מוֹתוֹ, וְכֵן ה' עָשָׂה

¹⁸⁴ תנחומא פ' בא אות ד', וילקוט שמעוני רמז קפ"ב.

¹⁸⁵ רשב"ם ורמב"ן פ"ח י"ח.

¹⁸⁶ הגדה של פסח.

לְמַחֲרַת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם קִבְּלוּ מִפֶּת מִוּוֹת, ¹⁸⁷ וַיִּתְּוֹךְ שִׁבְעָה יָמִים מִתּוֹ כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם. גַּם כָּאן הָרְאָה ה' אֶת הַשְּׂגָחָתוֹ הַפְּרָטִית עַל כָּל דָּבָר בְּעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִמָּוֶת מִמִּקְנֵה גִנִּי יִשְׂרָאֵל אֶפִּילוֹ אֶחָד, אֲבָל ה' נָתַן מָקוֹם לַפְּרָעָה לְטַעוֹת, וַאֲיֵרַע מִקְרָה, ¹⁸⁸ שִׁיִּהְיֶה אֶחָד קָנָה בְּהֵמָה מִמִּצְרַיִם וְעַד־יִין לֹא גָמַר לַעֲשׂוֹת בּוֹ אֶת הַקְּנִינִים עַל פִּי הַהֲלָכָה כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ, וּפְרָעָה חָשַׁב שֶׁבְּהֵמָה זֹאת שִׁיִּיכֶת כֶּבֶד לַיהוּדִי, אֲבָל הָאֱמֶת הִיא שֶׁהַבְּהֵמָה הִיְתָה עַד־יִין שִׁיִּיכֶת לְגוֹי, וְלָכֵן הַבְּהֵמָה מִתָּה, וּפְרָעָה שִׁטְעָה בְּזָה הַכְּבִיד אֶת לִיבּוֹ וְלֹא שִׁילַח אֶת הָעַם.

חֲכִיבֹת לֵב פְּרָעָה

עַד כָּאן כֶּבֶד קִיבַל פְּרָעָה חֲמִשׁ מִכּוֹת ¹⁸⁹ וְכִיּוֹן שֶׁה' רָאָה שֶׁפְּרָעָה לֹא חוֹזֵר בּוֹ וְלֹא נִכְנַע לְשִׁלַּח אֶת גִּנִּי יִשְׂרָאֵל, אָמַר הַקִּבְ"ה: יַעֲכֹשְׁיוּ אֶפִּילוֹ אִם הוּא יִרְצֶה לְשׁוּב אֲנִי מַחֲזִיק אֶת לְבָבוֹ כְּדֵי שֶׁיִּקְבַּל אֶת עוֹנָשׁוֹ, ¹⁹⁰ וְגִבְרָל זֹאת אֵף שֶׁהַקִּבְ"ה מְנַע מִמֶּנּוּ מִלְחֲזוֹר בְּתַשׁוּבָה אִם הָיָה מִתְאַמֵּץ בְּכָל פּוֹחוֹ לְחֲזוֹר בְּתַשׁוּבָה, הָיָה ה' מְקַבֵּלוֹ, ¹⁹¹ וְלָכֵן גַּם בְּמִכּוֹת הַבְּצֻרֹת ה' שִׁלַּח אֶת מֹשֶׁה לְהַתְּרוֹת בְּפְרָעָה שֶׁיִּחְזוֹר בּוֹ, ¹⁹² אֲבָל פְּרָעָה הִרְשִׁיעַ לֹא שָׁמַע לּוֹ וְהוֹסִיף לְחַטּוֹא וְלָכֵן קִיבַל אֶת הַמִּכּוֹת.

¹⁸⁷ שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תתי"ג.

¹⁸⁸ פרדס יוסף פ"ט פ' ו' בשם החת"ס.

¹⁸⁹ מדרש רבה פי"א ו'.

¹⁹⁰ נחל קדומים, ובתורת החיד"א בא אות א', ע"פ מ"ש בשו"ת מהרי"ט ח"ב או"ח סימן ח', וז"ל מה שאמרו באחר "שובו בנים שובבים חוץ מאחר" מונעים היו לו מן השמים דרכי תשובה וכו' כל המחטי' את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ואני שמעתי משמא דגמ' דבהא טעה אחר שלא היה לו להשיגח בבת קול ששמע שובו בנים שובבים חוץ מאחר דקי"ל כל מה שאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא כדאמר' בס"פ מי שהיה טמא והיה לו לשים פניו כחלמיש לשוב בתשובה שאם היה שב בתשובה שלמה היו מקבלים אותו וכו' עכ"ל, וכ"כ באר מים חיים פ' בא פסוק א' בד"ה ואמנם זאת תדע.

¹⁹¹ מסתבר, דאל"כ קשה עכ"פ בדרך הפשט למה שלחו להתרות

¹⁹² הרה"ג ר' יוסף שאול נטנזון ז"ל סיפר שבאו לדין תורה ראובן ושמעון, וטען ראובן ששמעון הכה אותו, ואמר לו ר' יוסף שאול (בבדיחותא) למה אינו מחזיר לו, וטען ראובן שאין זה מדה כנגד מדה, כי שמעון הכה אותו בחינם, ואם הוא יחזיר לו ה"ז בגלל שמגיע לו, ופי' בזה ר' יוסף שאול את המכות במצרים, שלכאורה קשה הרי ה' הקשה את ליבו בחמש אחרונות ולמה הכה אותו, אלא שחמש מכות קיבל בגלל שמגיע לו, וחמש אחרונות מדה כנגד מדה כיון שהוא שעבד את ישראל בחינם גם הוא ילקה בחינם, (שמעתי מדו"ר ר' שמעון ברנר ז"ל).

מַכַּת שְׁחִין

מַכַּת שְׁחִין שְׁהִיא הַמַּכָּה הַשְּׁלִישִׁית בְּסִדְרָהּ שֶׁל עַד־שׁ, לֹא הִתְרָה מִשָּׂה אֶת פְּרַעֲה וְאָף לֹא הוֹדִיעַ לוֹ, כִּי הָרִי כָּבֵד יֵשׁ חֲזָקָה שֶׁהוּא לֹא שׁוֹמֵעַ, לָכֵן הִי צִיּוּה לְמִשָּׂה וְאַתְרוֹן.¹⁹³ וַיִּיקָחוּ מִלֵּא חוֹפְנֵיהֶם אֶפְרַר כְּבָשׂוֹן, וְאַתְרוֹן הַעֲבִיר אֶת שָׁלוֹ לְמִשָּׂה, וּמִשָּׂה הַעֲבִיר אֶת חֶפֶל לְיָד אַחַת, וְזָרַק אֶת חֶפֶל כְּלָפִי מֵעֵלָה הַשְּׁמִימָה לְעֵינֵי פְּרַעֲה וְהָאֲבָק הִתְפָּזַר עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּרְדַּע עַל הָאָדָם וְהַבְּהֵמוֹת.¹⁹⁴ וַיִּשְׁלַח ה' דִּלְקַת אֵשׁ בְּבָשָׂר מִצְרַיִם וַיִּבְקַע בְּשָׂרָם וַיְהִי לְשִׁחִין פּוֹרַח אֲבַעְבוּעוֹת, וַהֲיָה זָב דָּם וְהִבְאִישׁ בְּשָׂרָם.

עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה¹⁹⁵ מִיְנֵי שְׁחִין הִבִּיא עֲלֵיהֶם הַקְּבִיָּה, וּלְכָל מִין הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת סוּג רְפוּאָה מְיוֹחֶדֶת שֶׁהָיָה מְזִיק לְסוּגֵי שְׁחִין הָאֲחֵרִים,¹⁹⁶ וְהַשְּׁחִין הָיָה לֹחַ מִבְּחוּץ וַיִּבְשׂ מִבְּפָנִים¹⁹⁷ שְׁלֵאָה הָיוּ יְכוּלִים לְרַחוּץ וּלְגַעַת בְּמִים בֵּין מִים חַמִּים וּבֵין מִים צוּנְנִים, וְהַחֲרָטוּמִים רָצוּ לְהִרְאֹת אֶת פּוֹחַם שֶׁגַם הֵם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת שְׁחִין אֲבָל לֹא הָיָה לָהֶם עַל מַה לְנַסּוֹת כִּי פוֹלֵם הָיוּ מְלֵאִים בְּשִׁחִין,¹⁹⁸ וְעֵלָה בְּדַעְתָּם לַעֲשׂוֹת שְׁיָהָא הַשְּׁחִין גַּם עַל מִשָּׂה רִגְעוֹ וְלֹא יָכְלוּ לוֹ, וְאַפִּילוֹ שֶׁעָמַד בְּמִצְרַיִם סָמוּךְ לְבֵית פְּרַעֲה לֹא הִצְלִיחוּ לְהִרְעֵ לוֹ וּנְקַלְמוּ מְאֹד,¹⁹⁹ וְלֹא זֶה בְּלִבְד אֲבָל כְּשֶׁעָמְדוּ הַחֲרָטוּמִים סָמוּךְ לְמִשָּׂה רִגְעוֹ הָיָה הַשְּׁחִין מִתְחַזֵּק וְשׁוֹרֵף בָּהֶם וְהָיוּ נְכוּיִם, עַד שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוּלִים לַעֲמֹד לְפָנָיו.²⁰⁰ יַחַד עִם הַמַּכָּה הַזֹּאת הָיָה גַם מַכַּת כִּינִים וְחוֹשֶׁךְ, וּמַכַּת שְׁחִין הִיְתָה גַם כֵּן שֶׁבַעַת יָמִים כְּמוֹ כָּל הַמַּכּוֹת אֲבָל לֹא עָבַר מֵהֶם הַמַּכָּה לְגַמְרֵי עַד יוֹם מוֹתָם.

193 רש"י פ"ט ח'.

194 סדר הדורות ב"א תמ"ז.

195 בתי מדרשות ח"ב מדרש שלושה וארבעה אות ס"ד.

196 ב"ק דף פ' ע"ב.

197 תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

198 משך חכמה פ"ט י"א.

199 אלשיך פ"ט ח'.

200 ילקוט ראובני בשם ספר פליאה.

מַכַּת בְּרַד

וַיִּסַּגֵּר לַבְּרַד בְּעֵירָם, וּמְקַנְיָהֶם לְרִשְׁפִּים (תְּהִילִים ע"ה)

מַכַּה זוֹ הִיא הַרְאִשׁוֹנָה מֵהַסְדְּרָה הָאַחֲרוֹנָה וְנִקְרָאת בְּאֲח"ב, וְכִיּוֹן שֶׁהִיא רְאִשׁוֹנָה בַּסְדְּרָה הַגִּיעַ מִשָּׁה רִבְעוֹ וְהִתְרָה אֶת פְּרַעַה לִיד הַיָּאֹר וְאָמַר לוֹ: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים, שִׁלַּח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבְדוּנִי, וּבַפֶּעַם הַזֹּאת תִּיּוֹכַח וְתִרְאָה שְׁגָם כָּל הַמַּכּוֹת הַקּוֹדְמוֹת לֹא הָיוּ כִּישׁוּף וְכִדּוּמָה אֲלֵא תִדַּע כִּי אֲנִי כְמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ, לֹא רַק שְׂאֲנִי ה' מִה שֶׁנִּדְעַת בַּמַּכּוֹת דַּצ"ד, וְלֹא רַק שְׂאֲנִי מִשְׁגִּיחַ הַשְּׁגָחָה פְּרִטִית עַל עַמִּי, מִה שֶׁנִּדְעַת בַּמַּכּוֹת עַד"ש, אֲלֵא תִתְנַדַּע שְׂאֲנִי כְמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ, שׁוֹלֵט וּמִשְׁגִּיחַ עַל כָּל הָעוֹלָם, וְכֵן הָיָה מִתְרָה בּוֹ בְּמִשְׁךְ שְׁלוֹשָׁה שָׁבָעוֹת.

יוֹם לִפְנֵי²⁰¹ שֶׁהִתְחִיל הַמַּכָּה הַגִּיעַ מִשָּׁה רִבְעוֹ אֶל פְּרַעַה, וְשִׁרְט לוֹ שְׁרִיטָה בַּפּוֹתָל וְאָמַר לוֹ: מָחָר כְּשִׁיִּגְעַת הַחֲמָה לְשִׁרְיֹטָה הַזֹּאת יִתְחִיל הַבְּרַד. לְמַחֲרַת הַגְּבִיָּה ה' אֶת מִשָּׁה לְמַעַלָּה מִן הַשָּׁמַיִם, וּמִשָּׁה נְטָה אֶת מִטְהוֹ, וְה' הִמְטִיר בְּרַד עַל מִצְרַיִם.²⁰² הַחֲרִטּוּמֵי מִצְרַיִם הָיוּ מְנַסִּים בְּכָל פּוֹחַם לְהַכְחִישׁ אֶת נְבוֹאֹת מִשָּׁה, וְעַמְדוֹ וְצִיפּוֹ לְרִאֲוֹת מִתֵּי תַגִּיעַ הַשִּׁמְשׁ לְשִׁרְיֹטָה שֶׁשִּׁרְט מִשָּׁה, וְלְהוֹכִיחַ שְׁעֵדִין לֹא הַגִּיעַ הַמַּכָּה אֵן שֶׁכָּבַר הַגִּיעַ לִפְנֵי כֵן, וְלִכְךָ כְּשֶׁהִתְחִיל הַבְּרַד וְהַסְדֵּר הַרְגִיל הוּא שְׁרוּאִים בְּרַק וְאַחַר זְמַן מוֹעֵט מַגִּיעַ הַבְּרַד, וְאִם הָיָה כֵן הָיוּ הַחֲרִטּוּמֵי אֲמֹרִים שֶׁלֹּא הִתְחִיל בְּזְמַן הַמְּיוֹעֵד, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הַגִּיעַ עֲדִיין לְאָרֶץ, וְלִכְךָ ה' לֹא עָשָׂה כְּסִדֵּר הַרְגִיל, אֲלֵא גְבַת אַחַת כְּשֶׁהִתְחִילוּ קוֹלוֹת וּבְרָקִים בְּשָׁמַיִם מִיַּד לֵלֵא שְׁהוֹת הַגִּיעַ הַבְּרַד לְאָרֶץ.

וְהַרְבֵּה נִסִּים הָיוּ בְּמַכַּת הַבְּרַד, שֶׁהַמַּיִם הָיוּ יַחַד עִם אֵשׁ, וְלֹא כִיּוֹן הַמַּיִם אֶת הָאֵשׁ, וְלֹא הַמַּיִם הָאֵשׁ אֶת הַבְּרַד, וְעוֹד שֶׁשָּׁבַע הָאֵשׁ לְעֵלוֹת לְמַעַלָּה, וְכֵאֵן הָיָה הָאֵשׁ לְמַטָּה וְהַבְּרַד לְמַעַלָּה,²⁰³ וְכִשֶׁהִתְחִיל הַבְּרַד לִירֹד, הָיָה הַמַּצְרֵי מְבַרִיחַ צֹאֵנוּ לְבֵית וְלֹא הָיָה יָכוֹל, כִּיּוֹן שֶׁהַבְּרַד נֶעֱשָׂה בְּפִנֵּי הַצֹּאֵן כְּמוֹ פּוֹתָל וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְהִלָּךְ, וְהָיָה הַמַּצְרֵי אֲמֹר: אֲזִי לִי מִה אֶעֱשֶׂה, וְהָיָה הַמַּצְרֵי שׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וְשֵׁם אֹתָהּ עַל הַכֶּתֶף

²⁰¹ רש"י פ"ט י"ח וכו'.

²⁰² מלבי"ם פ"ט כ"ג.

²⁰³ מדרש רבה י"ב ד', שוחר טוב תהילים ע"ח, וברש"י ש"ם.

לְהוֹלִיכֵךְ לְבֵית לְהֹאכִיל אֶת בְּנֵיךְ, וְהָיָה עוֹף יוֹרֵד עָלֶיךָ מִלְמַעְלָה וְחוּטָף אוֹתָהּ מֵעַל הַכְּתָף. וַיִּכָּה הַבְּרָד בְּמִצְרַיִם כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְגַם כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שָׁיִבָר, וְכִיּוֹן שֶׁטָּבַע הַבְּרָד לְשִׁבֵר כָּל דָּבָר קָשֶׁה וַאֲנִי מְשִׁיב דָּבָר לָהּ, לָכֵן שָׁלַח ה' חֲמִימוֹת הָאֵשׁ אֶרְצָה, כְּדֵי שִׁיתְיַבְּשׁוּ וַיִּתְקַשּׁוּ כָּל עֵץ לָהּ, וְאַחַר כֵּן בָּא הַבְּרָד וְהֶכֶם וּשְׁבָרָם, חוּץ מֵהַחִיטָה וְהַכּוֹסֶמֶת שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם פְּלִאֵי פְּלִאוֹת שְׁלֵא יִשְׁבְּרוּ, וְהָיוּ קוֹלוֹת עוֹרָאִים וּמְבַהִילִים עַד שְׁלֵא הָיָה פְּרָעָה יָכוֹל לְסַבְּלוֹ, וּבִיחַד עִם הַבְּרָד הָיָה גַם מָטָר שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בְּמִצְרַיִם, כִּי מִצְרַיִם שׁוֹתִים רַק מִי גִילּוֹס וְאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים שָׁם, וְכֵאֵן בְּמִכַּת בְּרָד הָיָה מָטָר. וְהִיתָה חֲמִכָּה קָשָׁה מְאֹד כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִפּוֹת, כְּנֶגֶד כָּל הַמִּפּוֹת שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁיו.

פְּרָעָה לֹא סָבַל אֶת חֲמִכָּה וְקָרָא לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְאָמַר: ה' הַצַּדִּיק ²⁰⁴וְגַם אֲנִי צַדִּיק, וְעַמִּי יֵם הָרְשָׁעִים, וּבִיקְשָׁם שִׁיתְפַּלְלוּ לָהּ תִּיכַף וּמִיד וַיִּפְסִיקוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבְּרָד, אֲבָל מָטָר רָצָה שִׁימְשִׁיךְ. מֹשֶׁה אָמַר לוֹ: יַעַן שֶׁאֵינְךָ נִכְנָע מִלִּפְנֵי ה' גַּם מָטָר לֹא יִהְיֶה עוֹד, אֲבָל לֹא אֶתְפַּלֵּל מִיד אֲלֵא כְּשֶׁאֲצַא מֵהָעִיר כִּי בָעִיר יֵשׁ הַרְבֵּה עֲבוּדָה זָרָה וְאִי אֶפְשֶׁר לְהִתְפַּלֵּל. כִּיּוֹן שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל עַל רִיבּוּי גְּשָׁמִים שֶׁיִּפְסֶק, שֶׁאֵין לְבַעוֹט גְּרוֹב טוֹבָה, לָכֵן לֹא הוֹצִיא מֹשֶׁה הָגָה מִפִּיו רַק פָּרַשׁ אֶת כַּפָּיו לָהּ וְהִתְפַּלֵּל בְּלֵב תְּפִילָה קְלָה בְּלִי דִּבּוּר, וּמִיד הִפְסִיק הַבְּרָד וְגַם הַמָּטָר, וּפְרָעָה רָאָה כִּי הִפְסִיק חֲמִכָּה וַיִּוְסַף לַחֲטוֹא וְלֹא שִׁילַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מִכַּת אֶרְבָּה

חִילֵי הַגְּדוֹל ²⁰⁵(יִואֵל ב' כ"ה)

מִכָּה זֶה הִיא הַשְּׁנִיָּה בְּסִדְרָה שֶׁל בַּאח"ב, וּבָהּ צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה שֶׁיָּבֹא אֶל בֵּית פְּרָעָה וּלְהַתְרוֹת בּוֹ. מִכָּה זֶה שׁוֹנֶה מִכָּל מָה שֶׁהָיָה לְפָנֶיהָ, כִּי ה' רָצָה לַעֲשׂוֹת צְחוּק מִפְּרָעָה, ²⁰⁶עַל כֵּן אָמַר ה' לְמֹשֶׁה: בְּחַר לָךְ אִיזָה מִכָּה שֶׁתִּרְצָה וְלָךְ תּוֹדִיעַ לְפְרָעָה שֶׁיָּבֹא עָלָיו, וּמֹשֶׁה רָבְּנוּ חָשַׁשׁ אֲוִלֵי הוּא לֹא יִבְחַר מִכָּה טוֹבָה וְעַל יְדֵי זֶה פְּרָעָה לֹא

²⁰⁴ פרדס יוסף פ"ט פ' כ"ז תו"מ בשם מדרש.

²⁰⁵ ילקוט שמעוני רמז קפ"ב.

²⁰⁶ קול שמחה פ' בא, מר' שמחה בונים מפשיסחא ז"ל.

יִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ ה': אֵינִן לָךְ מִה לַחֲשׂוֹשׁ, כִּי הוּא בְּמִילָא לֹא יִשְׁלַח כִּיּוֹן שְׂאֵנֵי הַכְּבֹדֹתַי אֶת לִבּוֹ, וּמִשָּׁה וְאַתְהוֹן הַחֲלִיטוּ לְהַבִּיֵא עָלָיו אֶת מַכַּת הָאֲרֶבֶה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כִּיּוֹן שִׁפְרָעָה אָמַר פֶּן יִרְבֶּה, לָכֵן יִלְקַח בְּאֲרֶבֶה.²⁰⁷ ה' הִקְטִיף אֶת לֵב פְּרָעָה כְּמוֹ כֶּבֶד, שִׁכְשַׁמְבְּשָׁלִים כְּבֶד עִם הַדָּם שָׁבוּ כַּמָּה פְּעָמִים הַדָּם נִסְפַּג בְּתוֹכוֹ וּמִתְקַשָּׁה יוֹתֵר כִּךְ גָּרְמוּ הַמַּכּוֹת לְפְרָעָה שִׁיכְבֵּד לָבוֹ, וְלֹא שָׁמַע לְשִׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל.

מִשָּׁה רִבְּעוּ בְּצִוּוֵי ה' הִטָּה אֶת מִטְהוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְה' הִבִּיֵא רוּחַ שְׂנֵאָה אֶת הָאֲרֶבֶה אֶל מִצְרַיִם,²⁰⁸ וְהָיָה הָאֲרֶבֶה כְּבֶד מְאֹד שִׁלַּא נִרְאָה בְּעוֹלָם כְּמוֹהוּ, וְכָל כִּךְ הִרְבֶּה הִגִּיעוּ עַד שֶׁהָיוּ שִׁכְבוֹת שָׁל כַּמָּה אֲמוֹת זו עַל זו עַד שֶׁהָאֲרֶבֶה עֲצָמוּ לֹא רָאָה אֶת הָאֶרֶץ,²⁰⁹ הֵם הָיוּ כְּמוֹ עֵיזוֹרִים, וְכְמוֹ שְׁעִיזוֹר אֹכֵל הִרְבֶּה, כִּיּוֹן שְׂאֵנֵי רוּחָה אֶת הָאֹכֵל, הוּא אֹכֵל וְאֵינוֹ שָׁבַע, כִּךְ הָאֲרֶבֶה שִׁלַּא רָאוּ, אֲכָלוּ יוֹתֵר. הָאֲרֶבֶה כִּיסָה אֶת הָאֶרֶץ, וְעַל יְדֵי כִךְ לֹא רָאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת אֹר הַשֶּׁמֶשׁ, וְהָיָה חוֹשֶׁךְ בְּכָל מִצְרַיִם,²¹⁰ וְהָאֲרֶבֶה הוּא דָבָר מְזִיק מְאֹד שֶׁהָרוֹק שָׁלוֹ לְבֶד יָכוֹל לְהַמִּית וּלְהַבְאִישׁ, וְכִתּוּב עַל לָבוֹ הָאֲוֹת ח', כִּי הוּא הִיל שָׁל ה' וְלָמָּה נִקְרָא הָאֲרֶבֶה הִיל שָׁל הַקְּבִ"ה, כִּי הוּא שׁוֹנֶה מְאֹד מִחִלּוֹתָיו שָׁל בְּשָׂר וְדָם, הָאֲרֶבֶה שׁוֹכֵן בְּמִקּוֹם שְׂאֵן אֲנָשִׁים מִצְוִיִּים שָׁם וְאֵינָם צְרִיכִים לְאֲכֹל וּלְשִׁתּוֹת, וְחַיִּים רַק בְּגִזְרַת ה', וְכִשְׁה' גִּזְרַת עֲלֵיהֶם שְׁלִיחוֹת לְאֲכֹל אֶת יָבוֹל אֶרֶץ שָׁל הַרְשָׁעִים, הֵם מִתְנַעְנְעִים מִמִּקּוֹמָם וּמִתְגַּבְּרִים לַעֲשׂוֹת רָצוֹן ה', וְעוֹלָם עַל גְּבֵי הַחוֹמוֹת וְנִכְנָסִים בְּחִלּוֹנוֹת, וְאֵינָם מְקַבְּלִים שׁוֹחַד מָמוֹן, אֲבָל חִלּוֹתָיו שָׁל בְּשָׂר וְדָם צְרִיכִים לְאֲכֹל וּלְשִׁתּוֹת וְאֵינָם עוֹלָם עִ"ג הַחוֹמָה וְאֵינָם נִכְנָסִים בְּחִלּוֹנוֹת, וְגַם מְקַבְּלִים שׁוֹחַד. בְּשִׁבְת הָיָה²¹² הָאֲרֶבֶה נָח וְלֹא הִזִּיק, וְהָאֲרֶבֶה אֲכָל אֶת כָּל מַה שֶׁהִשְׁאִיר הַבְּרָד, עַד שִׁלַּא נִשְׁאָר בְּמִצְרַיִם שׁוֹם יָרַק וְעֵשֶׂב בְּמִצְרַיִם. גַּם מִכָּה זו הִיִּתְהַ שְׁבָעָה יָמִים כְּכָל הַמַּכּוֹת.

פְּרָעָה קָרָא לְמִשָּׁה וְאַתְהוֹן שְׂיִסִּירוּ מִמֶּנִּי אֶת מַכַּת הַמּוֹת, מִשָּׁה רִבְּעוּ הַתְּפִלָּל לָהּ, וְה' הִבִּיֵא רוּחַ שְׂנֵאָה אֶת כָּל הָאֲרֶבֶה מִמִּצְרַיִם עַד שִׁלַּא נִשְׁאָר בְּמִצְרַיִם אֲפִילוֹ אֲרֶבֶה אֶחָד, וְלֹא רַק הַחַיִּים אֲלָא אִתּוֹ אֵלּוֹ שֶׁהַמִּצְרַיִם מָלְחוּ וְרָצוּ לְאֹכְלָם, וְהָיוּ שְׂמֵחִים

²⁰⁷ מדרש רבה פי"ג ג'.

²⁰⁸ אלשיך פי"ה ה'.

²⁰⁹ חומת אנך ובתורת החיד"א אות ט"ז.

²¹⁰ בתי מדרשות ח"ב מדרש שלשה וארבעה אות ס"ב.

²¹¹ מדרש שכל טוב ריש פ' בא.

²¹² בעל הטורים פי"ו י"ד.

וְאֹמְרִים, נִקְבְּצוּ וְנִמְלֵא מֵהֶם חֲבִיּוֹת, גַּם הֵם לֹא נִשְׁאַרוּ, וְעַפּוּ עִם הָרוּחַ, ²¹³וְהָ עָשָׂה זִכְרָה לְמִכַּת הָאֲרֶבֶה עַד יָמֵינוּ, שְׂמֵאָז שְׂמִשָּׁה רִבְעוֹ הִתְפַּלֵּל שְׁלֵא יִהְיֶה אֲרֶבֶה בְּמִצְרַיִם, אִין אֲרֶבֶה מִזִּיק בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם לְעוֹלָם, וְאַפִּילוּ אִם יִכְנַס אֲרֶבֶה בְּמִצְרַיִם לֹא יֵאָכֵל שָׁם כְּלוּם, ²¹⁴וְהָ עָשָׂה כֵּךְ כְּדִי שְׂעַל יְדֵי זֶה יִשְׁאַלוּ וַיִּבְרְרוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים מִדּוֹעַ אֵינוּ מִזִּיק הָאֲרֶבֶה בְּמִצְרַיִם וַיִּסְפְּרוּ לָהֶם אֶת כָּל הַמַּפְּוֹת שֶׁהָ עָשָׂה. הִי חִיּוֹק אֶת לֵב פְּרַעֲהַ וְלֹא שִׁילַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַכַּת חֹשֶׁךְ

בְּמַכָּה זוֹ שֶׁהִיא הַשְּׁלִישִׁית מִסְדֵּרֵת בְּאֲחֵ"ב, לֹא הִתְרַה מִשָּׁה אֶת פְּרַעֲהַ. מִשָּׁה בְּצִוּוֵי הִי נָטָה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם, וַיְהִי חוֹשֶׁךְ בְּכָל מִצְרַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים, לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, וְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים הִתְעַבְּהָ הַחֹשֶׁךְ עַד שֶׁהָיוּ יְכוּלִים לְמַשִּׁשׁ אֶת הַחֹשֶׁךְ בְּיָדֵים וְהָיָה עֵב כְּדִינָר. ²¹⁵בְּשִׁלְשֵׁת הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים עוֹד הָיוּ יְכוּלִים לָזוּז מִמְּקוֹמָם רַק שֶׁהָיָה חֹשֶׁךְ, אֲבָל בְּשִׁלְשָׁה יָמִים הָאַחֲרוֹנִים מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לֹא הָיָה יְכוּל לְעַמּוֹד, וּמִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד לֹא הָיָה יְכוּל לְשַׁבֵּת. יַחַד עִם מַכָּה זֹאת הִיְתָה גַם מַכַּת כְּוִינִים וְשִׁחִין.

מַכַּת הַחֹשֶׁךְ הִיְתָה רַק לְמִצְרַיִם, אֲבָל הַיְהוּדִים הֵיכָן שֶׁהָיוּ מְהַלְכִים אַף שֶׁהָיוּ נִכְנָסִים בְּבִתְיָהֶם שֶׁל הַמִּצְרַיִם הָאֹר מְהַלְכֵךְ לְפָנֵיהֶם וְהָיוּ רוֹאִים כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּמִטְמוֹנִים, וּבְשִׁעָה שֶׁהָ אָמַר לָהֶם שְׂיִשְׁאַלוּ מִהַמִּצְרַיִם כְּלִי כֶסֶף וְזָהָב, וְהַמִּצְרַיִם הָיָה אֹמֵר אִין לִי, הָיָה הַיְהוּדִי אֹמֵר לוֹ, אֲנִי רָאִיתִי שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּמִקּוֹם הַהוּא אִין גְּתוֹךְ אֲרוֹן כְּלוּנִי, וְעַל יְדֵי זֶה הָיוּ עוֹתְנִים לָהֶם. בְּמַכַּת חֹשֶׁךְ מִתּוֹ כָּל הַרְשָׁעִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁלֵא רָצוּ לְיַצֵּאת מִמִּצְרַיִם, כְּדִי שְׁלֵא יִרְאוּ הַמִּצְרַיִם וַיִּאֲמְרוּ שֶׁגַם יִשְׂרָאֵל לֹאֲקִים.

מַכָּה זוֹ ²¹⁶שׁוֹנָה מְכָל הַמַּפְּוֹת הַקּוֹדְמוֹת שֶׁפְּרַעֲהַ לֹא הִסְכִּים לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל רַק בְּשִׁעַת הַמַּכָּה וְלֹא כְּשִׁסָּר מִמֶּנּוּ, אֲבָל כָּאִן אַחֲרֵי שִׁשִּׁת יָמֵי הַחֹשֶׁךְ קָרָא פְּרַעֲהַ לְמִשָּׁה וְאָמַר לוֹ: לָכוּ עֲבְדוּ אֶת ה' כִּיִּן שֶׁכָּבֵד הוֹכַח בְּכָל הַמַּפְּוֹת שֶׁהָ הוּא הָאֲלוֹקִים וְשׁוֹלֵט וּמְשַׁגֵּיחַ עַל עַמּוֹ וְעַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּל, וְלָכֵן הִסְכִּים פְּרַעֲהַ לְשַׁלַּח גַּם

²¹³ רמב"ן פ"י י"ד בשם רבינו חננאל.

²¹⁴ כלי יקר ריש פ' בא.

²¹⁵ רש"י פ"י כ"ב.

²¹⁶ עקידת יצחק שער ל"ו.

אחר שִׁסְרָה מִמֶּנּוּ הַמֶּכֶה, רק דָּבַר אֶחָד נָתַן לוֹ ה' מְכֻשׁוֹל, כְּדִי לְהִבִּיא עָלָיו אֶת מִפְתַּת בְּכוֹרוֹת – פְּרַעָה אָמַר: לָכֵן פּוֹלְכֶם גַּם הַטָּף, רק צִאֲנֶכֶם וּבְקִרְכֶם הַשְּׂאִירוּ בְּמִצְרַיִם כִּי לָמָּה יִהְיֶה לָכֶם לְמִשָּׂא אַחֲרַי שְׂאֵתֶם הוֹלְכִים רק לְשִׁלְשָׁה יָמִים. עָנָה מֹשֶׁה וְאָמַר לְפִרְעֹה: גַּם אַתָּה תִּתֵּן לָנוּ זְבָחִים וְעוֹלוֹת לְזִבּוּחַ לַה', פּוֹלְעוּ גַלְךָ עִם כָּל מִקְנֵנוּ, לֹא יִשָּׂאֵר בְּמִצְרַיִם כָּלוּם,²¹⁷ וְאֶפִּילוֹ בְּהִמָּה שֶׁהִיא כּוֹלֵה שֶׁל מִצְרַיִם רק רֶגֶל אַחַת מִמֶּנָּה שֶׁל יְהוּדֵי לֹא תִשָּׂאֵר כָּאֵן. כִּיּוֹן שֶׁפְּרַעָה שָׁמַע אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִתְכַּעַס מְאוֹד עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְאָמַר: לֵךְ מֵעָלַי, הַשְּׂמֵר לְךָ אֵל תּוֹסִיף לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי כִי בַיּוֹם שֶׁתָּבוֹא לְפָנַי תָּמוּת, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: עַל מַה שֶׁאֲמַרְתָּ שֶׁלֹּא אוֹסִיף לָבוֹא לְרֵאוֹת פְּנֵיךָ כִּן דְּבַרְתָּ, יִפְּה דְּבַרְתָּ, וּבְזַמְנוֹ דְּבַרְתָּ כִּי אַחֲרַי שֶׁאֵלֶךְ מִכָּאֵן לֹא אוֹסִיף לָבוֹא עוֹד לְרֵאוֹת פְּנֵיךָ, אֲגַבֵּל מַה שֶׁאֲמַרְתָּ לְךָ מֵעָלַי, זֶה לֹא כִי עֲדִיין צָרִיךְ לְהוֹדִיעַךָ עַל מִפְתַּת בְּכוֹרוֹת.

למכה מצרים בבכוריהם

וּבַעֲמַד מֹשֶׁה²¹⁸ בְּבֵית פְּרַעָה נִגְלָה אֵלָיו ה' וְצִוּוּהוּ עָלָיו לְהַתְרוֹת בְּפְרַעָה, וְכַךְ אָמַר מֹשֶׁה לְפִרְעֹה: כֹּה אָמַר ה', כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וּמִתְּ כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר שֶׁל פְּרַעָה, בְּנוֹ הָעֶתִיד לְשִׁבֵּת עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה, וְכָל בְּכוֹר בְּהִמָּה, וְכָל אֶלֶה הָעֶבְדִּים שֶׁלְךָ הָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ יָבוֹאוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִי, וַיֹּאמְרוּ צֵא אִתָּה וְכָל הָעָם, וְאַחֲרַי כִּן יֵצֵא. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא מֹשֶׁה מֵאֶת פְּרַעָה,²¹⁹ וַיִּשְׁמְעוּ בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם אֶת אֲשֶׁר נִיבֵא מֹשֶׁה וַיָּבוֹאוּ אֶל אֲבוֹתֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ: הֲלֹא כָּל מַה שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר הוּא הִבִּיא, אַתֶּם לֹא רוֹצִים שֶׁאֲנַחְנוּ נַחֲיָה, שְׁלַחוּ אֶת הָעֶבְרִים וְנַחֲיָה, הַשִּׁיבוּ אֲבוֹתֵיהֶם וְאָמְרוּ: אֶפִּילוֹ אִם כָּל הַמִּצְרַיִם יָמוּתוּ הֵם לֹא יֵצֵאוּ מִכָּאֵן, חֲשִׁבוּ הַבְּכוֹרִים גַּלְךָ אֵל פְּרַעָה שֶׁהוּא בְּעֶצְמוֹ בְּכוֹר אוֹלֵי הוּא יִסְכִּים, וַיָּבוֹאוּ וַיְדַבְּרוּ אֶל פְּרַעָה, וַיִּצְוּהוּ פְּרַעָה לְעַבְדוֹ לְחַתוֹךְ אֶת רַגְלֵיהֶם שֶׁל הַבְּכוֹרִים, כְּשֶׁשָּׁמְעוּ הַבְּכוֹרִים כֵּן, מִיָּד לָקְחוּ כָּל אֶחָד אֶת חֲרָבוֹ וְהִרְגוּ אֶת אֲבִיו, וַיַּהֲרֹגוּ הַבְּכוֹרוֹת בְּאֲבוֹתֵיהֶם שִׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ.

²¹⁷ מדרש רבה י"ח א'.

²¹⁸ רש"י פי"א ד'.

²¹⁹ פסוקתא פי"ז בפסוק וז' הכה כל בכור, ושוחר טוב קל"ו.

ראש חודש ניסן

בְּרֵאשׁ חוֹדֶשׁ נִסָּן²²⁰ בָּא מֹשֶׁה רִבֵּנוּ וְאָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: בְּחוֹדֶשׁ זֶה אַתֶּם
 נִגְאָלִים, אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רִבֵּנוּ אֵיךְ אֲנַחְנוּ נִגְאָלִים הָרִי ה' אָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שְׁעֵהִיָּה
 בְּגִלוֹת אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעַד־יִין לֹא עָבְרוּ אֲלֵא מֵאֲתִים וְעֵשֶׂר? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רִבֵּנוּ:
 כִּיִּן שְׁהוּא חֲפֵץ לְגַאֲוֹל אֶתְכֶם אֵינוֹ מִבֵּיט בְּחִשְׁבוֹנוֹת שְׁלַכֶם אֲלֵא מְדַלֵּג עֲלֵיהֶם וּבְחֹדֶשׁ
 הַזֶּה אַתֶּם נִגְאָלִים. אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רִבֵּנוּ אֵיךְ אֲנַחְנוּ נִגְאָלִים הָרִי אֵין בְּיַדֵּינוּ מַעֲשִׂים
 טוֹבִים? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רִבֵּנוּ: כִּיִּן שְׁהוּא חֲפֵץ בְּגַאֲוֹלְתְּכֶם אֵינוֹ מִבֵּיט בְּמַעֲשֵׂיכֶם
 הָרָעִים. אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רִבֵּנוּ אֵיךְ אֲנַחְנוּ נִגְאָלִים וְכָל מִצְרַיִם מְטוֹנֶפֶת מַעֲבֹדָה זָרָה
 שְׁלַנּוּ? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רִבֵּנוּ: כִּיִּן שְׁהוּא חֲפֵץ בְּגַאֲוֹלְתְּכֶם אֵינוֹ מִבֵּיט בַּעֲבֹדָה זָרָה
 שְׁלַכֶם, וּבְחֹדֶשׁ הַזֶּה אַתֶּם נִגְאָלִים.

וְאָמַר לָךְ בְּדַמִּיךְ חַיִּי²²¹

²²²כַּעֲת הַגִּיעָה זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' יִתְבָּרַךְ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שְׁיִגְאָל אֶת בְּנָיו
 אֲבָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ עֲרוּמִים מִמְצוֹת, שְׁלֹא הָיוּ בְיָדָם זְכוּת שֶׁל מְצוֹת מַעֲשִׂיוֹת כְּדִי
 שְׁיִגְאָלוּ, נָתַן לָהֶם ה' שְׁתֵּי מְצוֹת דָּם פֶּסַח וְדָם מִיֵּלָה שְׁמָלוֹ בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה,²²³ וְעֵרְבוּ אֶת
 שְׁנֵי הַדָּמִים יַחַד,²²⁴ וְנָתַנוּ עַל הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמְּשֻׁקּוֹף שֶׁבַּבֵּית מִבְּפָנִים וְלֹא מִבְּחוּץ, כִּי
 הַקִּבִּיָּה לֹא צָרִיךְ סַמָּנִים לְדַעַת הֵיכַן גַּר יְהוּדִי, הַכֹּל גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו, אֲלֵא שְׁה' רָצָה
 לְרֹאוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲסוּקִים בְּמְצוֹת.²²⁵ וְכִשְׁעָבַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְנִגְוָה אֶת
 מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת דַּם הַבְּרִית וְדָם הַפֶּסַח נִתְמַלֵּא רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל.

²²⁰ שיר השירים רבה פ"ב סדרא תניינא א' ד"ה קול דודי, ובפסיקתא דרב כהנא פ"ה, ובפסיקתא רבתי ט"ו.

²²¹ יחזקאל ט"ז ו'.

²²² רש"י פי"ב ו'.

²²³ תרגום יונתן פי"ב י"ג.

²²⁴ רש"י י"ב י"ג.

²²⁵ פרקי רבי אליעזר כ"ט.

קרבן פסח

בראש חודש ניסן ציוה ה' את משה אל בני ישראל, שבעשור לחדש הזה, יקחו שיה שיהוא יראת מצרים, כי המצרים היו עובדים למזל טלה,²²⁶ ויהיה השנה קשור ליד המטה במשך שלשה ימים, וביום הרביעי תוציאנו אותנו לעשות בו דין, ותתאספו לשחוט אותנו, ובשעה שהיו המצרים שומעים קולם של הטלאים שיהוא ע"ז שלהם שהם תפוסים בידי בני ישראל, ולא היו יכולים המצרים להציל את הטלאים, היו המצרים בוכים והיה הדבר הזה קשה להם ומצער אותם כאילו היו הורגים אותם בעצמם. ה' ציוה שיהיו הטלאים תפוסים ברשות בני ישראל יום אחרי יום במשך ארבעה ימים כדי שיראו המצרים שהיהודים עושים שפטים באלוהיהם, וזה היה קשה להם מכל המפות שהם קבלו.

אחרי השחיטה ציוה ה' לעלותו באש, כמו שצריך לשרוף ע"ז באש, ועוד ציוה ה' שלא יאכלו אותו כשעדיין רעבים, אלא על השובע ועוד ציוה ה' שלא יאכלו אותו כשעדיין לא נצלה כל צרפו כדי שהמצרים לא יאמרו שבני ישראל כל כך, משתוקקים ותאגים לע"ז שלהם רק שיהיה צלוי כל צרפו, עוד ציוה ה' שלא יבשלו את הפסח, כי אם יבשלו את הפסח יוכלו להחביאו, אגל צלוי ריחו עודה, כדי שכל המצרים יריחו שצולים את יראתם. ויצלו אותו שלם ראשו על פרעיו, כדי שלא יאמרו שהיא חיה או דבר אחר, אלא יפירו שזה הטלה שהם היו עובדים שזה דרך בזיון (שלא מתאגים לו כ"ט), עוד ציוה ה' שלא ישברו בו עצם, כדי שהמצרים יראו את עצמות יראתם בשוק ואינם יכולים להצילם. עוד ציוה ה' שיחזיקו בידם מקל ולא חרב וכדומה, כדי להראות שבני ישראל אינם יראים מהמצרים,²²⁷ והיו המצרים רואים ושיניהם קהות ולא היו יכולים לאמר להם דבר.

וכשהגיע זמן עשיית הפסח הביא הקב"ה עננים ונטלו את בני ישראל כמו על כנפי נשרים, והביאו אותם אל המקום של בית המקדש, וברנו שם מזבח והקריבו את הקרבן פסח, ובאותו לילה הביא אותם הקב"ה חזרה למצרים.²²⁹ היו יהודים במצרים

²²⁶ זוהר ח"ג רנ"א ע"א.

²²⁷ טור או"ח סי' ת"ל.

²²⁸ תרגום יונתן פי"ט ד'.

²²⁹ מדרש רבה י"ט ה'.

שִׁלַּא הַסְכִּימוּ לְמוֹל אֶת עַצְמָם, וְכִיּוֹן שֶׁכֵּךְ לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת קָרְבָן פֶּסַח, הִבִּיא הַקִּבְיָה רוֹחוֹת מִגֵּן עֵדוֹן וְנִדְבָקוּ בְּפֶסַח שֶׁעָשָׂה מִשָּׁה רַבֵּנוּ, וְהָיָה רִיחוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל מִצְרַיִם, בָּאוּ כִּיּוֹלֵם אֵצֶל מִשָּׁה וְהָיוּ כְּמֵהִים וּמִתְאַוִּים לְאַכּוֹל מִמֶּנּוּ, וְאָמְרוּ לְמִשָּׁה: בְּבִקְשָׁה מִמֶּנּוּ הֵאֱכִילֵנוּ מִפֶּסַחְךָ, אָמַר לָהֶם מִשָּׁה: כֵּךְ אָמַר ה', אִם אֵין אַתֶּם נִימוּלִים אֵין אַתֶּם אוֹכְלִים, מִיֵּד הַסְכִּימוּ וַיְהוֹשִׁיעַ בֶּן עוֹן מֶלֶךְ אֹתָם, וְנִתְעַרְבַּ דַּם פֶּסַח וְדַם מִיִּלָּה, וְהָיָה הַקִּבְיָה עוֹבֵר וְנוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְנִשְׁקוּ וּמִבְּרָכוּ.

מַכַּת בְּכוֹרוֹת

פְּרַעַה הַפּוֹפֵר, אַחֲרֵי כָּל הַמַּכּוֹת, וּבִפְרָט עֲכָשׂוּ שְׁמִשָּׁה הַזֹּהֵר אוֹתוֹ עַל הַמַּכָּה הָאַחֲרוֹנָה, לֹא שָׁם לִיבּוֹ לְכָלוֹם וְהִלֵּךְ לִישׁוֹן עַל מִיטָתוֹ כְּמוֹ בְּכָל לַיְלָה. "וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה", וְהוּא בְּעַצְמוֹ לֹא עַל יְדֵי מֶלֶאךָ אוֹ שְׁלִיחַ אֶלֶּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ יֵצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וְהִכָּה כָּל בְּכוֹר, מִבְּכוֹר שֶׁל פְּרַעַה הַעֲתִיד לָשֶׁבֶת עַל כְּסֵאוֹ עַד בְּכוֹר הַשָּׁבִי, וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה, אֲגַל הַבְּכוֹרִים²³⁰ לֹא מִתּוֹ מִיֵּד רַק שֶׁקִּבְלוּ מַכַּת מוֹת וְהָיוּ מִפְּרָפְרִים וּמִתְנַסְרִים עַד הַבּוֹקֵר, וְכִיּוֹן שֶׁכָּל מַכָּה הָיָה ז' יָמִים וּמַכַּת בְּכוֹרוֹת רַק בְּלֵיל הַפֶּסַח, לָכֵן הִבִּיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם כְּאֵב בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה²³¹ כְּמוֹ ז' יָמִים שֶׁל מַכָּה אַחֲרֵת, וְהַטַּעַם שֶׁהָיוּ מִתְנַסְרִים עַד הַבּוֹקֵר, כִּי ה' רָצָה שֶׁהַיְהוּדִים יִרְאוּ מִקְרוֹב נִקְמָתָם בְּאוֹיְבֵיהֶם, וּבְלַיְלָה לֹא יֵצְאוּ מִבֵּיתָם,²³² אֲגַל גַּם מִהַבֵּית הָיוּ רוֹאִים הַפֶּל, שֶׁהָיָה הַלַּיְלָה מֵאִיר לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ יוֹם שֶׁבִּתְקוּפַת תַּמּוּז, וְלֹא רַק הַבְּכוֹרִים הַחַיִּים לָקוּ. הַמִּצְרַיִם נִהְגוּ שִׂאֵם מֵת לָהֶם בְּכוֹר הָיוּ עוֹשִׂים צוּרָה שֶׁל הַבְּכוֹר מִמַּתְכַּת אוֹ שִׂאֵר דְּגָרִים וְקוֹבְעִים אוֹתוֹ בְּבֵית,²³³ וְכָל הַצּוּרוֹת נִשְׁחָקוּ וְהִתְקַלְקְלוּ, וְלֹא רַק הַצּוּרוֹת, אֶלֶּא כָּל מְקוֹם שֶׁהָיָה קְבוּר בְּכוֹר בָּאוּ הַכְּלָבִים וְהוֹצִיאוּ אוֹתָם מִקְבְּרֵיהֶם, וְזֶה הָיָה קִשָּׁה לָהֶם כְּאֵילוֹ קִבְרוּ אוֹתָם בְּאוֹתוֹ יוֹם, וְגַם בְּאֵלוֹהֵיהֶם עָשָׂה ה' שִׁפְטִים, כָּל אֵלִיל שֶׁהָיָה לָהֶם שֶׁל עֵץ – עֲרֻקֶת וְשֶׁל מַתְכַּת – נִמַּס וְנִתַּד לְאֶרֶץ.

וַיִּקַּם פְּרַעַה מִמַּטָּתוֹ בְּאַמְצַע הַלַּיְלָה, הוּא וְכָל עַבְדָּיו וְכָל מִצְרַיִם, וַתְּהִי צַעֲקָה גְדוֹלָה בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר כְּמוֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכְמוֹהוּ לֹא תוֹסִיף, כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שֵׁם

²³⁰ פסיקתא פי"ז בפסוק ויהי בחצי הלילה, וכן בריש מסכת שמחות.

²³¹ פרדס יוסף פרק ט' פסוק י"ד.

²³² זוהר ח"ב ל"ח.

²³³ תר הדורות ב"א תמ"ז.

מת, כי כל הגדולים מתו, בכור לאב, בכור לאם, גדול שבבית, ועוסף על כל זאת כשפרעה קם מהמטה וראה את המות בביתו בגניו ובעבדיו, הוא קם וזרז את עצמו והרג את השרים והמושלים וכל מי שיעץ לו למאן לשלח את בני ישראל, ופרעה היה מחפש ושואל בכל שוק ושוק היכן הוא משה ואיפה הוא גר, היכן אהרן נמצא, והיו בגיהם של ישראל שוחקים עליו, והיו עומדים בחלונות בתיהם, כי הרי היו אסורים לצאת עד בוקר, והיו אומרים לפרעה, להיכן אתה הולך? והיה אומר: אני מחפש את משה, והיו שוחקים ואומרים: כאן הוא גר, כאן הוא גר, עד שהוא מצא את ביתו.

משה רבנו באמצע עריכת סדר ליל פסח, ופרעה דפק על פתחו, וראה אותם אוכלים ושותים ושמיחים, ²³⁴ וקורין את ההלל, ²³⁵ אומר לו משה: מה פרעה מבקש, מי באת אצל מי אתה אצלי או אני אצלך? ופרעה נפל על רגליו של משה, ואמר לו: בבקשה ממך קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם, ²³⁶ אמרו לו משה ואהרן: שוטה, וכי בלילה אנחנו יוצאים, וכי גנבים אנחנו שניצא בלילה, המתן עד הבוקר, כי כך ציונו ה' שלא ניצא מפתח הבית עד בוקר. אומר להם פרעה: הרי עוד מעט פולנו מתים, אמרו לו משה ואהרן: אתה רוצה שהמכה תגמר, אמור הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדים של הקדוש ברוך הוא, התחיל פרעה צווח ואומר: לשעבר הייתם עבדי אגל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, והרי אתם עבדיו של הקדוש ברוך הוא, צריכים אתם להלל לו שאתם עבדיו, ²³⁷ והתפללו עלי שלא אמות כי אני בכור, וכשיצאו בני ישראל יצאו לעיני כולם והיו הרבה מתים בשוק, וכשהמצרים רצו לקבור את הבכורים לא מצאו מה ²³⁸ לקבור כי הכלבים אכלו אותם, וזה כאג להם מאוד, מצד אחד הם רואים שהיהודים יוצאים ומצד שני הם רואים את המתים שלהם, וכל זה עשה ה' כדי לפרסם את הנס, שלא היה כמוהו דבר מיום שנגראת העולם.

²³⁴ מדרש רבה י"ח י'.

²³⁵ מדרש רבה י"ח ד'.

²³⁶ שוחר טוב קי"ג.

²³⁷ רש"י פי"ב ל"ב.

²³⁸ זוהר ח"ב ל"ח ע"א וע"ש בהסולם שהקשה מהפסוק במדבר ל"ג ד' ומצרים מקברים, אמנם בכלי יקר שם כתב ד"א שקברו את מה שהבכורים הרגו באבותם כדעת המדרש ואולי י"ל שאכלו את הבשר ולא את העצמות.

ואתחרי כן יצאו ברכוש גדול

כשהגיע זמן יציאת מצרים היו כל בני ישראל עסוקים מאוד, וישאלו מהמצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות, ולא להנאת ממון עשו כן אלא לקים מצות הנביא משה שהזהירם בציווי ה' לעשות כן, ונצטוו במצוה זו שנים עשר חודש לפני שיצאו ממצרים ולא היה בהם אחד שהלשין על חברו וביזה תקנו את חטא הלשון, ולא היה²³⁹ במעשה זה גגבת דעת, שהרי העבודה שעשו היהודים למצרים בכל השנים הללו, אין לה ערך ואין לשכר המלאכה ולשוויה סוף ותכלית, וכל כך הרבה כסף וזהב היה להם עד שהפחות שבהם, הוציא תשעים חמורים טעונים כסף וזהב, אבל עיקר הרכוש הגדול שיצאו בו ממצרים לא היה כסף וזהב אלא²⁴⁰ מדות טובות, שהיא רכוש הנפש, ושהכירו אמיתת ה', אבל ה' ציוה שישאלו גם כסף וזהב כדי שלא יאמר אותו צדיק אברהם אבינו "ועבדום ועינו אותם" קיים גם בגוף הגשמי, וההבטחה שיצאו "ברכוש גדול" קיים רק ברוחניות ולא בהם בגשמי.

עצמות יוסף

באותה שעה שהיו בני ישראל עסוקים בכסף וזהב לשאל מהמצרים כמו שנצטוו, היה משה עסוק להוציא את עצמות יוסף, כי יוסף השביע את בני ישראל להוציא את עצמותיו ממצרים. משה לא ידע היכן יוסף קבור,²⁴¹ והיה יגע ומחפש שלשה ימים, עד שפגעה בו סרה בת אשר שגשתירה מאותו הדור, וראתה שמשה עוף מהיגיעה, אמרה לו: מה אתה מבקש? אמר לה: ארזנו של יוסף. אמרה לו סרה: באת עמי ואתה לך היכן הוא. הוליכה אותו לגילוס ואמרה לו: במקום הזה עמדו החרטומים ועשו לו ארון של מתכת משקל חמש מאות כפרים ושקעוהו בגילוס, ואמרו לפרעה שעל ידי זה לא יוכלו בני ישראל ליצאת ממצרים לעולם, כיון שכל השביעם יוסף שיצאו את עצמותיו. לקח משה אבן וחקק בו "עלה שור" והכניסו למים, וצוה ואמר: יוסף הגיעה שעה שהקדוש ברוך הוא גואל את בניו, השכינה מתעכבת בשבילך עם ישראל וענני כבוד מתעכבים בשבילך, אם אתה מגלה את עצמך טוב, ואם לא הרי אנו נקיים משובעתך. מיד צף ועלה ארזנו של יוסף. משה

²³⁹ יש לדעת שאף אם יש בזה עבירה גמורה כגניבה וגזילה אין זה חסרון אלא מצוה גדולה, כי כך ציוה ה', וכמו שאם ה' יצוה ע"י נביא בהוראת שעה לחלל שבת, מי שלא יחלל חייב מיתה כך בזה המצוה שציוה ה' שישאלו ממצרים, וכי מי ציוה שלא לגזול הרי' וכשהוא מצוה בהוראת שעה לגזול הרי' זו מצוה גמורה, ועיין בענין זה בתמורה כ"ח ובהקדמת הרמב"ם למשניות זרעים.

²⁴⁰ פרדס יוסף פ"א פסוק ב' בשם ריח דודאים.

²⁴¹ תנחומא פ' בשלח אות ב' מדרש רבה דברים י"א ז, ובתוס' שאנץ סוטה י"ג ע"א בשם מדרש.

נָטַל אֹתוֹ וְשָׁם אֹתוֹ עַל פְּתָפוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו בְּכֶסֶף וְזָהָב. הִנִּיחוּ אֶת הָאָרוֹן בְּתוֹךְ עוֹר שֶׁל כֶּבֶשׂ, וְנִכְנְסָה בּוֹ בְּאֹתוֹ עוֹר רוּחַ חַיִּים, וְהָיָה מְהֵלֶךְ לַיָּד אָרוֹן ה' בְּמִשְׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהָיוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם שׂוֹאֲלִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכִי דִרְפוּ שָׁל מִתְּ לַהֲלֹךְ לַיָּד אָרוֹן חַי הָעוֹלָמִים? וְהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשִׁיבִים: הַפֶּתַח הַמוֹנֵחַ בְּאָרוֹן קָיָם כָּל מֵה שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה.

ענגי הכבוד

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּרַעְמִסָּס שֶׁהוּא הָיָה מְקוֹם שֶׁעֲבוּדָם וְכַשֵּׁהאֲזִיר יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן הַבִּיאָם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשַׁעָה אַחַת לְסוּפוֹת²⁴² שֶׁהָיָה בְּמַרְחָק שֶׁל מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים מִיל, וְשָׁם כִּיסוּ אֹתָם שְׁבַעַה עֲנֵי כְבוֹד, אַרְבַּע מֵאַרְבַּעַה רוּחוֹת, אֶחָד מִלְמִטָּה, וְאֶחָד מִלְמַעְלָה שֶׁלֹּא יִרַד עֲלֵיהֶם גֶּשֶׁם וּגְרָד, וְלֹא יִכֶּה אֹתָם חוּם הַשֶּׁמֶשׁ, וְאֶחָד הַלֶּךְ לְפָנֵיהֶם, כָּל הַנְּמוּךְ מִגְּבִיָּה, וְכָל הַגְּבוּהָ מִנְּמִיכּוֹ, וְשׂוֹרֵף נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים, כִּי הַמְּדַבֵּר שֶׁהִלְכּוּ בּוֹ הָיָה גְדוֹל וְעוֹרָא,²⁴³ הָיוּ בּוֹ נְחָשִׁים כְּקוֹרוֹת בֵּית הַבַּד, וְעַקְרָבִים כְּקִשְׁתוֹת,²⁴⁴ וּפְעָם אַחַת עָבַר אָדָם בְּמַדְבָּר הַזֶּה וְרָאָה נְחָשׁ יֹשֵׁן וְהִנְחִישׁ לֹא רָאָה אֹתוֹ אֲבָל מְרוֹב שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ חֲרָדָה וְנִגְבַּחַל נִשְׂרוּ לֹא שֶׁעֲרוֹתָיו, וְהָיוּ קוֹרְאִים לֹא מְרוֹטָה.

כָּל²⁴⁵ אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהִלְכּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבָּר עִם עֲנֵי הַכְּבוֹד לֹא הָיוּ צָרִיכִים נֶר לְהָאֲזִיר, שֶׁהָיָה עֲמוּד הָאֵשׁ מֵאֲזִיר לָהֶם, וְלֹא זֶה בְּלִבְד אֲלֵא אִם הָיוּ מְסַתְּכָלִים עַל הַחֲבִית מִבְּחוּץ הָיוּ יוֹדְעִים מֵה מוֹנֵחַ בְּפָנִים, וְכֵן בְּכָל דָּבָר, וְהָיוּ הָעֲנֵי מְגַהֲצִים אֶת לְבוּשָׁם, וְכַשֵּׁהוּ הִילְדִים גְּדָלִים הִלְבוּשִׁים גְּדָלִים עִמָּהֶם.

²⁴² תרגום יונתן פ"ב ל"ז, תנחומא פ' בשלח אות ג'.

²⁴³ רש"י דברים פ"א י"ט.

²⁴⁴ מדרש רבה כ"ד ד'.

²⁴⁵ שבת כ"ב ע"ב תוד"ה וְכִי לְאוֹרָה, וּבְתוֹרַת כְּהִנִּים אֲמוֹר פ' י"ג ט'.

וַיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם יֵשׁוּעַ מֵאֹת אֶלֶף אִישׁ פְּחוֹת אֶחָד,²⁴⁶ וְהַקְבִּיָּה הַשְּׁלִים לִמְנוֹן, כְּפִי שֶׁהִבְטִיחַ ה' לַיַּעֲקֹב אֲבִינוֹ אֲנֹכִי אֲעַלְךָ גַם עִלָּה, וַיִּסְעוּ בַיּוֹם הַשִּׁנִּי מִסּוּפּוֹת שְׁשָׁם הַתְּכַסּוֹ בְּעִנְיֵי כְבוֹד כְּסוּפָה, וַיַּחֲנוּ בְּאַתֶּם שִׁבְקֵצָה הַמְדַבֵּר, וְהוּא הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם בַּיּוֹם בְּעַמּוּד עָנָן לְהַדְרִיכֶם בְּדֶרֶךְ, וּבְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהַאֲרִיר לָהֶם שִׁיּוּכְלוּ לַלַּחַת בַּיּוֹם וּבְלַיְלָה.

פי תחירות

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי צָנָה ה' לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמֶר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיּוּבוּ לְכִיוּן מִצְרַיִם לִפְנֵי הָעֲבוּדָה זָרָה שֶׁנִּקְרָאת בְּעַל צַפּוֹן,²⁴⁷ שֶׁהִיא הַיְחִידָה שֶׁהַשְּׂאִיר ה' מִכָּל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם לְחַטְעוֹתֵם, שֶׁיֹּאמְרוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁבְּעַל צַפּוֹן מִטְעָה אֹתֶם בְּדֶרֶךְ, וּפְרַעַה שָׁלַח עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְרִים שִׁיַּחְזִירוּ אֹתָם אַחֲרַי שְׁלֹשָׁה יָמִים, כְּפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נִלְךְ בַּמְדַבֵּר, וְכֹאשֶׁר עָבְרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְעַמְדוֹ לִפְנֵי בְּעַל צַפּוֹן וְלֹא חָזְרוּ, אָמְרוּ לָהֶם הַשׁוֹמְרִים: הֲרֵי הִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁתִּחְזְרוּ. אָמְרוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל: וְכִי בְרִשׁוֹת פְּרַעַה יֵצְאוּ, אָמְרוּ לָהֶם הַשׁוֹמְרִים: רוֹצִים אַן לֹא רוֹצִים סוּפְכֶם לְקִיָּם וּלְהַכְנִיעַ לְמַלְכוּת פְּרַעַה. עַמְדוֹ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל, הִפּוּ אֹתָם וּפְצְעוּ אֹתָם וְהָרְגוּ מִקְצֹתָם, וְהַשְּׂאִיר בְּרַחוּ וְהִלְכוּ וְסָפְרוּ לְפְרַעַה, וַיִּהְיֶה לְבַב פְּרַעַה וְעַבְדָּיו לְהִרְעֵ לָעַם, וַיֹּאמְרוּ: מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שָׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל.

וְאֵת זַעֲקֹתֵם שִׁמְעֵת עַל יַם סוּף²⁴⁸

וַיִּאֲסֹר פְּרַעַה בְּעַצְמוֹ אֶת רֶכְבוֹ, וְאֵת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ, וַיִּקַּח יֵשׁוּעַ מֵאֹת רֶכֶב בַּחֹזֶר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם,²⁴⁹ וַיִּשְׁלַח מֵאֹת אִישׁ נֶגֶד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, זֹאת אֲנִי מֵאֵה וַיִּשְׁמוֹנִים מְלִיּוֹן אִישׁ רִדְפוּ אַחֲרַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁיִגּוּ אֹתָם עַל הַיָּם בְּעֶרְבַּ שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח, וּפְרַעַה רָאָה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים לִפְנֵי הָעֲבוּדָה זָרָה שֶׁל בְּעַל צַפּוֹן, חָשַׁב פְּרַעַה שֶׁהָעֲבוּדָה זָרָה מִטְעָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכָּם,²⁵⁰ הִלְךְ פְּרַעַה וְהִקְרִיב לוֹ קַרְבָּנוֹת.

²⁴⁶ פרקי דרבי אליעזר פל"ט.

²⁴⁷ רש"י פי"ד ב'. וה'.

²⁴⁸ נחמיה פ"ט ט'.

²⁴⁹ ילקוט שמעוני פ' בשלח רמז ר"ל.

²⁵⁰ דעת זקנים מבעלי התוס' פי"ד פסוק ב'.

וַיִּשְׂאוּ²⁵¹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה שָׂר שֵׁל מִצְרַיִם נוֹסֵעַ מִן הַשָּׁמַיִם לְעֹזֹר לְמִצְרַיִם, וַיֵּרְאוּ מְאוֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה', וַיִּתְחַלְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּזִמְן הַהוּא לְאַרְבַּע כְּתוּבֹת, כַּת אַחַת אוֹמֶרֶת גִּפְּלֵ אֶת עֲצָמֵנוּ לַיּוֹם, כִּי יֵרְאוּ מְאוֹד מִפְּנֵי כָּל מִצְרַיִם, וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת נָשׁוּב לְמִצְרַיִם, וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת גָּדָם, וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת נִצְעֵק וַיִּגְבְּלוּ אֶת מִצְרַיִם, וּמִשָּׁה אָמַר לָהֶם: הֲתִיַּצְבוּ וַיֵּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה', ה' יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרִישׁוּ.

וַיִּסַּע עַמּוּד הָעָנָן הַהוֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּךְ מֵאַחֲרֵיהֶם, לְהַבְדִּיל בֵּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם וְהָיָה מִקְבֵּל חֲצִים וְאַבְנֵי בְּלִיסְטֵרָאוֹת מֵהַמִּצְרַיִם שְׁלֵא יִגְעַע עַל כָּלל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד עַמּוּד עָנָן שֶׁהוֹלֵךְ לִפְנֵי הַמַּחֲנֵה הָלַךְ מֵאַחֲרֵיהֶם לְהַחֲשִׁיד לְמִצְרַיִם, וְכֵן פָּרַע לָהֶם מַכַּת חוֹשֶׁךְ שְׁלֵא הָיָה רַק שְׁשָׁה יָמִים וְכָל הַמַּכּוֹת הָיוּ שִׁבְעָה יָמִים. וְהָיָה הַשִּׁטָּן מְקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר: מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלֶיךָ מֵאֵלֶיךָ, הֲרִי גַם יִשְׂרָאֵל עֹבְדוֹ עֲבֹדָה זָרָה בְּמִצְרַיִם, אָמַר לוֹ ה': שׁוּטָה שִׁבְעוֹלָם, וְכִי מִרְצוֹנָם עֹבְדוֹ, הֲרִי הָיוּ אֲנוּסִים, וּמִשָּׁה רִבְּנֵי הָיָה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל לָהּ, אָמַר לוֹ הַקב"ה: אֵינִי עֹתָה זְמַן לְהַאֲרִיךְ בְּתַפִּילָּה כְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל נְתוּנִים בְּצָרָה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ, אֵינִי לָהֶם אֶלָּא לִיסַע, שְׂאֵינִי הֵימָּה עוֹמֵד בְּפְנֵיהֶם, כְּדֹאֵי זְכוּת אֲבוֹתֵיהֶם וְהֵם, וְהַאֲמוּנָה שֶׁהַאֲמִינוּ בִּי וַיִּצְאוּ, לְקַרְוֵעַ לָהֶם אֶת הַיָּם.

²⁵¹ רש"י פי"ד י'
²⁵² תרגום יונתן פי"ד י"ג.
²⁵³ רש"י פי"ד ט"ו.

קופצים לים

ויהי כאשר אמר משה לבני ישראל להפגס לים, והים עדיין לא נבקע, התחילו השבטים ללכת לכיוון הים²⁵⁴ והיו עושים מלחמה זה עם זה, זה אומר אני ארד ראשון לים וזה אומר אני ארד ראשון, ושבט בנימין רצה להיפגס תחילה, ונחשון בן עמינדב עם שבט יהודה היו מרגמים אותם באבנים כי הם רצו להקדים ולקדש את ה', ונחשון בן עמינדב קפץ לתוך גלי הים וקידש שמו של הקב"ה לעיני הכל, והיו המים מתחילים להטביעם, וצעקו הושיענו אלוקים כי באו מים עד נפש, עד שהקדוש ברוך הוא גער בים.

קריעת ים סוף

כיון שהיו אנשים שהשבו שמשה עושה את כל הנסים רק בכח המטה לכו אומר ה' למשה: השליך את מטך ונטה את ירך על הים ונקעהו,²⁵⁵ והים לא רצה להיבקע לפני משה, ואמר: לפניך אקרע? אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואתה בשלישי! מה עשה הקב"ה? נתן ימינו על ימינו של משה והים ברח, אומר לו משה: מה אתה בורח, אומר לו הים: מלפני אלוקי יעקב. ולא נקרע²⁵⁶ להם הים בגת אחת שביל ארוך מתחילתו ועד סופו אלא היה נקרע מעט מעט, כי הים היה בורח ונס מפניהם וכשהיו מתקדמים היו רואים את הים לעיניהם, וכל זה עשה ה' כדי להרגיל את בני ישראל במידת הביטחון, שיהיו עיניהם תלויות לאגיהם שבשמים.

הים נבקע²⁵⁷ לשנים עשר גזרים, עביר כל שבט ושבט שביל מיוחד, ולא רק ים סוף נבקע אלא כל מימות שבעולם במענות ובורות כולם נבקעו. ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, והמים להם חומה מימנם ומשמאלם,²⁵⁸ והמים קרשו כחומה שלש מאות מיל מימנם ומשמאלם,²⁵⁹ וירד המלאך גבריאל והיה מכריז למים שמימין:

²⁵⁴ שוחר טוב ע"ו וקי"ד.

²⁵⁵ מדרש רבה כ"א ו'.

²⁵⁶ רבינו בחיי הקדמה לפ' בשלח.

²⁵⁷ זוהר חדש פ' בשלח דף ל' טור ב'.

²⁵⁸ תרגום יונתן י"ד כ"ב.

²⁵⁹ ילקוט שמעוני רמז רל"ד.

הזָהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה מִיָּמֵינוּ שֶׁל הַקִּבְיָה, וְלָמַיִם שְׁמִשְׁמָאל הָיָה אֹמֵר: הַזָּהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בְּשִׁמְאֵל, וְלָמַיִם שְׁמִלְפְנֵיהֶם הָיָה אֹמֵר: הַזָּהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְקַיֵּם מִצְוֹת בְּרִית מִלָּה, וְלָמַיִם שְׁמֵאֲחֹרֵיהֶם הָיָה אֹמֵר: הַזָּהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְהַתְעַטֵּף בְּצִיצִית מֵאֲחֹרֵיהֶם. וְהַחֹמוֹת לֹא הָיוּ חֲתִיכָה אַחַת אֶלֶּא כְּמִין לְבָנִים מְסוּדָרִים זֶה עַל גְּבִי זֶה, וּמַעַל רֵאשִׁים גַּם הָיָה כְּמִין כִּיפָה וְאֶהָל, וְכָל מָה שֶׁרָצוּ הָיָה לָהֶם. בַּת יִשְׂרָאֵל עוֹבְרַת בַּיָּם וּבְנָה בְּיָדָהּ וּבֹכָה, פּוֹשֶׁטֶת יָדָהּ וְנוֹטֶלֶת תְּפוּיָה אִו רִימוֹן וְנוֹתֶנֶת, וְכָל מָה שֶׁעָלָה לָהֶם בְּמַחֲשָׁבָה מִיַּד קִבְלוּ.

וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוֹס פְּרָעָה רִכְבוּ וּפְרָשָׁיו אֶל תּוֹךְ הַיָּם, לִפְנוֹת בְּקֹר אָמַר ה' לְמִשָּׁה: נִטָּה אֶת יַדְךָ עַל הַיָּם וַיִּשׁוּבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם עַל רִכְבוֹ וּפְרָשָׁיו, וַיִּיט מִשָּׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם²⁶⁰ וַיִּשָּׁב הַיָּם לְתַקְפוֹ וְחִזְקוֹ הִרְאִישׁוֹן, וּמִצְרַיִם הָיוּ מְהוּמָמִים וּמְטוֹרְפִים וְרָצִים לְקִרְאֵת הַמַּיִם, ²⁶¹וְהַמְרַכְבוֹת שֶׁל פְּרָעָה הָיוּ לָהֶם גִּלְגַּל אֶחָד מִכָּל צַד וְהַסּוֹסִים מוֹשְׁכִים בָּהֶם, וְהִי הִסִּיר גִּלְגַּל אֶחָד מֵהַמְרַכְבוֹת וְהִשְׁאִיר אֶת הַשְּׂנִיָּה, וְעַל יָדֵי כֵךְ הָיָה לָהֶם קִשָּׁה לְנִסּוּעַ וְגַם לֹא נִגְרְרוּ עַל הַרְצָפָה כִּי הָרִי גִלְגַּל אֶחָד נִשְׁאָר וְהָיוּ מִתְהַפְּכִים הַנוֹסְעִים בְּעַגְלָה אֶחָד עַל הַשְּׂנִי וְנִחְבָּלִים בְּגוּפָם, וְכִשְׁהִגִּיעוּ לְתוֹךְ הַיָּם נִיעַר ה' אֶת הַמִּצְרַיִם כְּמוֹ שְׂאֵדָם מְנַעַר אֶת הַקִּדְרָה וְהוֹפֵךְ עֲלִיוֹן לְמַטָּה וְתַחֲתוֹן לְמַעְלָה כֵךְ הָיוּ עוֹלִים וַיִּוֹרְדִים וּמִשְׁתַּבְּרִים בַּיָּם, וְהַקִּבְיָה נָתַן לָהֶם חַיּוֹת שִׁיִּסְבְּלוּ אֶת הַיִּסּוּרִים.

וְכִמוֹ שֶׁנֶּעְנְשׂוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁהָיוּ עַל הַיָּם, כֵךְ נֶעְנְשׂוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁנִּשְׁאָרוּ בְּמִצְרַיִם, ה' יִתְבַּרַךְ ²⁶³הִבִּיא בָהֶם מְהוּמָה גְדוֹלָה, וְנִלְחַמוּ הַמִּצְרַיִים בַּחֶרֶב, אִישׁ בְּאֲחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ, עַד שֶׁמִּכָּל מִצְרַיִם נִשְׁאָרוּ מְעַט מְאֹד אֲנָשִׁים, וְגַם הֵם הָיוּ חִיגְרִים עֵיזוּרִים וּפְסָחִים. ²⁶⁴הַמִּצְרַיִם שֶׁהָיוּ בַיָּם הָיוּ רוֹאִים אֶת הַמַּלְחָמָה שֶׁבֵּין הַמִּצְרַיִים בְּמִצְרַיִם, וְגַם הֵם רָאוּ אֵיךְ שֶׁפְּרָעָה וְכָל חֵילוֹ טוֹבְעִים בַּיָּם סוּף.

²⁶⁰ רש"י שמות פי"ד כ"ד וכו"ז.
²⁶¹ פי' הטור על התורה פי"ד כ"ה.
²⁶² רש"י פי"ד כ"ה.
²⁶³ סדר היום, סדר סיפור יציאת מצרים.
²⁶⁴ מכילתא מסכתא ב' סוף פ"ה.

הקב"ה²⁶⁵ הביא את יעקב אבינו והעמיד את רגליו על הים ואמר לו: ראה נסים שאני עושה עם בניך, וגם את אברהם ויצחק הביא כדי שיראו את הנסים שה' עושה לבניהם,²⁶⁶ אחרי כן אמר ה' לים: פלוט את המצרים ליבשה, כדי שלא יפחדו ישראל שהמצרים עולים ממקום אחר,²⁶⁷ והיה הים זורקן ליבשה והיבשה זורקן לים, כי היבשה זכרה את שנתקללה כשבלעה את דמי הגבל, עד שהקב"ה נשבע לה שלא תעגש ע"ז, אז בלעה אותם האדמה, וכל המצרים שהיו בים מתו²⁶⁸ חוץ מפרעה שנשאר חי, כמו שה' אמר בעבור זאת העמדתך בעבור הראותך את פוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ, אבל לא חזר למלוד במצרים, כיון שכבר לא היה על מי למלוד, כי נשארו ממש מעט אנשים, לכן הלך לנינה, ומלך שם.

על שפת הים

נהר²⁶⁹ פישון הוציא מתוך הגן עדן אנגים טובות ומרגליות והוליד אותם לתוך נהר גיחון, ונהר גיחון הוליד אותם לים סוף, וים סוף השליך אותם על שפתו, והיו בני ישראל מלקטים אותם, ויגוסף לכן היה להם הרבה אוצרות מהמצרים כי פרעה פתח להם את האוצרות שיוסף אסף במצרים, והוליד אותם עמו למלחמה, וים סוף השליך אותם לבני ישראל.

יחד פולם חודו והמליכו

כשעברו בני ישראל בים רצו המלאכים לשיר שירה לה', אמר להם ה': הצבא שלי עדיין בצרה ואתם תאמרו שירה? וכיון שבני ישראל יצאו מהים רצו המלאכים להקדים ולומר שירה, אמר להם הקב"ה: בני יאמרו תחילה ואח"כ אתם, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה לה', אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה

²⁶⁵ בראשית רבה צ"ב ב' ע"פ הפסוק בתהילים קי"ד בצאת ישראל ממצרים, ישראל סבא, והפסוק בתהילים ע"ח נגד אבותם עשה פלא.

²⁶⁶ פסחים קי"ח ע"ב.

²⁶⁷ מ"ר איכה פ"א ל"ז.

²⁶⁸ פרקי דר' אליעזר פמ"ג, ושמעתי מהאדמו"ר מסטרופקוב שליט"א שפירש על דרך מליצה את הפסוק בתהילים ק"ו י"א ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, אלא הכי פירוש ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, והלא פרעה נותר, אלא הכי פירוש ויכסו מים צריהם, אחד מהם לא, (אלא) נותר.

²⁶⁹ תרגום יונתן י"ד ט'.

²⁷⁰ מדרש רבה פכ"ג ט'.

בָּיָם, ²⁷¹ וַיִּמְרְאוּ הַנְּבִיאָה וְהַצְדִּיקִיּוֹת שֶׁבְדוֹר הָיוּ מוֹבְטָחוֹת שֶׁהִי יַעֲשֶׂה לָהֶם נְסִים וְהוֹצִיאֵנִי תוֹפִים מִמִּצְרַיִם, וְכַעַת לִקְחָה מְרִים אֶת הַתּוֹף בְּיָדָהּ וְכָל הַנְּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתוֹפִים וּמְחוֹלוֹת, וְתַעַן לָהֶם מְרִים שִׁירוּ לָהּ כִּי גָאָה גָאָה סוּס וְרוֹכְבּוֹ רָמָה בָּיָם.

כִּימִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת ²⁷²

גְלוֹת ²⁷³ מִצְרַיִם הוּא סִימָן לְגְלוֹת זֶה הָאֲחֵרוֹן שֶׁאֲנַחְנוּ נִמְצָאִים בּוֹ כַּעַת בְּשִׁעְבוֹד וַיִּיסוּרוּם, וְאֲנַחְנוּ מְצַפִּים לִישׁוּעַת ה', מִמְתַּיִנִּים וּמַחֲכִים לְאֹר הַבּוֹקֵר, וְיִמָּה שֶׁהַגְּאוּלָּה מִתְאַחֶרֶת לָבֵא, הַכֹּל הוּא כְּדִי לְהוֹסִיף לָנוּ שְׂכָר טוֹב וּלְהִיטִיב לָנוּ בְּאַחֲרֵיתֵנוּ, וְכְדִי לְהוֹסִיף פּוֹדֵעוֹת וְעוֹנֵשׁ לְמִשְׁתַּעֲבָדִים בָּנוּ, וְכִמוֹ שֶׁבְּמִצְרַיִם מַעַת שֶׁהוֹפִיעַ מִשָּׂה לְפָנֵי פְרָעָה בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה, כְּבִדְהָ עֲלֵיהֶם הָעֲבוֹדָה, וְנִתְעוֹרְרָה עֲלֵיהֶם הַשְּׁנֵאָה הַרְבֵּה יוֹתֵר עַל מַה שֶׁהִיְתָה, כֵּךְ בְּגִאוּלְתֵנוּ הָעֵתִידָה כְּשִׁיגְלָה הַגְּאוּלָּה הָאֲחֵרוֹן תִּתְעוֹרֵר הַשְּׁנֵאָה בֵּין אֲנוּמוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל, וַיִּוֹסִיפוּ שִׁעְבוֹד עַל שִׁעְבוֹדָם, וְהִטְעַם שֶׁהַגְּאוּלָּה הָאֲחֵרוֹן יִחְזוֹר וַיִּתְכַּסֶּה אַחַר שִׁיְתַגְּלָה, כְּדִי לְהִתְעוֹת אֶת אֲנוּמוֹת הָעוֹלָם וּלְהַקְשׁוֹת אֶת לִבָּם, וְהַגְּאוּלָּה הַזֹּאת עֵתִידָה לְהִיּוֹת כְּדַמְיוֹן גְּאוּלָּת מִצְרַיִם בְּהַרְבֵּה עֲנִיִּינִים, וְכִאֲשֶׁר יִתְקַרֵּב הַקֶּץ תִּתְחַיֶּנֶה צָרוֹת רַבּוֹת וּמִתְחַזְּקוֹת, וְהוּא סִימָן הִישׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל, וְכֵן אָמְרוּ חוֹזֵ"ל: ²⁷⁴ אִם רָאִיתָ דוֹר שֶׁצָרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו כְּנֶהֱרַח חֶכֶה לוֹ, ²⁷⁵ וְכָל הַמְּפֹת שֶׁהִבִּיאַת הַקַּב"ה עַל הַמִּצְרַיִים בְּמִצְרַיִם הוּא עֵתִיד לְהִבִּיאַת עַל מַלְכוּת אֲדוּם.

וַיִּבְיֵאוּר הַפְּסוּק כִּימִי צִאתְךָ וְגו', ²⁷⁶ יִתְבַּאֵר עִי מִשָּׁל, הִיָּה עָנִי שֶׁהֲרוּיָה עֲשׂוֹרֶת אֲלָפִים רוּבָל בַּפֶּעַם אֶחָד וְהִיָּה לוֹ תַעֲנוּג גָּדוֹל. אַחֲ"כ הֲרוּיָה עוֹד עֲשׂוֹרֶת אֲלָפִים, יֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן תַעֲנוּג אֲבָל נֶגֶד תַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן אֵין תַעֲנוּג זֶה נֶחֱשֵׁב לְכֹלָם, וְאִם הִיְעִנו רוֹצִים לְהַעֲרִיךְ נֶגֶד הַתַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן שִׁיְהִי לוֹ גִ"כ עֲכָשִׁיו תַעֲנוּג כְּמוֹ הַתַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן, צָרִיךְ לְהֲרוּיָה רִיבּוֹא רַבּוֹת אֲלָפִים. וְהַנְּמָשָׁל הוּא כֵן, הַקַּב"ה פָּדָה אֹתֵנוּ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים וַעֲשֶׂה עִמָּנוּ נְסִים וְנִפְלְאוֹת וְהִי זֶה הַתַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן, וּבְמַהֲרָה אִי"ה יַעֲשֶׂה עִמָּנוּ

²⁷¹ רש"י פט"ו כ'.

²⁷² מיכה ז' ט"ו.

²⁷³ רבינו בחיי סוף פ' שמות.

²⁷⁴ סנהדרין צ"ח.

²⁷⁵ תנחומא וארא י"ג, בא אות ב'.

²⁷⁶ קדושת לוי דרוש לפסח.

נְסִים וּנְפִלֹאוֹת, וּלְכַאֲרָה נֶגְדַת הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן לֹא יִהְיֶה זֶה תַּעֲנוּג אֶךְ הַקְבִּיָּה יַעֲשֶׂה עִמָּנוּ כָּל כֶּךָ נְסִים וּנְפִלֹאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר, וְאֶפִּילוֹ אִם נֶעְרֹד נֶגְדַת הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן אִף עַל פִּי כֵן יִהְיֶה גִ"כ תַּעֲנוּג כְּמוֹ הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן, וְזֶהוּ כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶפִּילוֹ נֶגְדַת הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן יִהְיֶה גִ"כ תַּעֲנוּג ²⁷⁷ וְבֵאת לְצִיּוֹן גּוֹאֵל בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

לְשׁוֹנָה חֲבָאָה בִּירוּשָׁלַיִם חֲבָנוּיָה.